

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка

О. М. Марущак

**ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ
ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ**

Методичні рекомендації

Житомир
Вид-во ЖДУ імені Івана Франка
2017

УДК 070.445:373.3:005.336.2(07)

ББК 76.02я5:74.202я7

М 25

*Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного
університету імені Івана Франка
(протокол № 10 від 24 лютого 2017 року)*

Рецензенти:

Горай О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, проректор з гуманітарної освіти, виховання і міжнародного співробітництва КВНЗ «Житомирський інститут медсестринства» Житомирської обласної ради;

Шуневич О. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики викладання навчальних предметів Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Марущак О. М.

М25 Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики: Методичні рекомендації / О. М. Марущак. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 134 с.

Призначення посібника – сприяти ефективній підготовці майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності учнів засобами дитячих періодичних видань.

У посібнику подано теоретичні і практичні матеріали, які можуть бути інтегровані у навчальний процес педагогічних ВНЗ: теоретичні основи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики; структура та зміст курсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів», який слугує основою для практичної реалізації методичних рекомендацій; зразки різних за структурою уроків із використанням матеріалів часописів для дітей, завдання з дитячої періодики, спрямовані на формування комунікативної компетентності учнів; завдання для самостійної роботи студентів.

Методичні рекомендації адресуються студентам спеціальності «Початкова освіта», викладачам педагогічних навчальних закладів з метою удосконалення організації та змісту процесу підготовки майбутніх фахівців та вчителями початкових класів для підвищення їх професійної компетентності шляхом самоосвіти.

УДК
070.445:373.3:005.336.2(07)
ББК 76.02я5:74.20
2я7

© Марущак О. М., 2017

© Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.....	5
1.1. Поняття комунікативної компетентності у сучасній освіті.....	10
1.2. Функціонування дитячої періодичної преси в Україні.....	19
1.3. Структура та зміст курсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів».....	58
2. Завдання часописів для дітей, спрямованих на формування комунікативної компетентності учнів.....	69
3. Зразки планів-конспектів уроків з використанням матеріалів дитячих періодичних видань.....	112
Додатки.....	131

ПЕРЕДМОВА

Інтеграція України в європейський освітній простір зумовлює модернізацію вітчизняної системи освіти на засадах компетентнісного підходу. Його впровадження передбачає привернення особливої уваги до професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема вчителів початкової школи. Якісна підготовка є провідним чинником динамічного розвитку суспільства, науки, культури, змін в економічному житті держави. Водночас оновлення навчально-виховного процесу педагогічних ВНЗ і зміни в системі початкової освіти стають запорукою появи сучасних, професійних учителів та обізнаних, самодостатніх, готових до активної діяльності учнів.

Процес навчання у педагогічних ВНЗ спрямований на оволодіння студентами необхідними теоретичними знаннями, набуття практичних умінь і навичок, розвиток методичних здібностей щодо формування нормативно визначених компетентностей учнів. Однією з міжпредметних визнана комунікативна компетентність, яка формується й набуває розвитку в результаті систематичної навчальної роботи із застосуванням різноманітних засобів змісту освіти, зокрема дитячої періодики. Організація навчальної діяльності з використанням часописів для дітей є актуальною та методично виправданою.

У методичних рекомендаціях ураховано результати наукових досліджень щодо поняття комунікативної компетентності у сучасній освіті, розкрито особливості функціонування дитячої періодичної преси в Україні, узагальнено матеріал часописів для дітей як засобу формування комунікативної компетентності школярів. Водночас запропоновано практично реалізувати методичні рекомендації автора в межах спецкурсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» для студентів галузі знань 01 Освіта, спеціальності 013 Початкова освіта.

Корисними для студентів та учителів будуть додаткові матеріали: зразки розроблених планів-конспектів уроків з використанням матеріалів дитячих періодичних видань та завдання часописів для дітей, спрямованих на формування комунікативної компетентності учнів. Сподіваємося, що методичні рекомендації сприятимуть удосконаленню організації та змісту процесу підготовки майбутніх фахівців у педагогічних ВНЗ та оптимізації проведення уроків української мови, літературного читання і розвитку зв'язного мовлення в межах початкової школи.

1. Теоретичні основи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики

Орієнтація світової спільноти, й України зокрема, на підвищення якості освіти передбачає зростання кількості та актуальність наукових розвідок в усіх її ланках. Спрямованість досліджень на модернізацію змісту освіти, способів і форм організації навчального процесу, переорієнтація щодо результату освітньої діяльності безперечно сприяє переходу системи на вищий рівень. Однією з найбільш досліджуваних сфер у цій галузі є вища професійна освіта України. Якісна та сучасна підготовка майбутніх фахівців є провідним чинником динамічного розвитку суспільства, науки, культури, змін в економічному житті держави. Водночас модернізація навчально-виховного процесу педагогічних ВНЗ і зміни в системі початкової освіти й стають запорукою появи сучасних, професійних, компетентних учителів та обізнаних, самодостатніх, готових до активної діяльності учнів.

Окреслення проблем підготовки майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики зумовлене змінами пріоритетів у системі освіти та поступовим її переходом на компетентнісно-орієнтовану. Названа модель освіти уже близько 20 років утілюється у різних країнах світу: США, Канаді, країнах ЄС, Новій Зеландії та ін. Компетентнісний підхід до підготовки учнів/студентів передбачає зміну результату освіти з усталених знань, умінь та навичок на компетенції та набуття компетентності. Переважна більшість учених-дослідників та педагогів-практиків переконані, що підготовка майбутніх фахівців будь-якої галузі повинна здійснюватися в рамках зазначеного підходу.

Відтак, у контексті модерної для України стратегії освіти до наукового обігу ввійшли поняття «компетенція» і «компетентність». Вони є предметом вивчення та аналізу багатьох учених, зокрема названі питання досліджували В. Байденко, Г. Беліцька, Н. Бібік, Л. Берестова, Л. Ващенко, В. Введенський, І. Галяміна, М. Головань, Н. Грішанова, І. Гудзик, Ж. Делор, О. Дубасенюк,

Б. Ельконін, І. Єрмаков, Е. Зеєр, І. Зимня, Г. Ібрагімов, В. Кальней, Н. Кузьміна, В. Куніцина, Д. МакКліланд, А. Маркова, А. Новікова, О. Овчарук, Л. Паращенко, М. Пожарська, О. Пометун, Дж. Равен, Ю. Рубін, О. Савченко, Г. Селевко, Ю. Татур, Р. Уайт, Н. Хомський, В. Хутмахер, А. Хуторський, В. Шадріков, Ф. Шаріпов, С. Шишов, І. Якиманська та ін. Праці названих учених становлять основу вивчення цих явищ, проте єдиної наукової думки щодо них ще не сформовано. Виокремлюються два основних підходи до трактування вищезазначених термінів серед науковців: одні їх ототожнюють, інші – розрізняють. Однак навіть у межах спільного бачення пояснення явищ «компетенції» та «компетентності» різняться.

Аналіз наукових робіт дає змогу визначити, що поняття «компетенція» відносно учасника освітнього процесу в сучасних педагогічних дослідженнях найчастіше розуміється у контексті таких понять:

- коло питань, у яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід;
- добра обізнаність із чим-небудь;
- сукупність знань, навичок, умінь, сформованих у процесі навчання;
- здатність до виконання певної діяльності (що базується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях);
- здатність і готовність застосовувати знання й уміння;
- суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень;
- інтегрований результат опанування змістом освіти;
- соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня;
- соціально закріплений освітній результат;
- внутрішні потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, програма дій, система цінностей і відносин);
- сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності);
- особиста властивість спеціаліста та ін.

За умов спрямування нашого посібника на підготовку майбутніх фахівців до формування комунікативної компетентності учнів початкової школи та за результатами проведеного аналізу уточнимо визначення поняття: **компетенція** – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів і досвіду діяльності учня) відносно певного кола предметів і процесів реальної дійсності, необхідних для здійснення якісної особистісної та соціально-значущої продуктивної діяльності.

Компетенції, котрі школярі набувають і виробляють, перебуваючи у навчальних закладах, безумовно, є важливими. Водночас нині є актуальним поняття компетентності учнів, що визначається багатьма чинниками. Саме компетентності, як вважають багато науковців, є індикаторами, що дозволяють визначити готовність учнів до конкретної діяльності, особистого розвитку та продуктивної участі в житті суспільства. На думку сучасних педагогів, набуття компетентностей дає людині можливість орієнтуватися в умовах сучасного суспільства, інформаційному просторі, подальшому здобутті освіти та мінливому ринку праці.

Професійно-педагогічна діяльність учителів початкових класів характеризується зосередженням на формуванні низки компетентностей молодших школярів, тому аналіз наукових робіт уможливорює трактувати поняття компетентності, як системотвірне для попереднього «компетенція».

Поняття компетентності розглядається науковцями різнопланово, серед основних бачень виділимо такі:

- поінформованість, обізнаність, авторитетність;
- інтегрована (загальна) здатність особистості успішно (кваліфіковано) здійснювати діяльність;
- готовність до діяльності;
- особистісна якість (сукупність якостей);
- володіння людиною відповідною компетенцією;
- інтегральна властивість особистості;
- поєднання знань, умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії;

- результативно-діяльнісна характеристика освіти;
- освітні результати тощо.

Неодмінними компонентами компетентності визначаються знання, уміння, навички, досвід, особистісні цінності й ставлення особистості до діяльності в певній галузі.

За результатами проведеного аналізу маємо змогу сформулювати власне визначення поняття. **Компетентність** – це інтегрована якість особистості, здатність продуктивно виконувати діяльність у певних соціально-значущих сферах, на основі здобутих знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень та цінностей.

Здійснений аналіз термінів «компетенція» і «компетентність» засвідчив, що названі поняття не є тотожними: компетенція пов'язана зі змістом певної діяльності, а компетентність стосується особи, визначає її здатність якісно виконувати роботу. Наявність деяких схожих елементів для обох понять, вказує на те, що процес становлення цих термінів ще триває. На нашу думку, їх слід розрізняти, оскільки компетенція, маючи ключові категорії «знання», «уміння», «навички» та ін., передбачає стандартизовану дію, а компетентність має елемент готовності до нестандартної ситуації, обумовлений особистісною характеристикою людини, впливом внутрішніх чинників (досвіду, цінностей), таким чином відбувається перехід від якісних знань до якісної діяльності. Зважаючи на це, поняття «компетентність» видається ширшим від поняття «компетенція».

Компетенція визначає формально окреслені повноваження установи чи посади працівника та є сукупністю прав і повноважень, якими наділений конкретний орган або посадова особа, працівник відповідно до чинного законодавства та нормативних документів. Вона має безпосереднє відношення до діяльності посадової особи чи працівника організації, висувуючи конкретні вимоги до його підготовки. Водночас компетенція – це коло питань, у яких людина добре обізнана (або має певні повноваження). Зазначається також, що це є об'єктивна категорія,

представлена, у галузі освіти зокрема, суспільно визнаним рівнем знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень. Однак такі вимоги співвіднесені з людиною як абстрактним фахівцем певної сфери. Ця категорія відображає зміст практичної діяльності й визначається державою, провідними установами або окремими особами, які уповноважені організовувати відповідний вид роботи.

Компетентність – це цілісна якість особистості, яка, базуючись на знаннях, уміннях, навичках, досвіді й особистісних якостях, відображає прагнення, готовність і здатність вирішувати проблеми та розв’язувати завдання реальної практичної діяльності. Особистість бере на себе відповідальність за ефективність своєї роботи, подає її через призму власної системи цінностей. Індивідуальне ставлення суб’єктивує окреслені компетенції, що впливає на предмет і результат діяльності. Таким чином, компетентність виявляється в успішно реалізованій у діяльності компетенції.

Прослідковується тісний діалектичний зв’язок між компетенцією та компетентністю: компетенція визначається загальними вимогами соціуму на певному етапі його розвитку, а конкретні члени суспільства, будучи власне носіями компетенції, підпорядковуються її вимогам. Однак сама лише компетенція не матиме жодного значення для суспільної діяльності, якщо особистість не реалізовуватиме ці вимоги через систему власних цінностей.

Впровадження компетентнісного підходу в освіті передбачає спрямованість навчально-виховного процесу на набуття учнями ряду компетентностей. За нинішніх умов науковці галузі диференціюють їх по-різному, однак найбільш виваженим, на наш погляд, є їх поділ на ключові, міжпредметні та предметні. І варто наголосити, що однією з ключових багатьма дослідниками визнається комунікативна компетентність.

1.1. Поняття комунікативної компетентності у сучасній освіті

Питання комунікативної компетентності як інтегральної властивості особистості, що включає розвинені комунікативні здібності та сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, вивчала значна кількість учених. Методологічним орієнтиром для вітчизняних дослідників є роботи Ф. Бацевича, О. Божович, В. Введенського, М. Вятютнева, Н. Гез, Ю. Ємельянова, Ю. Жукова, І. Зимньої, О. Леонтьєва, Л. Мацько, С. Омельчука, Е. Пассова, Л. Петровської, Дж. Равена, І. Родигіної, С. Савіньон, Д. Хаймза, А. Хуторського та ін.

Існують різноманітні думки щодо структури названого поняття та безліч інтерпретацій її визначення, виділимо деякі з них:

- *уміння вступати в комунікацію з метою бути зрозумілим, володіння навичками спілкування* (Г. Селевко) [18, с. 19];
- *інтегральна якість особистості, яка формується у процесі обміну соціальною інформацією і виражає здатність суб'єкта інформаційних взаємодій до реалізації цілеспрямованої комунікативної діяльності, культурного саморозвитку і самовдосконалення* (переклад наш – О. М.) (А. Каюмов) [8, с. 152];
- *ступінь (рівень) володіння знаннями та уміннями, необхідними для побудови ефективного спілкування* (переклад наш – О. М.) (Г. Кормішина) [10].
- *володіння складними комунікативними навичками та уміннями, формування адекватних умінь у нових соціальних структурах, знання культурних норм і обмежень спілкування, знання звичаїв, традицій, етикету спілкування, дотримання пристойності, вихованість; орієнтація у комунікативних засобах, притаманних національному менталітету, опанування рольового репертуару в межах даного фаху* (переклад наш – О. М.) (В. Куніцина, Н. Казарінова, В. Погольша) [12, с. 330];
- *готовність і здатність особистості до здійснення успішного спілкування, тобто такого, що досягає мети (ефективного) і є емоційно*

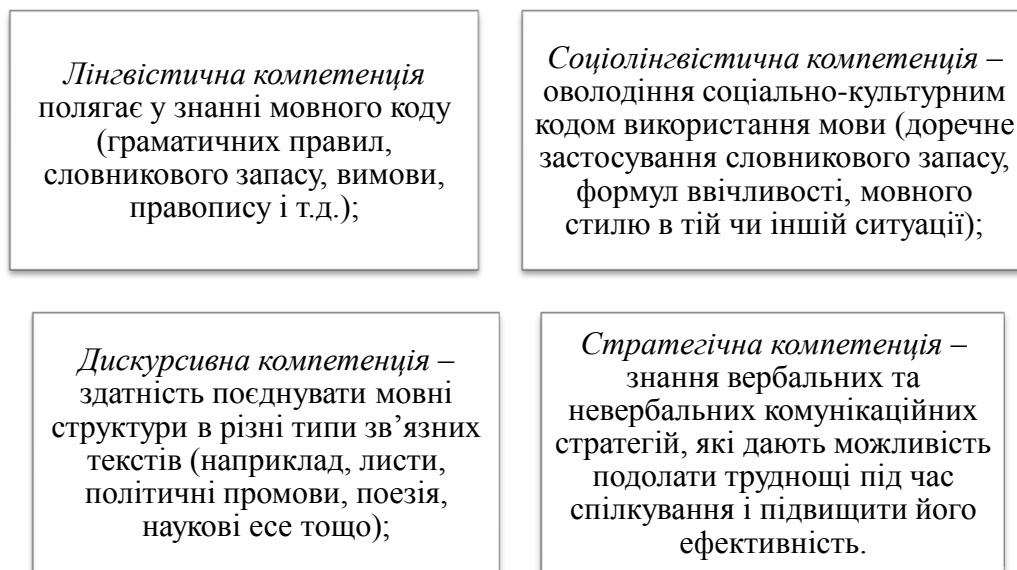
сприятливим (психологічно комфортним) для сторін-учасників, забезпечує доброзичливу взаємодію людей, ефективне вирішення різноманітних завдань спілкування, володіння усним та писемним мовленням (переклад наш – О. М.) (Р. Дондокова) [4, с. 20].

Багатогранно розглядає суть комунікативної компетентності І. Зимня, визначаючи окремі аспекти поняття: прижиттєво сформована на базі вродженої мовної здатності *набуття і використання мовних засобів і мовних способів формування і формулювання думки*; етно-соціо-культурно обумовлена особистісна *якість людини*; актуалізована її *рецептивно-продуктивною мовною діяльністю* у процесі вербального спілкування; реалізує вищу психічну функцію людини – комунікативну [6]. Аналізуючи компонентний склад, дослідниця визначає такі елементи комунікативної компетентності та їх наповнення: *знання* – лексика (тезаурус), правила сполучуваності слів і граматичного оформлення речень, текстові структури; *уміння* (досвід) – узус і норма створення та розуміння висловлювання й тексту за різних умов спілкування як сформований досвід; *ціннісно-сміслові ставлення* до мети та змісту компетентності – значимість умов і предмета висловлювання і розуміння отриманого повідомлення, що визначає включеність людини у спілкування; *емоційно-вольова регуляція* – довільна регуляція мовної діяльності відповідно до умов спілкування на основі її рефлексії; *готовність* до прояву в діяльності – готовність включатися в спілкування адекватно до будь-якої ситуації.

Таким чином, складовими комунікативної компетентності особистості визначаються знання норм і правил спілкування, належний рівень мовленнєвого розвитку, що базується на глибоких знаннях мовних норм, уміння налагоджувати контакт зі співрозмовником з урахуванням статево-вікових, соціально-культурних характеристик, розуміння невербальних засобів спілкування, здатність об'єктивно оцінювати себе як співрозмовника, вибір відповідної стратегії тощо.

Водночас комунікативна компетентність нерідко розуміється науковцями як володіння відповідною *комунікативною компетенцією*.

Названий термін у європейську мовну освіту ввів Д. Хаймс (Dell Hymes) (1966 р.) у відповідь на поняття «лінгвістичної компетенції» Н. Хомського (1965 р.). Комунікативна компетенція є поєднанням інтуїтивно зрозумілих функціональних знань і контролю за принципами використання мови. Як зазначає Д. Хаймс, дитина засвоює знання про мовні одиниці не лише як про граматичні сполуки, але й про те, як вони використовуються залежно від обставин; набуває компетентності щодо того, коли говорити, коли ні, а також про що говорити з кимось, коли, де, у який спосіб. Вона «здатна виконувати репертуар мовних актів, брати участь у мовних діях, а також оцінювати їх виконання іншими» [19, с. 277]. Дослідник не заперечує важливості мовних знань під час спілкування, але вважає їх лише частиною успішного процесу комунікації, пропонуючи розглядати комунікативну компетенцію як сукупність *мовної (лінгвістичної), соціолінгвістичної, дискурсивної і стратегічної компетенцій (рис. 1.1.)*.

Рис. 1.1. Компоненти комунікативної компетентності (за Д. Хаймсом)

У дослідженнях сучасних вітчизняних науковців поняття комунікативної компетенції розглядається переважно в знаннєво-діяльнісному аспекті:

- *сукупність знань про спілкування, умінь і навичок, потрібних для розуміння чужих і побудови власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам і ситуаціям спілкування (С. Омельчук) [15, с. 4];*

- *сукупність знань і умінь* учасників міжкультурної комунікації, інтеракції в цілому, в спілкуванні в різноманітних умовах (ситуаціях) із різними комунікантами; набір комунікативних стратегій разом із володінням комунікативними правилами, постулатами, максимами і конвенціями спілкування. Включає в себе мовну, культурну, прагматичну, предметну й соціокультурну компетенції (Ф. Бацевич) [1].

- *система знань* про правила мовної комунікації; до неї належать знання про національно-ментальну і ритуальну та конвенційну специфіку, соціальну зумовленість мовного спілкування, ситуативно-тематичні вимоги та стилістичні нюанси, комунікативні стратегії й тактики мовленнєвої поведінки, процедурна обізнаність, інтенція, дієвість (Л. Мацько) [13, с. 20].

- *комплексне застосування мовних і немовних засобів* з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування (Т. Окуневич) [14, с. 124];

- *здатність до комунікації*; здатність взаємодіяти вербально, невербально або мовчки; інтегративна здатність доцільно взаємодіяти з іншими на своєму рівні навченості, вихованості, розвитку, на основі гуманістичних особистісних якостей (товариськості, щирості, такту, емпатії, рефлексії тощо) і з урахуванням комунікативних можливостей співрозмовника (Ю. Ємельянов) [5];

Поняття комунікативної компетенції є предметом досліджень і закордоном. Зокрема в контексті формування іншомовної комунікативної компетенції йому присвячені наукові розвідки М. Вятютнева, Н. Гальскової, Н. Гез, Є. Пассова, С. Савіньон, О. Соловової та ін.

Із точки зору психології, комунікативна компетентність є складною *особистісною характеристикою*, яка включає комунікативні здібності та уміння, психологічні знання у сфері спілкування, якості особистості, психологічні стани, які супроводжують процес спілкування [16, с. 176]. Тобто поняття окреслює таку характеристику людини, яка визначає її

здатність бути успішно реалізованою у процесі соціальної взаємодії. Наявність у комунікативній компетентності діяльнісного аспекту дозволяє виокремити такі її компоненти: мотиваційний (мотиваційно-ціннісний), когнітивний, особистісний¹ та поведінковий (рис. 1.2.).

Мотиваційний компонент - потреби в позитивних контактах, мотиви розвитку компетентності, прагнення бути успішним партнером взаємодії, цінності та мета спілкування.

Когнітивний компонент - соціальне сприйняття, уява, мислення; знання у сфері людських взаємостосунків, спеціальні психологічні знання; знання про мову та мовлення.

Особистісний компонент - соціально-перцептивні здатності, емоційний контакт, особистісні характеристики, образ іншого як партнера взаємодії.

Поведінковий компонент - індивідуальна система оптимальних моделей міжособистісної взаємодії, суб'єктивний контроль комунікативної поведінки.

Рис. 1.2. Компоненти комунікативної компетентності (психологічний аспект)

Доречно зауважити, що означена структура комунікативної компетентності привертає увагу багатьох науковців і водночас зазнає змін в інших дослідженнях. Так, модель поняття, запропонована О. Корніякою, передбачає наявність комунікативно-мовленнєвого, соціально-перцептивного та інтерактивного елементів, що є реалізацією здатностей особистості у процесі спілкування [11, с. 191]. Кожна здатність об'єднує відповідні групи умінь, формування яких веде до оволодіння людиною комунікативної компетентності (рис. 1.3.):

Відповідно до діяльнісного підходу щодо визначення структури поняття, О. Васильєва виділяє три його компоненти: мотиваційний, когнітивний та діяльнісний, зазначаючи їх тісний взаємозв'язок та визначальну роль у досягненні належного рівня сформованості комунікативної компетентності [2, с. 9].

¹ Окремі науковці пропонують визначати цей компоненти комунікативної компетентності як емоційний (Р. Дондокова)

Комунікативно-мовленнєва здатність: отримання інформації, адекватне розуміння її смислу, формування і висловлення своїх думок в усній і письмовій формі.

Соціально-перцептивна здатність: сприймання образу іншої людини; моральні уявлення (емпатія як усвідомлення почуттів, потреб, інтересів інших людей, повага до партнера зі спілкування, тактовність тощо); рефлексія (самоусвідомлення – розуміння своїх внутрішніх станів, емоцій, ресурсів, уподобань, інтуїція).

Інтерактивна здатність: знання соціально-комунікативних норм, зразків поведінки, соціальних ролей; здатність до соціально-психологічної адаптації; контроль за поведінкою у взаємодії, вміння розв'язувати конфлікти; здатність справляти вплив на партнера зі спілкування: вміння слухати і володіння ефективною тактикою переконання іншої людини.

Рис. 1.3. Компоненти комунікативної компетентності за О. Корніякою

З позицій початкової освіти поняття комунікативної компетентності школярів набуває деяких особливостей. У Переліку ключових компетентностей, визначеному українськими педагогами (за матеріалами дискусій, організованих в рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний-рівному», 2004 р.), вона конкретизована в межах:

- *соціальної компетентності* (уміння продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими; визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації);
- *загальнокультурної компетентності* (знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури, інтерактивно використовувати рідну й іноземні мови, символіку та тексти);
- *здоров'язберігаючої компетентності* (життєві навички, що сприяють соціальному здоров'ю: навички ефективного спілкування, співчуття, розв'язування конфліктів, поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації, спільної діяльності та співробітництва) [9, с. 85-87].

У Державному стандарті початкової загальної освіти комунікативна компетентність визначена як *здатність особистості* застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями [3]. Відповідні компетенції школярів, на думку А. Хуторського, передбачають знання необхідних мов, способів взаємодії з людьми і подіями, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями в колективі [17]. Зокрема, учень повинен уміти представити себе, написати лист, анкету, заяву, поставити запитання, вести дискусію та ін. Для набуття цих компетенцій у навчальному процесі є достатня кількість визначених об'єктів комунікації і способів роботи з ними для учня кожного ступеня навчання в межах кожного предмета або освітньої галузі.

Виділяючи чотири типи компетенцій, що формуються в учнів у процесі навчання української мови (мовну, мовленнєву, соціокультурну й функціонально-комунікативну), С. Караман таким чином окреслює структуру загальної комунікативної компетенції і, відповідно, мету вивчення мови у закладах освіти. На думку дослідника, мовна компетенція визначається загальноприйнятими нормами; мовленнєва – чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіюванням, говорінням, читанням, письмом); соціокультурна – рівнем знань національної культури; функціонально-комунікативна – умінням використовувати мовні засоби в межах функціональних стилів [7, с. 3-6].

Таким чином, аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців з проблем компетентностей та компетенцій дає змогу визначити поняття *комунікативної компетентності молодших школярів* як *інтегральної якості особистості, що виявляється в здатності формувати мотиваційно-ціннісну основу спілкування; оволодівати і застосовувати мовні знання, уміння й навички; встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи різні способи взаємодії; ефективно працювати в групах; володіти різними соціальними ролями.*

Використана література:

1. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс]. – URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/>.
2. Васильєва О. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами міжпредметних зв'язків [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.09 – теорія навчання / Васильєва Ольга Вікторівна ; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2015. – 18 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.
4. Дондокова Р. П. Сущностная характеристика и структура коммуникативной компетентности / Римма Пурбуевна Дондокова // Вестник БГУ. – 2012. - №1-1. – С. 18 – 21.
5. Емельянов Ю.Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности. – М.: Просвещение, 1995. – 183 с.
6. Зимняя И. А. Компетенция и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании [Електронне джерело] / И. А. Зимняя. – Режим доступу: http://www.rusreadorg.ru/ckeditor_assets/attachments/63/i_a_zymnaya_competency_and_competence.pdf.
7. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів освіти] / С. О. Караман. – К.: Ленвіт, 2000. – 272 с.
8. Каюмов А. Т. Коммуникативная компетентность – цель образовательного процесса / Айдар Талгатович Каюмов // Высшее образование в России. – 2007. - № 6. – С. 151-165.
9. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. –112 с.
10. Кормишина Г. М. Коммуникативная компетентность в содержании образования специалистов библиотечно-информационной сферы [Електронний ресурс] / Гузела Мэльсовна Кормишина // Вестник ЧГАКИ. 2012. №1 (29). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnaya-kompetentnost-v-soderzhanii-obrazovaniya-spetsialistov-bibliotечно-informatsionnoy-sfery>.
11. Корніяка О. М. Сучасні підходи до вивчення комунікативної компетентності особистості / О. М. Корніяка // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім.

Г.С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 3. – Кам'янець-Подільський: Аксіома. – 2009. – С. 180 – 194.

12. Куницына В. Н. Межличностное общение. Учебник для вузов / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.: ил. - (Серия «Учебник нового века»).

13. Мацько Л.І. Риторика: навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 311 с.

14. Окуневич Т. Формування комунікативної компетентності учнів засобами рідної мови / Т. Окуневич // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. – 2016. – № 2 (53). – С. 123 – 127.

15. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису / С. Омельчук // Дивослово. – 2006. – № 9. – С. 2-5.

16. Психология общения. Энциклопедический словарь / Под ред. А. А. Бодалева. – М.: Когито-центр, 2011. – 2280 с.

17. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

18. Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х т. Т. 1. / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 2005. – 556 с.

19. Hymes D. H. On Communicative Competence / D. H. Hymes // Sociolinguistics: selected readings. In J. B. Pride and J. Holmes (eds) – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269 – 293.

1.2. Функціонування дитячої періодичної преси в Україні

Періодичні видання для дітей є важливим і водночас особливим засобом виховання, розвитку, спілкування, соціалізації. Вони орієнтовані на конкретну читацьку аудиторію і здійснюють вплив на навчальну, пізнавальну, естетичну, моральну сферу особистості дитини. Зміни у політичному устрої держави, соціально-економічній галузі, культурному розвитку зумовлюють реформацію та оновлення й у концепції дитячих часописів. Нинішні видання задовольняють попит різних за віком, статтю, рівнем підготовки та вподобаннями читачів. Пропозиція дитячої періодики в Україні на сьогодні є достатньою. За даними каталогу видань України, щороку виходить друком понад 110 видань всеукраїнського рівня, та варто враховувати ще й регіональні часописи. Однак у читачів, видавців і дослідників цього напрямку залишається питання щодо якості та спрямованості таких видань.

Ретроспективний аналіз становлення і розвитку української дитячої періодики

Процес становлення України як держави передбачає досягнення усього культурного досвіду попередніх поколінь. Особливо це стосується літературних набутків. У них є та мудрість, сила і віра, які сприятимуть розвитку нації. Оскільки формування національної свідомості розпочинається з ранніх років, то не варто оминати увагою українську дитячу літературу. Протягом тривалого періоду відбувався процес накопичення та систематизації творів для дітей, створювалися спеціалізовані видавництва, друкувались книжки, журнали та газети для юних читачів.

Питанням становлення дитячої літератури загалом у різні часи займалися Б. Гошовський, Р. Зозуляк, Л. Кіліченко, П. Лещенко, Е. Огар, І. Проценко та ін. Систематизації та розвитку української журналістики приділяли увагу М. Галушко, О. Дроздовська, Н. Зелінська, І. Кузнецов, І. Монолатій, М. Процик та ін. Різним аспектам функціонування дитячої

періодичної преси також присвячена увага дослідників (Т. Артемчук, А. Бессараб, Ю. Бондаренко, Н. Вернигора, Т. Давидченко, Т. Єжижанська, Н. Кіт, Г. Корнєєва, О. Кочегарова, Л. Кусий, У. Лешко, Е. Огар, М. Одинцова, О. Прокопчук, Ю. Стадницька, Р. Стаднійчук, Т. Старченко, Н. Яблоновська та ін.)

Звернемо увагу на історію становлення дитячих періодичних видань в Україні. Детальний аналіз значної кількості літературних джерел не виявив систематизованої праці з історії української періодики для дітей. Друковані матеріали переважно надають інформацію вибірково, у рамках визначеного періоду чи регіону. Таким чином, нами здійснена спроба узагальнити матеріали з питання становлення і розвитку дитячої періодичної преси в Україні.

Початком становлення української дитячої періодичної преси можна вважати **«Домову шкільку»** за редакцією Ю. Вислобоцького, яка з'явилася у 1854 році як додаток до рядового часопису **«Вістник»**, що видавався у Відні для **«Русинів австрійської держави»**. Хоча часопис проіснував всього два роки (до 1956 р.), проте його значення неможливо переоцінити – він став першоосновою дитячої періодичної преси України. У виданні пропонувалися байки, казки, вірші, оповідання, «статейки». І за своїм характером, і за тодішньою потребою **«Домова шкілька»** призначалася одночасно і для дорослих селян, і для дітей.

У 1869-1881 рр. у Львові видавалася **«Ластовка»: письмо для русских детей»** М. Клемертовича, як додаток до часопису **«Учитель»**, у якому були друковані писання тодішніх галицьких і буковинських авторів: С. Воробкевича, Д. Вінцковського, Г. Врецьони, І. Гушалевича, Б. Дідицького, А. Добрянського, Г. Купчанка, В. Масляка, І. Пасічинського, Г. Полянського та інших.

Наступником **«Ластовки»** стало видання **«Приятель детей: Иллюстрированное двухнедельное письмо»** І. Трембіцького, яке існувало в 1881-1883 роках у Коломії [22]. У той же період у Львові за редакцією Олекси Щербаня виходив часопис **«Новість»**, але він був

зорієнтований на дітей старшого віку. Як свідчить Б. Гошовський, у цих виданнях, як і в «Ластовці», проявлялися москофільські тенденції [3].

Дещо пізніше у Чернівцях почала виходити друком **«Бібліотека для молодези, міщан і селян»**. Остання носила більш проукраїнський характер і видавалася «Руською Бесідою» у 1885-1894 рр. за редакцією педагога, дитячого письменника і громадського діяча Омеляна Поповича. Тут друкувалися твори С. Воробкевича, Б. Грінченка, С. Ковалева-П'ятки, Ю. Федьковича, Є. Ярошинської, О. Поповича й ін., і тут вперше побачила світ казка Лесі Українки «Лілея».

Переломним моментом у культурному житті українського суспільства стала поява двотижневика для дітей і молоді «Дзвінок». Поштовхом для цього стало створення у 1868 році товариства «Просвіта», мета якого полягала у пізнанні власного народу, підвищенні рівня освіти, у пробудженні і розвитку національної свідомості. Незабаром з ініціативи творців «Просвіти» виникла нова народна організація «Руське товариство педагогічне» (1881 р.), що згодом змінила назву на Товариство «Рідна школа» (у 1926 р.). Саме останнє забезпечило можливість виходу книжок та журналів для дітей. Серед періодичних видань відомі журнали «Дзвінок», «Світ дитини», «Рідна школа», «Юнацька думка», «Учитель», «Учительська думка», «Вогні» та ін.

Журнал «Дзвінок» розпочав свій шлях із 1890 року і протягом чверті століття видавався для юних читачів. За свідченнями В. Лучука, він «був єдиним дитячим часописом на всю Україну, на ту частину, що належала Росії, і на ту, що була під Австро-Угорщиною» [5, с. 287].

Видання було започатковане відомим педагогом та автором великої етнографічної праці «Гуцульщина» В. Шухевичем і проіснувало до 1914 року, тобто до початку Першої світової війни. «Дзвінок» виходив двічі на місяць. Обсягом становив 8 друк. арк., змінного формату, з чорно-білими ілюстраціями, а з 1907 року випускався з «Додатком для малих читачів» [19, с. 26]. «Дзвінок» став виданням, що несло культуру і просвіту дітям. Змістовні випуски, різноманітність жанрів, доступна форма викладу,

естетичне оформлення журналу здобули йому визнання і популярність серед дітей і дорослих [26, с. 123-124].

У різний час редакторами журналу були відомі діячі української культури: О. Барвінський (1890) [2, с. 79], В. Білецький, К. Паньківський, М. Пачовський, К. Малицька, К. Гриневичева, І. Крип'якевич та ін.

У журналі друкувалися майже всі тогочасні письменники. Їх твори стали цінним надбанням дитячої української літератури. На сторінках «Дзвінка» з'являлися доробки Б. Лепкого, М. Старицького, Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Шашкевича, І. Франка, Л. Глібова, Б. Грінченка, М. Коцюбинського, В. Самійленка, Марійки Підгірянки, С. Руданського, В. Чайченка, С. Яричевського, Марка Вовчка, К. Гриневичевої та ін. Така співпраця видатних українських письменників, що тривала близько 25 років, безперечно, позитивно вплинула на змістовий рівень часопису і, як наслідок, на виховання (у тому числі мовно-мовленнєве) свідомого та активного молодого покоління нації.

Листування Лесі Українки та М. Коцюбинського дає змогу зрозуміти, що процес підготовки номерів «Дзвінка» не обмежувався Львовом. *«Товариство педагогічне у Львові згодилося на те, щоб українські твори Дзвінка редагувались у Києві і щоб до Львова посилалися звіди вже зовсім упорядковані числа... Ми одважились прийняти на себе редакування українських творів, галицькі, як і перше, будуть у Львові редакуватись... Одним з розділів нашої діяльності і буде редакування Дзвінка»* [20, с. 192-193].

Жанрова різноманітність «Дзвінка» охоплювала вірші та оповідання, уривки з повістей, народні і літературні казки, байки, переклади творів братів Грімм, Ш. Перро, В. Гауфа, Г.-Х. Андерсена, Р. Кіплінга, Марка Твена, співанки, веснянки, загадки, акровірші, жарти, гагілки та ін.

Отже, на українських землях, що опинилися під Австрією, до Першої світової війни спостерігався виразний видавничий рух у галузі часописів для дітей і молоді.

Період після Першої світової війни (1918-1939 рр.) деякі науковці вважають своєрідним часом відродження дитячої літератури і періодики

зокрема. У ці роки в Галичині з'являються видавництва для дітей: «Світ дитини», «Золота Бібліотека Української Дитини», «Наш Приятель», «На сліді». Розпочинається видавництво журналів і часописів «Світ Дитини», «Малі друзі», «Приятель Дітей», «Наш Приятель», «Дзвіночок», «Юні Друзі», «Орленя», насичених творами, у яких поєднуються загальнолюдські й національні цінності з суто релігійним і національно-патріотичним змістом [14, с. 9].

Щомісячний журнал для дітей «Світ дитини» виходив у Львові у 1919-1939 рр (рис. 1.4.). Проте у 1923-1925 рр. він існував як двотижневий додаток до журналу «Молода Україна». Видавцем і редактором «Світу дитини» був М. Таранько. Часопис ілюстрували відомі митці, зокрема П. Андрусів, М. Бутич, Я. Гніздовський, О. Кульчицька, А. Манастирський, М. Фартух, та ін. [27]. «Світ дитини» гуртував навколо себе кращих педагогів, дитячих письменників та ілюстраторів Західної України, виходячи накладом у 4-5 тис. примірників. Видання часопису відновлено у Львові у 1994 році під редакцією Л. Лемик.

Спрямованість журналу була визначена у передмові до першого видання (01.11.1919): «Полюби усею силою твоєю, усім умом і серцем твоїм світ твій, дитино! А світом твоїм – країна рідна і народ твій» [19, с. 27].

Рис. 1.4. Журнал для дітей «Світ дитини»
(1 листопада 1919 року)

Як свідчать дослідники, у виданні порушувалися релігійна, історико-патріотична теми, розкривалося поняття духовності; розглядалися питання сім'ї, культу дитини, взаємостосунків батьків і дітей; ставилися проблеми моралі, етики, виховання, дитячої праці; обговорювалися природничо-пізнавальна теми, географічно-етнографічна, музична, воєнно-політична, спортивна, тема відпочинку, побуту, гігієни тощо [19, с. 27].

Серед найбільше видруковуваних жанрів слід назвати поезії, байки, казки, легенди, дитячі забавки, ювілейні статті. Користувалися популярністю в читачів сценарії свят, пісні з нотами. У журналі можна було зустріти твори Олександра Олеся, Б. Лепкого, Марійки Підгірянки та ін.

Окрім того, у видавництві «Світ дитини» виходила «Дитяча бібліотека»², спочатку неперіодично, а з 1934 року щомісячними книжечками з творами українських авторів і перекладів світової дитячої класики (на 1939 рік було видано близько 230 книжок). Таким чином, «Світ дитини» виконував важливу педагогічну і національно-виховну роль на західноукраїнських землях.

*Рис.1.5. Титул журналу
«Наш друг»
за січень 1935 р.*

Вагомою також була поява у 1920 (1922) році ілюстрованого журналу-місячника для дітей і шкільної молоді **«Наш друг»** (рис. 1.5.). Він видавався Марійським товариством молоді у Львові; редакторами часопису були О. Маркевич, пізніше О. Назарко та катехит Жовківського монастиря (Львівська обл.) єромонах Северіян Бараник. На сторінках видання знаходимо твори, спрямовані на виховання християнської (католицької) моралі у дітей, любові до природи та турботи про навколишнє середовище. Свого часу митрополит Андрей Шептицький, розуміючи значення часопису для духовного розвитку молоді, сприяв видавництву журналу та серії книжечок «Бібліотека «Нашого друга». Ілюстраторами видання були П. Андрусів, Я. Гніздовський, Ю. Кириєнко. Проте видання проіснувало до 1935 (1939) року.

Не можна оминати увагою і факт виникнення першої дитячої газети **«Молоді каменярі»**. Виходила вона у Львові під редакцією С. Терлецького. Щоправда, протягом свого існування у 1928-1932 рр. була додатком до часопису «Громадський голос».

² Корнєєва Г. визначає цю серію з іншою назвою – «Діточа бібліотека».

Окрім вищеназваних видань, у 30-ті роки також випускалися «Приятель дітей: євангельський часопис для релігійного виховання» (1928 р., 1934 р., 1938 р.), «Проблески: Журнал шкільної громади гімназії «Рідна школа» (1933 р., 1936 р.), а також «Юні борці: Ілюстрований щомісячний часопис для дітей українського працюючого народу» (1938 р.). Проте названі часописи не набули значного поширення.

У листопаді 1931 року розпочинає своє життя дитячий журнал «Дзвіночок». Його перший номер з'явився у Львівській друкарні І. Тиктора. Головним редактором, видавцем і засновником журналу став відомий на той час український письменник, січовий стрілець Ю. Шкрумеляк. У рекламному матеріалі «Під увагу добрим родичам!» І. Тиктор зазначав, що часопис буде гарно оформленим, цікавим за змістом і повчальним для дітей молодшого шкільного та дошкільного віку.

Про створення нового видання у журналі «Дзвони» під рубрикою «Нові видання» було надруковано: *«Дзвіночок», часопис для укр. дітей, ч. I листопад 1931. Львів. Стор. 16,8° + 4 стр. окл. 21 ілюстрацій, редактований Ю. Шкрумеляком появився на днях в вельми чепурнім, приступнім і сонячнім вигляді. Призначений він для сільської дітвори, яка досі майже не мала спеціально для себе приміненої літератури. Видання це, очевидно, належить радісно повітати, як вельми корисне для наших найменших»* [2, с. 571].

Часопис уміщував публікації виховного, пізнавального та розважально-пізнавального характеру. Продуманий підбір матеріалів у випусках робив видання цікавим для дітей різного рівня розвитку. Часопис для українських дітей «Дзвіночок» виходив щотижня [21]. Він був *«дешевим й тому єдино приступним для селянських дітей»* [2, с. 574]. Саме тому уже через два роки існування «Дзвіночка» його тираж сягав 18 тис. примірників.

Як свідчить У. Лешко, редакція надавала важливого значення вихованню у дітей патріотичних почуттів, друкуючи твори героїчної тематики. Цей напрям у змістовому наповненні журналу відкрила повчально-патріотичного плану замітка «Хто є герой?», написана на

запропоновану читачем тему. Надалі тематика матеріалів журналу розгорталася у двох напрямках: публікація творів про дітей-героїв і ознайомлення дітей з героїчними постатями української історії та недавніх визвольних змагань [21]. Також у журналі містився матеріал релігійного спрямування, зокрема про відзначення християнських свят. Коментарі щодо останніх виходили у яскравому оформленні, з віршами про свята, а часто і з текстами сценок та декламацій для дітей.

У часописі велася рубрика з вивчення найпростіших, необхідних для спілкування слів, запозичених з німецької та англійської мов. Журнал дбав про всебічне виховання маленьких читачів. Дуже часто друкувалися пісні з нотами та малюнками-рухами до них. Значну частину змісту журналу становили казки, віршики, сміховинки, ігри та жарти для дітей дошкільного віку. Ці матеріали ілюструвалися смішними малюнками, які добре запам'ятовувалися [21].

Незвичним для дитячого видання було розміщення у «Дзвіночку» рекламної інформації про товари і послуги для дітей (цукерки, спортивне спорядження, шкільне приладдя тощо). Однак рекламувалися насамперед дитячі книжки та власне сам часопис – *«Кожен розумний школяр і кожна розумна школярка читає пильно «Дзвіночок»* [2, с. 255]. При виданні виходила книжкова серія «Ранок».

До 1939 року редакція випустила 94 номери «Дзвіночка», кожен із яких демонстрував високу культуру видання. Проте 17 вересня 1939 р «Дзвіночок» було закрито. У зв'язку з приходом радянської влади редакція журналу була знищена, як і весь наклад «Дзвіночка», що був видрукований включно до листопадового номера. Відродження журналу відбулося 1992 року в Рогатині завдяки письменниці Л. Пилип'юк, яка очолила дитячий часопис і нині є його редактором. Зараз видання друкується в Івано-Франківську.

Наступним цікавим львівським виданням став ілюстрований журнал для дітей **«Малі друзі»**. Він видавався щомісяця у 1937-1938 рр. та у 1942-1944 рр. Часопис призначався дітям молодшого та старшого віку і мав відповідні рубрики: «Маленькі друзі» та «Юні друзі». З початку

випуску видання його постійним співробітником став Р. Завадович. Автор захопив молодь своїм чарівним Гномиком Ромтомтомиком, а під час війни написав та надрукував чи не найкращий свій твір – історичну поему-казку «Хлопці з зеленого бору».

З 1940 до 1944 року журнал видавався і в Кракові, як додаток до газети «Краківські вісті», випущений «Українським видавництвом». У 1947-1948 рр. часопис друкувався в Авгсбурзі силами Об'єднання працівників дитячої літератури і Головної пластової старшини в американській зоні Німеччини після Другої світової війни. Вважався підпільним журналом УПА для дітей [30, с. 447].

Із вищезгаданим ім'ям І. Тиктора пов'язане видання ще одного часопису для дітей. У 1942-43 роках друкар перебував у Рівному, де став директором видавництва «Волинь». За його ініціативою в цей час у місті видався щомісячний журнал для дітей «Орленя».

На Буковині у зв'язку з румунською окупацією після першої світової війни становище української періодики було несприятливим. Приміром із видань для дітей можна відзначити існування єдиного ілюстрованого щомісячного журналу «Українська ластівка» у 1933-1940 роках (рис. 1.6.). Він видавався у Чернівцях товариством «Українська Школа» [8, с. 3367]. Ініціаторами й першими редакторами видання стали студенти

В. Якубович і О. Драчинський. Пізніше, від 1934 р., справу перейняли такі діячі товариства, як Т. Бриндзан, М. Гарас, К. Горвацький, а відповідальним редактором був тогочасний голова «Української школи» А. Кирилів. У журналі вміщувалися різножанрові твори для дітей, спрямовані на виховання молодого покоління української нації (співпрацювали з виданням чимало буковинських письменників:

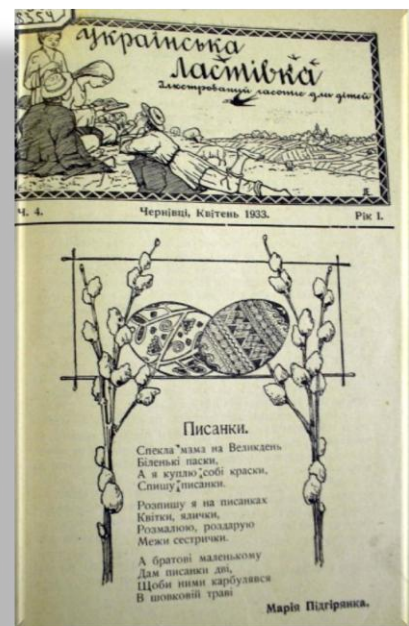

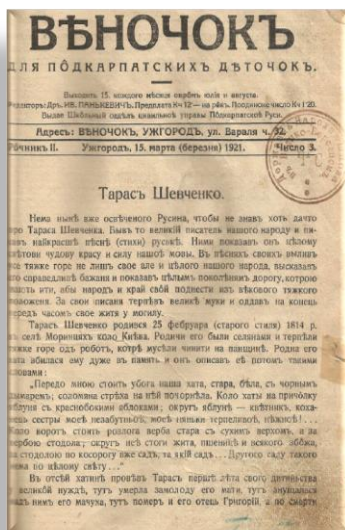
Рис. 1.6. Дитячий журнал «Українська ластівка» (1933 р.)

К. Малицька³, Д. Макогон, О. Масикевич, М. Івасюк, І. Бордейний, В. Олесенко, Ю. Шкрумеляк, О. Дуда та ін.) [31, с. 100]. Частими були звернення авторів «Української ластівки» до вітчизняної історії, зокрема козаччини. Показово, що завдяки поезії читачі видання з дитинства прилучалися до сповідування поваги до родинних цінностей. Одним із завдань журналу було виховання у дітей релігійних почуттів, тому на сторінках часопису є твори відповідної тематики. Урізноманітнювали змістове наповнення дитячого видання зразки пейзажної лірики буковинських авторів. Окрім названого, часопис містив зразки авторських байок, гумористичних віршів, загадок.

На території Закарпаття, за матеріалами «Енциклопедії українознавства», у названий період виходили друком такі дитячі видання: «Віночок» (1920-1923), «Пчілка» (1923-1934), «Наш рідний край» (1922-1938) [7, с. 998].

«ВВіночок для подкарпатських дДіточок» – перший

україномовний часопис Закарпаття для дітей наймолодшого та шкільного віку (рис. 1.7.) [28, с. 11]. Журнал виходив двічі на місяць (10 та 25 числа, окрім липня та серпня) в Ужгороді впродовж 1920-1924 років. Спочатку видавався як окремий часопис Шкільним відділом цивільного управління Підкарпатської Русі (1920-1923). Редакторами видання у цей час були Я. Розвода, а після його смерті – І. Панькевич [9, с. 284]. Однак завершити

Рис. 1.7. Дитячий журнал «ВВіночок для подкарпатських дДіточок» № 3 за 1921 рік

друк журналу до кінця 1922-1923 навчального року він не зміг. Відновлення видання відбулося під керівництвом

О. Маркуша – з лютого 1924 р. «Віночок» став додатком до дитячої газети «Наш Родный Край».

Часопис сприяв національному вихованню дітей, друкував кращі зразки української народної творчості – казки, коломийки, пісні, колядки (з

³ Авт. прим. – Костянтина Малицька працювала під псевдонімами Віра Лебедова, Чайка Дністрова та ін.

нотами), а також твори О. Духновича, М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького, О. Павловича, Олени Пчілки, І. Франка, Л. Глібова, Б. Лепкого, Марійки Підгірянки, Божени Немцової та ін. Окрім того, читачі могли ознайомитися із матеріалами про відомих діячів української та світової культури, довідатися про закарпатських письменників та вчених. За свідченнями дослідників, часопис мав такі рубрики: «Забавы и игры», «Спѣванки і дѣточѣ забавы», «Загадки», «Народні приповѣдки», «Веселий кутик», «Переписка «Вѣночка» из читателями» та ін. [28, с. 13].

«Наш Рідний Край» («Наш Родный Край») – часопис для молоді, який виходив щомісяця (окрім липня та серпня) у 1922-1939 рр. у Тячеві на Закарпатті [10, с. 1744.]; з 1924 видавався з додатком «Вѣночок для подкарпатських дѣточок». Редактором журналу був учитель, шкільний інспектор і письменник О. Маркуш, відповідальним видавцем – Е. Егрецький; журнал видавався учительством шкільних округів: Севлюша⁴, Хуста, Тячева, Рахова, Іршави. Значна кількість матеріалів часопису присвячена етнографічним, історичним, географічним описам сіл, архітектурних пам'яток, господарських робіт, різних промислів, одягу, обрядів, звичаїв, вірувань та ін. При цьому авторами багатьох статей, як зазначає О. Почекутова, були вчителі народних шкіл, студенти Ужгородської і Берегівської гімназії, Ужгородської вчительської семінарії, Мукачівської торговельної академії та ін. [28, с. 75]. Водночас у журналі пропонувалися зразки різноманітних жанрів фольклору – прислів'я, повір'я, пісні, казки, баяння (заговорювання), що втілювали дидактичні принципи етнопедагогіки.

---

⁴ Авт. прим. – нині м. Виноградів.

Часопис «Пчолка» (рис. 1.8.) – ілюстроване дитяче видання, що виходило в Ужгороді у 1923⁵ – 1932 роках і перший час було додатком до журналу «Подкарпатське Пчолярство» (Ілюстрована прилога до «Подкарпатского Пчолярства» для школьной молодѣжи (1923); [11, с. 2422]. Видавався часопис товариством «Просвіта», головним редактором був А. Волошин, відповідальними

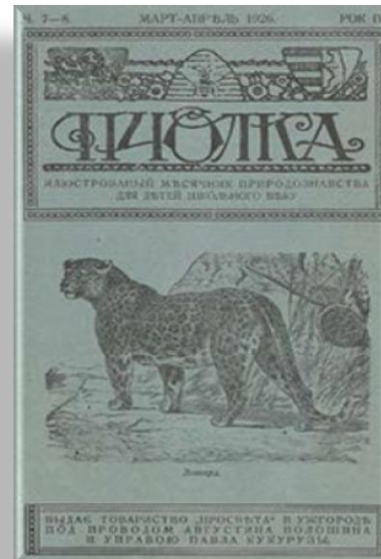

Рис. 1.8. Журнал «Пчолка» за 1926. – Ч. 7-8.

редакторами у різні роки ставали Е. Фотул, В. Гренджа-Донський, М. Долинай, адміністратором – П. Кукуруза [28, с. 103]. Спочатку журнал позиціонувалося як видання з природознавства для дітей шкільного віку («Ілюстрований мѣсячник природознавства для дѣтей школьного вѣку» (1924-1926): вміщені статті, повідомлення, художні тексти мали суто природничий характер, навчали ремеслу бджолярства, виховували любов до всього живого. Згодом видання визначалося як «мѣсячник для молодежи и для народа», маючи загальнопедагогічне спрямування. На його сторінках друкувалися різнопланові пізнавальні, краєзнавчі, фольклорні та дидактичні матеріали. Журнал мав такі рубрики: «Статѣ і замітки з науки природознавства», «Всячина», «Загадки, ребуси», «Хроніка», «Педагогѣчнѣ бесѣди», «З життя великих людей», «З рослинного царства», «Бібліографія», «Спорт» тощо. Редактори видання пропонували також розповіді про відомих письменників та діячів культури: Т. Шевченка, М. Драгоманова, О. Духновича, Т. Масарика, М. Гоголя, не оминали увагою творчість І. Франка, М. Шашкевича, С. Руданського, Б. Лепкого, О. Олеса, Марійки Підгірянки, О. Маркуша та

⁵ За даними І. Добоша, журнал «Пчолка» почав виходити у 1922/23 навчальному році [Добош І. Історія української журналістики Закарпаття 20–30-х років ХХ ст. / І. Добош. – Івано-Франківськ, 1995. – 128 с., тут – С. 24].

ін. При цьому матеріал у часописах подавався доступною народною мовою. Разом із часописом також виходила «Бібліотека новинок Пчѣлки», за період його існування усього було видано 86 книг.

Окрім названих видань, менш відомими та поширеними дитячими часописами були **«Приятель малых»** та **«Свѣтло»**. Перший друкувався у 1935-1938 рр. українською мовою в Ужгороді під керівництвом отця Василяна і мав назву «Приятель малих: Новиночка пресвятого серця Христового для школярів». Часопис мав рубрики: «Сміховинки», «Суши головку», «Водгадай» та ін. й у ньому з дозволу духовних властей друкувалися матеріали на релігійні й моральні теми, вірші, казки, оповідання, загадки, усмішки, прислів'я. [28, с. 99]. Інше видання «Свѣтло» у різні роки мало розходження в назвах: «Новинка для молодежи» (1913); «Новинка для дітей» (1914); «Листокъ для угро-руськихъ добрыхъ дітей» (1916) [28, с. 126]. Виходив часопис щомісяця протягом 1913 – 1916 рр. під редакцією о. Теофана Скиби, який був ігуменом Василянського монастиря та керівником інтернату для бідних дітей в Ужгороді.

Такою була ситуація з видавництвом дитячої періодики на території Західної України. На центральних землях та Сході з огляду на деякі історичні умови вихід часописів для дітей розпочався пізніше. Проте варто зазначити, що активне видання дитячої періодики у Росії до 1919 року передбачало проникнення деяких часописів і на територію України, тому вважаємо доцільним стисло охарактеризувати становлення російської дитячої періодики.

Перший дитячий журнал на території Росії – «Дитяче читання для серця і розуму» (1785-1789 рр.) був заснований М. Новиковим і мав просвітницький характер. У першій половині XIX ст. дитячі та юнацькі журнали мали здебільшого релігійно-монархічне спрямування. На думку В. Белінського, єдиним журналом, що заслуговував на увагу, був часопис «Нова бібліотека для виховання» (1847-1849 рр.) за редакцією П. Редкіна. У другій половині XIX ст. під впливом революційно-демократичного руху

з'явилися прогресивні дитячі та юнацькі видання: «Підсніжник» (1858-1862 pp.), «Світанок» (1859-1862 pp.), «Джерельце» (1882-1917 pp.), «Дитяче читання» (1869-1906 pp., з 1906 перейменований у «Юну Росію», виходив до 1918 p.), останній редагували спочатку О. Острогорський, а потім В. Острогорський і Д. Тихомиров. У цих журналах друкувалися кращі твори російської та світової літератури. Водночас набули поширення журнали, у яких значне місце посідали псевдоромантичні повісті, пропагувалися буржуазно-філантропічні ідеї («Задушевне слово» та ін.). У кінці XIX ст. почали виходити науково-популярні журнали («Юний читач», з 1899 p., заборонений у 1906 p., та ін.). У літературному журналі «Стежинка» (1906-1912 pp.), поряд зі стилізованими фантастичними і містичними казками, віршами символістів друкувались твори О. Купріна, О. Толстого, К. Чуковського та інших видатних письменників. Процес зростання революційної боротьби відобразився і на характері нових видань для дітей та юнацтва. З'являються журнали яскраво вираженого революційного спрямування: «Золоте дитинство» (1907 – 1917 pp.), «Маяк» (1909 – 1918 pp.) за редакцією І. Горбунова-Посадова. Останній журнал був рекомендований для дітей робітників газетою «Правда» (від 25 грудня 1912 p.).

Усього в Росії за період з кінця XVIII ст. до Жовтневої революції 1917 p. видавалося близько 100 дитячих та юнацьких журналів [4]

Після 1919 року дитячі та юнацькі періодичні видання стають органом активної пропаганди комуністичної ідеології. Вихід першого радянського видання дитячої періодичної преси був пов'язаний із творчою та організаційною діяльністю Максима Горького. Протягом 1919-1920 pp. письменник видавав журнал «Північне саяво».

Створення у 1922 році піонерської організації спричинило виникнення піонерських журналів. Серед них слід назвати «Барабан» (1923-1926 pp.), який згодом об'єднався з «Піонером», «Юні будівельники» (1923-1925 pp.), «Юні товариші» (1922 p.), «Піонер» (з 1924 p.); журнали спеціально створені для сільських дітей: «Іскорка»

(1924-1933 pp.), «Дружні діти» (1927-1953 pp., у 1933-1937 pp. виходив під назвою «Колгоспні діти»).

Окрім того, значну роль у розвитку радянської дитячої літератури відіграли журнали «Горобець» (згодом «Новий Робінзон», 1923-1925 pp.), «Їжак» (1928-1935 pp.), «Чиж» (1930-1941 pp.), «Вигадник» (1929-1941 pp. і 1946-1953 pp.). З огляду на зростання цікавості дітей та юнацтва до природничих питань та техніки з'явилися спеціалізовані журнали «Юний натураліст» (з 1928 p.), «Юний технік» (з 1956 p.), «Квант» (з 1969 p.) та ін.

Що ж до дитячої періодики, яка видавалася на території центральної та східної України, тут слід відзначити наступне: першим та єдиним українським дитячим виданням на українських землях у складі Російської імперії був журнал «**Молода Україна**» – щомісячний додаток до часопису «Рідний край» (рис. 1.9.). Він видавався у Києві в 1906 p. і в 1908-1912 pp., а в 1912 p. і у Гадячі на Полтавщині. Видавцем і редактором журналу була Олена Пчілка. Загалом вийшло 64 номери журналу [13].

Роль видання у патріотичному вихованні та формуванні культури мовлення молодого покоління була дуже великою: редактор ретельно добирала художні твори для юних читачів. У часописі друкувалися відомі і маловідомі на той час письменники: Леся Українка, Б. Грінченко, М. Старицький, С. Черкасенко, Н. Кибальчич, Л. Старицька-Черняхівська, Х. Алчевська, Грицько Григоренко, Олександр Олесь, М. Фон-Рендель, С. Мартос, М. Ішуніна, О. Романова, В. Тарноградський та ін. Саме на сторінках «Молодої України» відбувся поетичний дебют М. Рильського з одним зі своїх перших віршів «Зимовий танок» та оповіданням «Кузьмик і Семенко».

Рис. 1.9. Часопис «Рідний край» з додатком «Молода Україна»

У журналі Олена Пчілка також пропонувала багато перекладів творів іноземних авторів (М. Лермонтова, М. Гоголя, Л. Толстого, І. Тургенєва, Д. Маміна-Сибіряка, Р. Кіплінга, В. Гауфа, Д. Свіфта, Ч. Діккенса, О. Уайльда та ін.). Письменниця знайомила дітей із неоціненними скарбами всесвітньої літератури.

Олена Пчілка часто друкувала і власні твори у виданні. У «Рідному краї» вона зізнавалась читачам: «...коли хотілось мені додати якесь відповідніше оповідання, чи віршик, чи розповідь зі світознання, чи якусь казочку, або сміховинку, чи щось інше, то сідала і писала сама, часом підписуючи своє ймення або становище, а часом ні» [23, с. 8]. Псевдонімів у письменниці було багато, серед них: Бабуся, Бабуся Олена, О. Б-а, П., К-ч., Кочубеївна, Княжна Кочубеївна, О. Колодяжинська, Хтось, Цяцька.

Жанрова палітра творів «Молодої України» охоплювала оповідання, казки, п'єси, байки, вірші, науково-художні та історичні розповіді, фольклорні твори і навіть узори для вишивки тощо.

Як свідчать літературні джерела, на історичну тему в журналі можна було прочитати оповідання А. Кащенко «Мандрівка про пороги», «В гостях на Запоріжжі», «Славні побратими» (про Данила Нечая та Івана Богуна) [25]. Разом із розповідями про кращих представників української культури: Т. Шевченка, М. Лисенка, Б. Грінченка закладалися основи національної свідомості і духовності у дітей, відбувалося виховання засобами української мови.

Особливо письменниця прагнула прищепити любов і шану дітей до творчості Великого Кобзаря. У часописі друкувалися його вірші, Т. Шевченку було присвячено чимало статей, промов, поезій. До юних читачів «Молодої України» Олена Пчілка зверталася з такими словами: «Коли ви хочете пошанувати пам'ять нашого найкращого українського Кобзаря, то любіте свою рідну Україну, не цурайтеся свого рідного слова. А коли буде до того змога, попросіте тата або маму, щоб повезли вас на Тарасову могилу» [25].

Окрім літературних творів, у часописі містилося багато матеріалів про природу, що ознайомлювали дітей із відповідною тематичною

лексикою. У спеціальній рубриці «Світознання» можна було почерпнути інформацію про землю та різноманітні зміни на її поверхні, про море, вулкани, повітря, сніг, вітер, «крейдянні гори», коралові острови, амебу, інфузорії, водяну крапельку, тропічні рослини, життя тварин тощо. Більшість таких розповідей написала сама Олена Пчілка.

Не оминала редактор увагою і народне мудре слово. У номерах «Молодої України» часто друкувалися українські народні казки, дитячі пісеньки, ігри, приповістки, колисанки, жартівливі віршики, шаради, загадки, прислів'я, швидкомовки, сміховинки, колядки, щедрівки, різдвяні та великодні пісні.

Схвальні відгуки про видання Олени Пчілки містилися у тогочасному педагогічному часописі «Світло». У них йшлося про пізнавальне значення матеріалу, про те, що його «дібрано тямуючою, досвідченою рукою, ретельно просіяно й упорядковано людиною, що свідомо своєї праці й кохається в ній» [23, с. 9].

Уже за часи незалежності України (у 1993 р.) у видавництві «Веселка» вийшла книга під назвою «Молода Україна», куди увійшли кращі твори зі згаданого часопису. Його упорядником стала О. Таланчук.

Таким чином, назване дитяче видання розвивало національну культуру та літературу, пропагувало велич і красу української мови, зокрема на території Наддніпрянської України за часи Російської імперії.

Наступні дитячі періодичні видання України пов'язані з радянським часом. Достатньо високою активністю відзначалися видавництва у 20-ті роки минулого століття. У цей час для юних читачів пропонувалися журнали «Червоні квіти» (1923 р., з 1931 р. – «Піонерія»), «Жовтневі сходи» (1924-1930 рр.), «Більшовиченята» (1925 р.), «Дитячий рух» (1925 р.), «Жовтень» (1928-1941 рр., з 1945 р. – «Барвінок»), «Знання та праця» (1929 р.), «Тук-тук» (1929 р.); газети «Юний спартак» (1922 р., потім «Юний ленінець»), «На зміну» (1925 р., з 1945 р. – «Зірка»), «Молоде слово», «Молодий пролетарій», «Червоний юнак». І хоча часописи мали переважно комуністичну спрямованість, навколо цих

видань групувались українські тогочасні письменники: А. Головка, О. Копиленко, Н. Забіла, О. Іваненко, О. Донченко та інші [16, с. 154].

Зупинимося докладніше на огляді найвідоміших дитячих видань зазначеного періоду. У жовтні 1923 року з'явився журнал, якому судилося

Рис. 1.10. Титул журналу "Піонерія" №8

мати тривалу історію. Спочатку він називався «Червоні квіти». Видавництво ілюстрованого двотижневика велося у Харкові, а з 1930 року – у Києві. Головним редактором видання був О. Громов, а ілюстратором – А. Старчевський. Проте у 1931 році сталися зміни: на базі журналів «Червоні квіти» та «Більшовиченята» (1924-1931 рр.) було створено новий журнал «Піонерія» (рис. 1.10.). У дев'яності роки його назва знову оновлюється і часопис стає

«Однокласником». За час свого існування змінювалися теми, ідеологічні акценти,

пріоритети та художнє оформлення видання.

Часопис був розрахований на дітей 12-16-ти років, проте його з великим задоволенням читали і молодші. Видавництво журналу продовжує свою діяльність і зараз. Часопис виходить один раз на місяць обсягом у 32 сторінки та тиражем понад 16 тис. примірників, охоплює всі області України з приблизно рівною географією поширення.

Слід зазначити, що журнал завжди розкривав найактуальніші теми для молоді, як і раніше, він публікує якісні художні матеріали, допомагає читачам, інформує та розважає їх.

Сьогодні «Однокласник» – це сучасний журнал, цікавий для підлітків. Однак учні усіх класів мають можливість обрати доступний для себе матеріал. Тут вміщені інтерв'ю з зірками шоу-бізнесу, молодіжні новини, статті на різноманітні теми (кохання, стосунки з однолітками та старшими, навчання, хобі, спорт), психологічні тести, анекдоти, конкурси, оповідання й повісті, гороскопи, «пронизливі» дописи читачів та ін. Також видання друкує плакати з портретами зірок музичної та кіно-індустрії,

рецепти страв, посібники з гри на гітарі, в'язання, догляду за домашніми рослинами й тваринами. Тож незалежно від віку та статі школярі знайдуть у журналі корисну інформацію [12]. Редакція пропонує журнал, максимально звернений до читача, приділяє увагу обдарованим, творчим мовним особистостям. Юні передплатники можуть ділитися своїми враженнями та думками, беручи участь у щорічному конкурсі «Твій погляд». Рубрика «Літстудія «Росинка» друкує твори юних поетів та письменників, а «Лист» та «Посиденьки» пропонують на своїх сторінках замислитися над проблемами, що турбують молодь.

Як уже зазначалося вище, на Україні в 20-ті роки було достатньо власних часописів для дітей. Попри це, не можна оминати увагою і всесоюзне видання «Мурзилка» (рис. 1.11.). Історія цього відомого дитячого періодичного журналу розпочалася за кордоном. У кінці XIX ст. канадський художник і письменник П. Кокс написав цикл віршів (із власними ілюстраціями) про маленький народ «брауні». Трохи згодом російська письменниця А. Хвольсон за мотивами малюнків П. Кокса написала оповідання про маленьких лісових чоловічків, де головним героєм був Мурзилка (ім'я письменниці вигадала сама) – чоловічок у фракі, з тростиною і моноклем.

Рис. 1.11. Журнал «Мурзилка» за 1924 р. (№ 2)

У такий спосіб зароджувалася ідея створення часопису для дітей. Перший номер журналу «Мурзилка» вийшов 16 травня 1924 р. Тепер Мурзилкою був маленький білий песик, який з'являвся разом зі своїм хазяїном – хлопчиком Петею. Спочатку журнал орієнтувався на дітей від 4 до 7 років, проте невдовзі ці вікові рамки розширилися.

У 1927-1928 рр. додатком до журналу виходила «Мурзилкіна газета». Ще однією визначною подією в історії журналу стало створення відомого образу – жовтого пухнастого персонажу в червоному береті, з шарфом і фотоапаратом через плече (1937 р.). Його автором став художник

А. Каневський [6]. У часописі дітям пропонували для ознайомлення вірші та оповідання, байки та казки, конкурси та загадки. Серед письменників, що долучалися до створення «Мурзилки», були С. Маршак, С. Міхалков, О. Благініна, Б. Заходер, А. Барто.

З-поміж великої кількості різноманітних журналів за часи Радянського Союзу особливо популярною була дитяча газета **«Піонерська правда»**, перший номер якої вийшов 6 березня 1925 року (рис. 1.12.). Редактором видання став М. Бухарів. Друкуючись у Москві, часопис розповсюджувався територією всього колишнього Радянського Союзу. Газета виходила двічі на тиждень значним тиражем (у 1975 році її наклад становив 9,5 млн. примірників). Це достатньо велика кількість навіть для Радянського Союзу. Незважаючи на досить поважний вік газети, «Піонерська правда» видається і нині.

Рис. 1.12. Перший номер газети «Піонерська правда» (06.03.1925).

До заснування та розвитку видання долучалися такі суспільно-політичні діячі та письменники, як: Н. Крупська, М. Ульянова, Е. Ярославський, Максим Горький, В. Маяковський, Аркадій Гайдар, С. Маршак, Л. Кассиль та інші відомі особистості.

Часопис відігравав значну роль у висвітленні важливих подій, що траплялися у країні та за кордоном. На сторінках «Піонерської правди» друкувалися виступи державних та суспільних діячів, вчених, космонавтів, письменників, спортсменів та вчителів з усіх куточків Радянського Союзу.

Разом з органами народної освіти, громадськими та спортивними організаціями періодичне видання проводило різноманітні масові всесоюзні і міжнародні дитячі заходи, у тому числі змагання за кубок «Золота шайба», «Шкіряний м'яч», «Біла тура», виставки дитячих малюнків і фотографій, виставки творчості юних техніків, численні походи, конкурси, спортивні ігри та інші заходи, присвячені визначним подіям у житті та історії країни [24]. Водночас газета дала поштовх для

розвитку багатьом письменникам, які дебютували на її сторінках зі своїми творами.

У роки Великої Вітчизняної війни колектив редакції «Піонерської правди» зазнавав великих труднощів. Майно збирали звідусіль. Так, наприклад, М. Ульянова, сестра В. Леніна, подарувала редакції стареньку друкарську машинку і два стільці [18]. Всупереч лихоліттям часопис вистояв і після війни з новою силою ввійшов у періодичний простір країни. А за видатний вклад у виховання дітей газета була нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора (1945 р.) і орденом Леніна (1950 р.)

Найбільшого розмаху серед власне українських видань у радянський час набув журнал для дітей «Жовтень», нині відомий як «Барвінок».

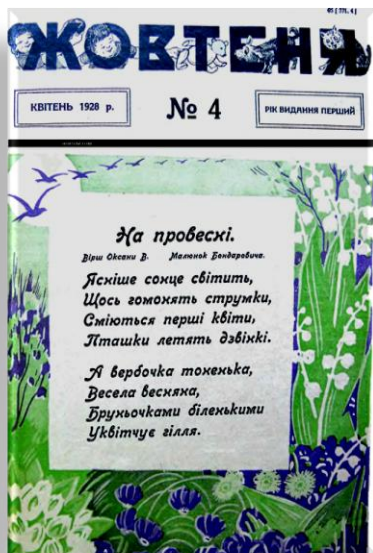

Рис. 1.13. №4 журналу «Жовтень» за 1928 рік

У 1928 році в Харкові розпочалося видання щомісячного літературно-художнього журналу для дітей молодшого та середнього віку «Жовтень» (рис. 1.13.). Вже у перші роки свого існування він згуртував навколо себе кращих письменників. Тут друкувалися твори М. Трублаїні, О. Кобилянської, О. Донченка, А. Малишка, В. Сосюри, Н. Забіли, О. Іваненко.

У 1935 році відбулося об'єднання журналу «Жовтень» з часописом «Тук-тук», останній виходив у Харкові у 1929-1935 роках. Це був ілюстрований місячник для дітей молодшого віку, друкований орган Центрального бюро комуністичного дитячого руху та Наркомосвіти. Проте на заваді виходу журналу стає Велика Вітчизняна війна і в 1941 році видавництво журналу тимчасово припиняє свою роботу. Перший повоєнний номер для молодших школярів вийшов у м. Києві в квітні 1945 року під назвою «Барвінок». З 1950 до 1999 рр. журнал виходив двома мовами – українською і російською (рис. 1.14.).

До розпаду СРСР «Барвінок» був друкованим органом ЦК комсомолу України та Республіканської ради всесоюзної піонерської

організації. У 1970-1980-х роках мав наклад понад 2 мільйони примірників, у 1996 р. – понад 60 тис. примірників [1].

Серед авторів, що друкувалися у «Барвінку», були М. Рильський, П. Тичина, В. Сосюра, А. Малишко, М. Стельмах, М. Трублаїні, О. Копиленко, Н. Забіла, М. Пригара, О. Іваненко, Ю. Збанацький, В. Бичко, П. Панч, П. Воронько, Д. Павличко, В. Нестайко.

У різні часи редакторами видання були В. Дюшен, Н. Забіла, О. Іваненко, Б. Чалий, у 1975-1984 рр. – А. Давидов, В. Моруга, а від 1989 р. постійним редактором часопису є В. Воронович.

За час виходу «Барвінку» на його творах виросло не одне покоління українців. У цей період видання, як підраховали у редакції часопису, встановило чимало рекордів:

- журнал є одним із найстаріших в Україні;
- «Барвінок» вийшов найбільшою кількістю примірників;
- журнал надрукував найбільшу кількість найцікавіших творів;
- «Барвінок» надіслав читачам найбільшу кількість призів [29].

У 1978 р. ЦК ЛКСМУ заснувало премію імені Олександра Копиленка за найкращі твори для дітей, опубліковані на сторінках журналу «Барвінок».

За багаторічні досягнення у галузі дитячої періодичної преси, високий художній зміст видання та якісне естетичне оформлення журнал «Барвінок» був нагороджений державними відзнаками: Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1978 р.); Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України (2003 р.) та став переможцем Всеукраїнського конкурсу на краще видання для дітей (2007 рік).

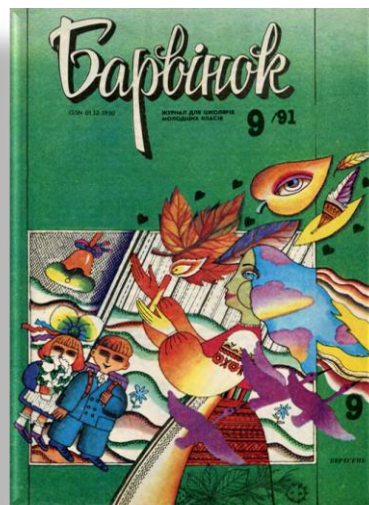

Рис. 1.14. Журнал «Барвінок» (№ 9, 1991 р.)

2001 року «Барвінок» заснував іменні стипендії для своїх читачів. Відтоді понад 70 дітей з усіх куточків України отримують щомісячні стипендії від редакції журналу [29].

Серед першочергових завдань видання – формування та розвиток читацьких інтересів юних передплатників, відновлення престижу читання. На сторінках «Барвінку» було опубліковано багато творів, що увійшли до «золотого фонду» дитячої літератури. Їх авторами були М. Рильський, М. Стельмах, Остап Вишня, В. Нестайко, Л. Костенко, Г. Тютюнник, Є. Гуцало та інші.

Окрім визнаних та перевірених часом творів, «Барвінок» публікує першодруки, виконуючи природну для журналу функцію «вікна в літературу». Друк у журналі став поштовхом для багатьох сучасних українських письменників, чиї твори публікуються у рубриці «Ми любимо читати!». У ній читачам пропонується заповнити талон зворотного зв'язку «Я це прочитав!», що дає можливість автору одразу отримати оцінку свого твору від маленьких читачів. «Барвінок» постійно шукає нових авторів для того, щоб на сторінках журналу починалася творча доля молодих українських дитячих письменників.

Особливої уваги заслуговує інше цікаве видання. У липні 1937 року почав виходити журнал для сліпих дітей та дітей із вадами зору **«Радянський школяр»**. Виготовлявся він рельєфно-крапковим шрифтом. Тут друкувалися літературні твори для дітей молодшого та середнього шкільного віку, невеликі повідомлення пізнавального характеру («Коротко про все»), ноти, статті про композиторів та відомі музичні твори, листування дітей. З 1983 р. з'явився також щомісячний музичний додаток та альбом рельєфного малюнка. Це значно розширило можливості дітей з особливими потребами, дало їм змогу повноцінно пізнавати навколишній світ та активно брати участь у його вдосконаленні. Журнал видавався до 1992 року. А його гідним продовжувачем стало українське видання **«Школяр»**.

У 50-80-х рр. минулого століття на території Радянського Союзу, і на Україні зокрема, найбільш поширеними, за винятком «Барвінку», були

журнали для дошкільнят та молодших школярів – «Мурзилка» та «Веселі картинки», а для дітей середнього шкільного віку – «Піонер» та «Вогнище». Водночас у нашій державі видавалися журнали «Малютко», «Піонерія» та «Зірка». А у сфері дитячої газети монополію захопила «Піонерська правда».

Як було зазначено вище, популярним дитячим періодичним виданням у 1960-1980 рр. був журнал «Веселі картинки» (рис. 1.15.). Ідея його створення належала Івану Семенову – відомому карикатуристу газети «Крокодил». Він же став першим редактором видання. Потім редакторське крісло займали Р. Варшамов (1977-2000 рр.) та І. Антипенко (з 2000 р.). Серед працівників та оформлювачів часопису були художник В. Стацинський та академіки А. Каневський і О. Лаптев.

Рис. 1.15. Журнал «Веселі картинки» (1957 р., № 3)

Журнал «Веселі картинки» виходить від 1956 року щомісячно; видання орієнтовано на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. На сторінках журналу можна побачити казки, пригоди, загадки, ігри та ін. Постійні рубрики видання несуть корисну для дітей інформацію: «Школа Олівця» вчить дітей малювати, «Школа Саморобкіна» – створювати іграшки своїми руками, «Весела абетка» знайомить дітей із літерами. Також у «Веселих картинках» багато віршів та оповідань, настільних ігор, коміксів, ребусів, жартів та загадок. Піку популярності журнал досяг на початку 1980-х років, тоді його тираж становив 9,5 млн. примірників.

На особливу увагу заслуговує головний герой часопису – Олівець, який став символом «Веселих картинок». Це потішний, добрий, веселий чоловічок із червоним грифелем, замість носа, одягнений у синю блузу художника, на голові елегантний берет, на шиї – червоний бант.

Серед письменників, які співпрацювали з журналом «Веселі картинки», – К. Чуковский, А. Барто, С. Міхалков, а з 1977 року до них

приєднались Е. Успенський, А. Усачов, Є. Мілутка та ін. Фактично, журнал став першим офіційним виданням, у якому публікувався радянський варіант коміксів. Особливо цьому посприяло створення у 1979 році В. Пивоваровим відомого логотипу журналу, який складався з «букв-чоловічків».

Серед цікавих фактів, що стосувалися журналу, варто згадати історію, яка сприяла тому, що «Веселі картинки» стало єдиним виданням, яке ніколи не піддавалось цензурі. Зокрема, на сторінках журналу не публікувалась інформація про зміну керівників держави. Коли помер Л. Брежнєв і з'явилась директива опублікувати його портрет у траурній рамці на обкладинках усіх видань, редакції «Веселих картинок» вдалося довести, що на фоні назви журналу це буде виглядати дуже недоречно.

Рис. 1.16. Титул першого випуску журналу «Малятко»

Ще одна значна подія відбулася і у 1960 році. Було започатковано видавництво дитячого журналу **«Малятко»** (рис. 1.16.). Часопис протягом багатьох років пропонує своїм читачам оповідання й віршики, загадки, саморобки для тих, хто любить майструвати іграшки власноруч. За роки існування видавництва у редакції склалися свої традиції щодо змістового наповнення та оформлення журналу. Збереглись і традиційні рубрики «Малятка»: «Калинчине віконце», «Прочитай сам», «Маляткова пошта», «Незабутні Маляткові друзі» та ін. Серед письменників, що стали дописувачами видання, – М. Стельмах, Н. Забіла, П. Воронько, Грицько Бойко, Є. Гуцало, Г. Тютюнник. На знак вдячності редакція «Малятка» щорічно присуджує премію імені Наталі Забіли тим письменникам та художникам, що запропонували найкращі тексти та ілюстрації, видруковані в журналі.

Сьогодні «Малятко» пропонує загадки, розфарбовки, пісні з нотами, сценарії дитячих свят, кулінарні рецепти, конкурси: «Мої бабуся і дідусь», «Добра справа», «Чарівні пальчики», «Ми – маленькі українці». Таким чином, журнал є корисним не тільки для юних читачів, але й для їхніх

батьків, що зміцнюватиме родинні стосунки, збагатить спілкування. Для дорослих у часописі пропонується спеціальна «Сторінка для батьків».

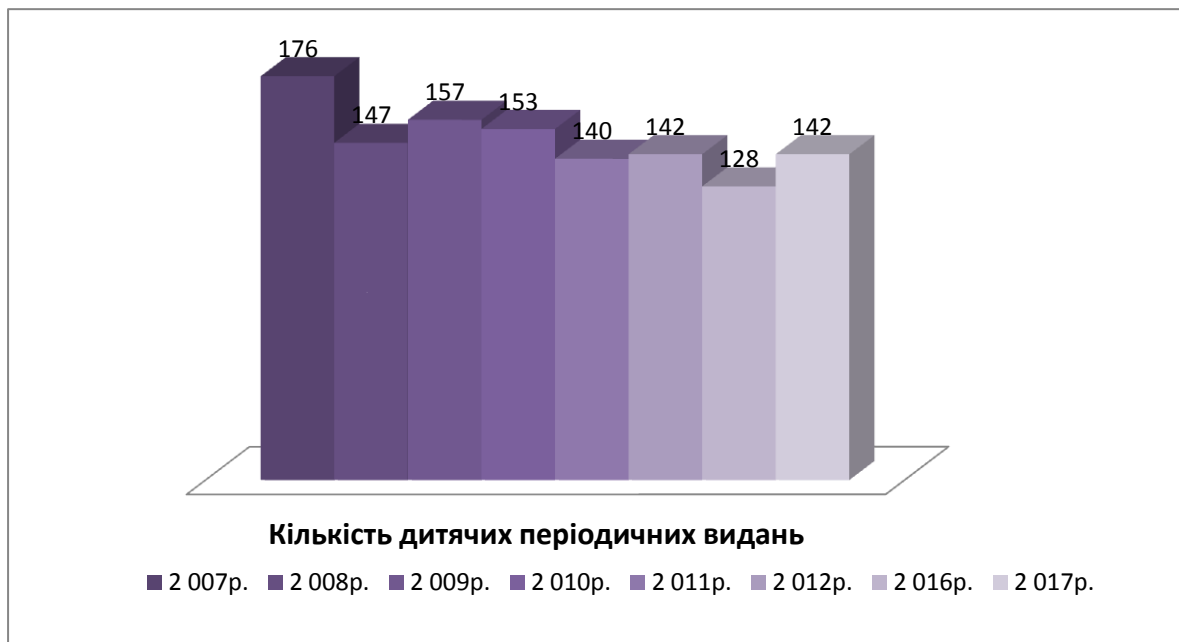
Таким був шлях становлення дитячої періодичної преси від кінця ХІХ ст. до часів незалежності України. Долаючи всі перешкоди, видавництва намагались підтримувати на належному рівні часописи для дітей, адже саме від молодшого покоління у майбутньому залежатиме доля держави. І те, наскільки щиро дитина проникнеться національним духом, наскільки повно осягне моральні істини та культурні цінності, з-поміж яких найбільшим скарбом є мова, залежатиме процес духовного становлення усього народу. Розвиток часописів за досліджений нами період відображає ставлення держави та суспільства в цілому не тільки до юних громадян, але й до перспектив розвою країни. Саме тому із прийняттям незалежності України значно зросла кількість періодичних видань для дітей, змінилося їх змістове наповнення, підвищилась якість часописів, що свідчить про новий етап у розвитку української періодичної преси для дітей.

Однією з особливих прикмет сьогоденішнього літературного процесу в Україні є розмаїття дитячих періодичних видань. Об'єктом уваги стає питання якості інформації та смислового навантаження, яке несуть сучасні дитячі видання.

Загалом кількість періодичних видань для дітей у державі свідчить про рівень її цивілізованості, культури, а також про перспективи розвитку країни, про її духовне майбутнє. Нове покоління повинно формуватися під впливом раціональної державної політики, сім'ї, школи, громадськості та тих джерел інформації, які гарантуватимуть повноцінний всебічний розвиток дитини. Нам видається хибною думка про занепад дитячої журналістики, зумовлений зростанням впливу телебачення, оскільки останнє, поряд із комп'ютером, жодною мірою не замінює періодики – це різні засоби інформації, що по-різному впливають на інтелектуальну діяльність дитини.

Закономірно, що світ української дитячої преси досить різноманітний. Попри всі економічні, духовні, видавничі негаразди, на даний момент (2017 р.) функціонує понад **140 видань** дитячих та молодіжних журналів та газет всеукраїнського рівня (рис. 1.17.) [15].

Рис. 1.17. Друк дитячої періодики за роками

Досліджуючи перелік наявних на сьогодні всеукраїнських періодичних видань (Додаток А), ми виявили, що серед пропонованих для передплати газет та журналів для дітей та молоді більшість орієнтовані саме на учнів початкової та середньої школи, решта – на підлітків.

На сьогодні дитячі видання спроможні задовольняти вимоги найпримхливішого читача. Тематична різнобарвність і поліграфічна якість видань, яскравість та виразність художнього оформлення приваблюють дітей та їх наставників. Варто зазначити, що поряд із добре відомими не одному поколінню читачів журнальних імен: «Малятко» (видається з 1960 р.), «Барвінок» (із 1928 р.), «Однокласник» (із 1923 р.) – додалося багато нових: «Зернятко» (з 1995 р.), «Яблунька» (з 1996 р.), «Пізнайко» (з 1997 р.), «Стежка» (з 1997 р.), «Джміль» (з 1997 р.), газета «Казковий вечір» (із 2000 р.), і зовсім нові видання «Пізнайко від 2 до 5» (вперше журнал вийшов у січні 2005 року), «Професор Крейд» (з 2004 р.), «Умійко» (з 2005 р.), «Ангелятко» (з 2006 р.), «Умійко» (з 2009 р.), «Мамине сонечко» (з 2006 р.), «Паросток» (з 2007 р.), «Кузя» (з 2008 р.),

«ВДГ» (з 2010 р.), «Жирафа Рафа» (з 2010 р.), «Водограй» (з 2011 р.) та ін. Це не обов'язково київські видання, достатня кількість періодики є надбаннями інших міст країни, зокрема журнали «Богдан» (Дніпро), «Колосочок» (Львів), «Дзвіночок» (Івано-Франківськ), «Долонька» (Хмельницький), «Новачок» (Черкаси), «Журавлик» (Харків), «Клякса» (Запоріжжя), хоч і в столиці вони не дивина. Аналіз усього переліку видань дає можливість визначити, що чверть із них видаються не у Києві. При цьому більшість регіональних видань виробляється у Львові.

Звертаючись до мови дитячих часописів, слід розмежувати усі видання на кілька категорій:

- 1) видання, що виходять українською мовою;
- 2) видання, що виходять російською мовою;
- 3) видання, що виходять англійською мовою;
- 4) видання, що виходять двома мовами (російською і українською, українською та англійською, російською та англійською, українською і польською);
- 5) видання, що виходять трьома мовами (українською, російською, англійською).
- 6) видання, що виходять українською чи російською мовами і містять сторінки англійською, німецькою чи арабською;
- 7) видання мовами інших національних меншин.

Варто відзначити, що переважають журнали та газети українською мовою, хоча кількість часописів, які частково чи цілком виходять російською мовою, становить 35 % від загальної кількості. Наявні також журнали, які мають матеріали (окремі сторінки або повне видання) англійською мовою. До таких належать: «Jolly break», «Jolly lessons», «Jolly pictures», «Posnayko», «Dora the explorer», «Країна історій», «Куля», «Сашка», «Смайлик», «Яблунька» та ін.

Як правило, якщо журнал виходить кількома мовами, зміст цих видань не дублюється, а кожен випуск є окремим виданням. До таких періодичних видань належать «Єралаш», «Живе джерельце», «Карамельки», «Пізнайко», «Стежинка» та ін.

Було помічено, що для передплати та купівлі пропонуються не тільки поодинокі журнали, але й цілі комплекти. Наприклад, комплект журналів «Пізнайко»; бібліотечка для тих, хто вивчає англійську мову (журнали «Англійська бібліотека» та «Американська бібліотека» мовою оригіналу та в перекладі українською); комплект християнських журналів «Водограй» і «Водограйчик»; творчий набір «Жасмин» і «Академія Саморобкіна»; комплект видань з дитячими сканвордами («Розгадайко», «Поміркуй і розгадай», «Хатинка сканвордів», «Призові дитячі сканворди», «Мудрагелик»); навчальний комплект у складі «Веселі уроки – jolly lessons» та «Весела перерва – jolly break»; комплекти часописів видавництва «Країна ангелят» та «Мамине сонечко»; набір юного моделіста («Юний моделіст – конструктор техніки», «Юний моделіст – натураліст», «Юний моделіст – архітектор») та ін.

Сучасна дитяча періодика здатна доповнити й навіть замінити дитячі енциклопедії, задачники, розмальовки, адже багато журналів особливу увагу приділяють розвиткові інтелекту школяра, його творчих здібностей. Окрім розваг та дотепів, у виданнях знаходимо цікаві розповіді про історичні події («Барвінок», «Журавлик», «Світ дитини»); про культуру народів світу, життя рослин і тварин («Дитяча Академія», «Загадкова скарбничка», «Паросток», «Юннат», «Яблунька»); науку й техніку («Колосок», «Країна знань»); мистецтво «Джміль»; твори літературних класиків та сучасних письменників («Англійська бібліотека», «Барвінок», «Класна література», «Малютко», «Настенька»); веселять та розвивають інтелект журнали «Академія Фокс», «ВДГ», «Кенгуру», «Мамине сонечко», «Пізнайко» та ін.; розвиток творчих здібностей пропонують «Академія Саморобкіна», «Веселий Саморобкін», «Жасмин», «Моє хобі», «Умійко», «Долонька».

Серед різноманіття дитячої періодики є журнали і релігійного характеру. Найбільшого поширення набули християнські видання. Як свідчить У. Колесніченко, на сьогодні є 12 християнських журналів для дітей, що виходять у різних містах України. Це журнали, які самостійно видає окрема єпархія («Богдан», «Зернятко», «Незабудка», «Отрок.ua»,

«Радость моя», «Свет рождества»); єпархія спільно з релігійним центром («Агнець», «Вертоград», «Водограй», «Шишкин лес»); релігійне видавництво («Ангелятко», «Сто талантів») [17, с. 119]. Ці дитячі видання основну увагу приділяють вихованню християнської моралі, ненав'язливо закладеної у цікавих розповідях, коміксах, малюнках, кросвордах та саморобках. Розглядаються різні морально-етичні теми, актуальні у середовищі маленьких читачів. Станом на 2017 рік серед всеукраїнських видань релігійного спрямування є «Водограй», «Водограйчик», «Живе джерельце», «Живой родичок», «Зернятко», «Крилаті», «Стежинка» та «Тропинка» [15].

Корисними для батьків та вчителів є додатки у газеті «Казковий вечір» та в журналі «Джміль». Це поради психологів та педагогів, як допомогти дитині вчитися і розвиватися, організувати дозвілля.

Зручними у користуванні та систематичному засвоєнні нових знань є тематичні випуски дитячих видань. Вони не тільки подають нову цікаву інформацію з гарними ілюстраціями, а й перевіряють засвоєні знання за допомогою ребусів, кросвордів, логічних завдань, саморобок, розмальовок та коміксів. Журнал «Стежка» сам є комплексною грою: головним героєм кожного нового випуску є відомий казковий або мультиплікаційний герой, де, поряд із завданнями на розвиток розумових здібностей, подаються завдання зі словами на розвиток зв'язного мовлення, цікаві відомості про рослинний та тваринний світ. Тематичні випуски газети «Колосочок» познайомлять читачів із явищами природи, рослинами, тваринами, Землею та космосом; а дослідницькі та творчі завдання сприятимуть розвитку дитячої творчості та створенню самостійних проектів.

Щороку компетентне журі Державного комітету телебачення і радіомовлення України за відповідність змістового наповнення потребам юних читачів, оформлення та інші параметри визначає найкраще періодичне друковане видання для дітей. Переможцями конкурсу протягом останніх років ставали такі часописи (див. табл. 1.1.)

Таблиця 1.1.

**Кращі періодичні друковані видання для дітей
(за результатами щорічного всеукраїнського конкурсу)**

Рік	Видання-переможці
2007	журнали «Барвінок», «Малютко», «Артклас», «12+», «Юний натураліст» та газета «Казковий вечір»
2008	журнали «Ангелятко» та «Колосок»
2009	журнали «Котя», «Indigo»
2010	журнали «Ангелятко» і «Однокласник»
2011	журнали «Колосок» та «Мамине сонечко»
2012	журнал «Диво-Деревце»
2013	журнал «Пізнайко»
2014	журнал «Ангеляткова наука»
2015	журнал «Крилаті»
2016	журнал «Дзвіночок»

В Україні з 2000 року видається дитячий мистецький журнал «Джміль» (рис. 1.18.). Він доступно і цікаво знайомить читачів з основами живопису, музики і літератури. Матеріали журналу спрямовані на розвиток художньої культури, зв'язного мовлення, акторських здібностей, логіки, асоціативного мислення; тут вміщено методичні рекомендації для батьків та вчителів щодо розвитку у дітей творчих здібностей, зокрема на уроках української мови, літературного читання, розвитку зв'язного мовлення, образотворчого мистецтва. У журналі можна також знайти тексти дитячих пісень з нотами та уроки танців.

Рис. 1.18. Журнал «Джміль» -
№1 за 2017 р.

Журнал призначений для роботи дорослих (батьків, учителів, вихователів) з дитиною та орієнтований на розвиток творчих здібностей, виховання кмітливої, активної і щасливої людини. Кожний номер видання пропонує літературні твори сучасників і класичних авторів, уроки художнього слова, нетрадиційні техніки образотворчості, репродукції картин українських та світових художників і бесіди за ними, розвивальні

ігри, досліді з природними та штучними об'єктами, комікси морально-етичної тематики, сценарії свят і розваг та ін.

3 січня 2006 року Харківський обласний науково-методичний інститут безперервної освіти розпочав видання нового всеукраїнського дитячого науково-популярного природничого журналу **«Колосок»** (редактор – Д. Біда). Видання розраховане на учнів 3-8 класів і воно має зацікавити вчителів, які викладають у цих класах.

У журналі передбачені наступні розділи: «Наука і техніка», «Жива природа», «Планета Земля», «Логіка і кмітливість», у яких введено різноманітні рубрики: «Історія винаходів і відкриттів», «Винахідник-природа», «У світі тварин», «У світі рослин», «Лабораторія Колоска», «Майстерня Колоска», «Правда, вигадки й казки», «Дорослі відповіді на дитячі запитання», «Дитячі відповіді на дорослі запитання», «Школа

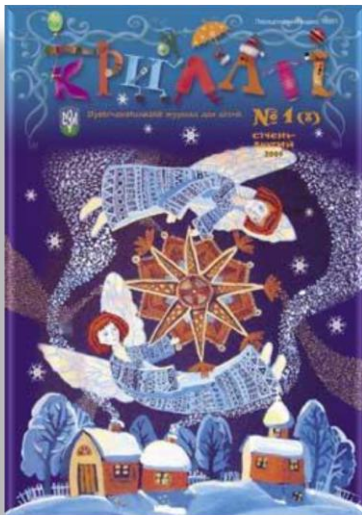

Рис. 1.19. Журнал
«Крилаті»

Робінзона Крузо», «Великі теж були малими», «Фотоконкурс», «Конкурс художників», «Давайте сперечатись», «Розмаїта планета», «Екологічні стежки», «Ребуси, загадки, кросворди, шифрограми» і т.д. для розвитку логічного й евристичного мислення. З метою удосконалення змістового рівня журналу редакція співпрацює з учителями початкових класів, природознавства та природничих наук.

Одним із дитячих журналів високого змістового рівня є відновлений після тривалого виходу закордоном у 2007 році часопис **«Крилаті»** (рис. 1.19.). У своїй концепції видання спирається на виховні ідеали Спілки української молоді. Названий двомісячник має на меті не лише розважати та навчати, але й формувати з маленького громадянина патріота. Мета журналу – допомогти у вихованні юного українця – сучасного, обізнаного, творчого, самодостатнього, гордого за те, що він є частинкою української нації.

Часопис розрахований на дітей від 6 до 10 років, хоча цікавий матеріал для себе може знайти читач будь-якого віку. Гарне художнє оформлення привертає увагу молодших школярів, батьків і вчителів, а велика кількість інтерактивних завдань полегшить читання та запам'ятовування корисної інформації.

Ще одним із найбільш часто передплачуваних дитячих журналів є пізнавально-розважальне видання для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку «Стежка», засноване у 1997 р. Тематичні випуски містять цікаві оповідання, казки, поетичні тексти, тестові завдання, невеликі інформаційні блоки, різноманітні розважальні завдання (ребуси, кросворди, настільні ігри, комікси та ін.). Якісно дібраний текстовий матеріал та яскраве оформлення зацікавляють не тільки юних читачів, але і дорослих.

Рис. 1.20. Часопис
«Стежка»

Слід згадати окремо про трьох патріархів української дитячої періодики – журнали «Малютко», «Барвінок», «Однокласник» («ОК»). Як бачимо, сьогодні їм нелегко витримувати конкуренцію, проте завдяки багатолітнім традиціям, високій видавничій культурі, професіональному підходу до komponування кожного номера вони і надалі залишаються провідними дитячими виданнями країни. Маючи стабільне вікове коло своїх читачів, журнали намагаються ставати дедалі цікавішими, поліграфічно якіснішими, прагнуть розширити діапазон зворотного зв'язку зі своїми адресатами (через дитячі малюнки, поетичні та прозові першотвори, різноманітні конкурси, лотереї, нагороди), спонукають читачів до активної пізнавальної та мовнокомунікативної діяльності. Наприклад, сучасний «Однокласник» має понад 20 рубрик, цікаві інтерв'ю, плакати-постери з улюбленими акторами, бесіди на психологічні теми. В усіх виданнях – широкий вибір ігрових завдань, ребусів, кросвордів,

лабіринтів, що робить дозвілля дитини максимально заповненим та корисно-пізнавальним.

В останні роки одними із найбільш потужних дитячих видавництв стали «**Мамине сонечко**» (м. Київ) та «**Країна ангелят**» (м. Львів). До числа видань першого входять наступні періодичні публікації: журнали «Мамине сонечко (від 1 до 3)», «Мамине сонечко (від 2 до 5)», «Маленька фея та сім гномів», «Маленький розумник» (рис. 1.21), «ВДГ (вигадуй, думай, грай)» та «Саморобки». Окрім значної кількості видань та розподілу за віковим критерієм, ще однією особливістю видавництва є гендерний підхід. Для дітей молодшого шкільного віку редакція пропонує два журнали: «Маленька фея та сім гномів» – для дівчаток та «Маленький розумник» – для хлопчиків. Вірші оповідання, розвивальні завдання на кмітливість, розвиток пам'яті, уваги, а також апікації та іграшки-саморобки дібрані відповідно до інтересів юних читачів.

*Рис 1.21. Журнал
«Маленький розумник»
(м. Київ)*

Львівське видавництво для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку пропонує журнали «Ангелятко», «Ангеляткова наука» та «Розмальовки Ангелятка». Перше з названих видань виходить з щомісяця з 2006 року. Журнал визнаний найкращим дитячим виданням України у 2008 та 2010 роках (конкурс Держкомтелерадіо на краще періодичне дитяче видання – комісія у складі членів Національної спілки художників України, Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України та ін.). У редакційній колегії видання – дитячі психологи і методисти, які формують зміст відповідно до державної програми з дошкільної підготовки Міністерства освіти і науки України. У журналі друкуються відомі вітчизняні дитячі поети і письменники (Р. Скиба, М. Петренко, М. Павленко, Б. Стельмах, І. Андрусак, Г. Левицька, Г. Манів та ін.). Журнал призначений для читання з дітьми віком 2-9 років. Він пропонує добрі, веселі та цікаві казки, вірші, загадки,

пісеньки. Пізнавальні оповідки та інтелектуальні завдання в кожному номері дають знання про навколишній світ, розвивають логічне мислення, спостережливість, кмітливість, а іграшки-саморобки підштовхнуть дитину до самостійної творчості.

У кожному номері «Ангеляткової науки» (рис. 1.22.), окрім художніх текстів, є завдання на розвиток уваги, мовлення, логіки, дрібної моторики і просторової уяви. Наймолодші читачі також вивчають букви і цифри, вчать писати і читати, долучаються до опанування англійської мови.

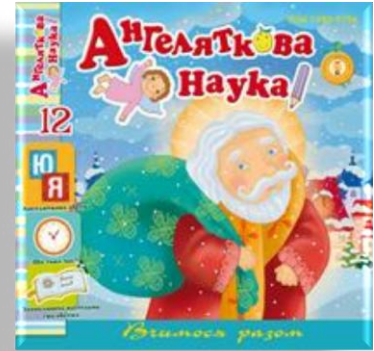

Рис. 1.22. Журнал
«Ангеляткова наука»
(м. Львів)

На окрему увагу заслуговує започаткування з 2011 року часопису «Ангелятко шрифтом Брайля», з вкладкою рельєфно-крапковим шрифтом. За словами головного редактора, окрім художніх текстів у кожному номері наймолодші читачі матимуть змогу вивчати букви й цифри. Наповнюватимуть вкладку рельєфно-крапковим шрифтом із двох журналів: тексти для читання – з «Ангелятка», цифри, букви, вправи – з «Ангеляткової науки». А матеріали для цих видань готують відомі сучасні дитячі автори, дитячі психологи та вихователі – методисти. Поява подібного видання є корисною та необхідною не лише для незрячих дітей, а й для батьків, які є або слабозорими або незрячими, але виховують здорових дітей. А дітям цей журнал допоможе навчитися читати та писати, а також покращить адаптацію незрячих дітей у колективі [32]. Незважаючи на благі наміри, нині цей проект призупинено.

З огляду на тотальне захоплення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку вітчизняною та зарубіжною анімацією сучасні видавництва пропонують значну кількість періодики, де героями є персонажі мультфільмів. Серед числа інших можна відзначити такі журнали: «Барбі», «Dora the explorer», «Губка Боб и его друзья», «Тачки», «Черепашки ниндзя. Играй и учись», «Школа монстрів» та ін. Названі видання містять інформацію переважно розважального характеру.

Щодо дитячих газет, то їх асортимент не такий великий, як у журналів. Відомі «Велика дитяча газета» (видається з 1998 р.) та «Казковий вечір» (із 2000 р.) (рис. 1.23.) є найпоширенішими представниками видань цього типу. Однак їх перелік доповнюється новими: «Бедрик» (Луцьк), «Веселка», «Долонька» (Хмельницький), «Журавлик» (Харків), «Клякса» (Запоріжжя), «Колосочок» (Львів), «Кузя», «Настенька» (Запоріжжя), «Розумашки» та ін. Водночас варто зазначити, що, окрім всеукраїнських газет, набуває розвитку і місцева шкільна преса.

Рис. 1.23. Газета «Казковий вечір»

Слід зауважити, що деякі видання можуть змінювати власний формат, зокрема «Велика дитяча газета» з часом стала журналом, зберігши аббревіатуру назви «ВДГ», але набувши сучасного значення та наповнення у новій якості «Вигадуй, думай, грай». Зрушення у виданні призвели до всеукраїнського поширення, адже у 2011 році «ВДГ» була визнана Міністерством України у справах сім'ї та молоді, Асоціацією молодіжної преси України найкращим дитячим виданням України.

Проте наявність великої кількості часописів не означає, що школяр завжди має до них вільний доступ. Звичайно, будь-яке видання можна замовити поштою, але вартість передплати іноді досить висока, щоб батьки могли собі дозволити тривалий час тішити дитину різноманітними виданнями. Бібліотеки ж не замовляють увесь асортимент газет і журналів, обираючи тільки загальновідомі.

Проаналізувавши перелік вітчизняних дитячих періодичних видань, ми дійшли висновку, що *за способом передачі матеріалу* сучасні часописи поділяються на друковані та електронні. Більш розгорнуту класифікацію розглянемо на рис. 1.24.

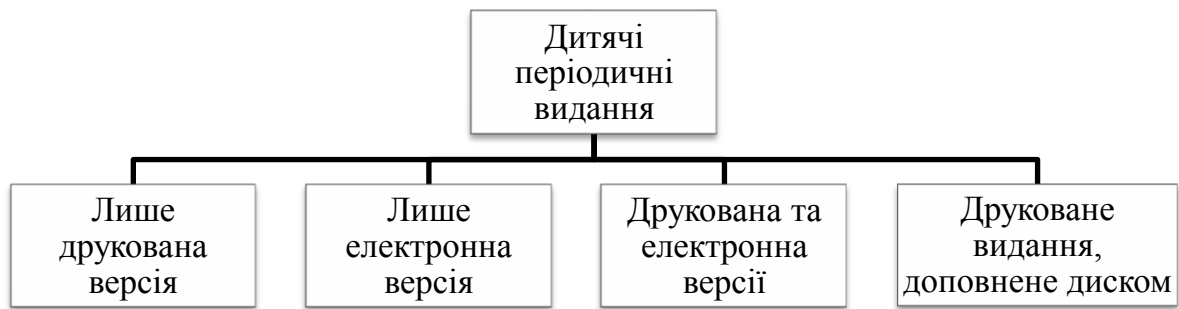

Рис. 1.24. Класифікація дитячої періодики за способом передачі матеріалу.

Звертаємо увагу, що популярні дитячі видання мають обидві версії – друковану та електронну.

Найбільш ефективним способом популяризації видання у мережі є *створення сайту, на якому представлені матеріали журналу*. Видавці переважно пропонують для ознайомлення фрагмент номера з переліком цікавого матеріалу часопису. Подальше знайомство з ним можна продовжити за умов придбання або передплати. Таким способом користуються редактори журналів «Пізнайко», «Крилаті», «Ангеляткова наука» та ін. Частина редакторів розміщують на офіційних сторінках повні випуски видань, що, звісно, спрощує доступ до видрукованих цікавинок. Серед них – «Барвінок», «Колосочок», «Колобочок», «Професор Крейд» та ін. Деякі видавці пропонують архів надрукованого матеріалу, розподіленого за жанровою приналежністю, незалежно від часу виходу номера (газета «Казковий вечір», журнал «Умійко», «Стежка» та ін.). Задля зручності доступу пропонуємо електронні адреси окремих періодичних видань для дітей (Додаток Б).

Таким чином, окреслюючи контури сучасної української періодики для дітей, ми дійшли висновку, що дитяча преса має великі перспективи розвитку, адже допоки на Україні вітчизняна дитяча книга не здобуде статусу домінуючої, її завдання виконуватимуть періодичні видання для дітей, задовольняючи потребу в якісному україномовному «продукті».

Використана література:

1. Барвінок. Історична довідка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.barvinok.info/story.html>.
2. Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша тр. XX ст.): Навч. посіб./ За ред. Н. Зелінської. – Львів: Світ, 2003. – 612 с.
3. Гошовський Б. Українська дитяча література. – Ч. 2. Від літописних переказів до байкарів XVII – XIX ст. [Електронний ресурс] / Б. Гошовський. – Режим доступу: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa//strony_ukr01//lit_dziec.htm.
4. Детские и юношеские журналы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cultinfo.ru//fulltext/1/001/008/024/653.htm>.
5. Дзвінок з минулого: Вірші, оповідання, казки, байки, загадки, приповідки: Для мол. та серед. шк. в. / Упоряд., заг. ред., післям. та приміт. В. І. Лучука; Передм. Я. П. Гояна; . – К.: Веселка, 1991. – 303 с.
6. Ежемесячный журнал для детей 6-12 лет «Мурзилка» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.murzilka.org/>.
7. Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-I). – Мюнхен – Нью-Йорк, 1949-52. — 1230 с.
8. Енциклопедія українознавства: Словникова частина (ЕУ-II) / Ред. В. Кубійович. – Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1980. — Т. 9. – С. 3200-3600.
9. Енциклопедія українознавства: Словникова частина (ЕУ-II) / Ред. В. Кубійович. – Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955. — Т. 1. — 400 с.
10. Енциклопедія українознавства: Словникова частина (ЕУ-II) / Ред. В. Кубійович. – Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1966. — Т. 5. — С. 1600-2000.
11. Енциклопедія українознавства: Словникова частина (ЕУ-II) Ред. В. Кубійович. – Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1973. — Т. 7. — С. 2400-2800.
12. Журнал «Однокласник» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.odnoklasnyk.org.ua//publ.php?category=73>.
13. Зовнішня історія української мови. «Молода Україна» – назва українських журналів і часописів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravopys.vlada.kiev.ua//mova/drukar/Dovidn/Moloda_ukraina.htm.
14. Зозуляк Р. В. Виховання моральних рис молодших школярів Галичини засобами української дитячої літератури (1900–1939 рр.): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Р. В. Зозуляк . – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.
15. Каталог видань України на 2017 рік. Дитячі та молодіжні видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://presa.ua/osvita-ditjachi-vidannja/ditjachi-ta-molodizhni-vidannja.html>.
16. Кіліченко Л. М. Українська дитяча література / Л. М. Кіліченко, П. Я. Лещенко, І. М. Проценко. – К.: Вища школа, 1976. – 334 с.

17. Колесніченко У. О. Християнські дитячі журнали сучасної України / У. О. Колесніченко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 21. – С. 119 – 121.
18. Колосова Е. Когда появилась и о чем писала «Пионерская правда»? / Е. Колосова // Школа жизни. – 19 мая 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-5781/>.
19. Корнєєва Г. Друкована українська книга та преса для дітей у Галичині (кін. XIX – I пол. XX ст.) / Г. Корнєєва // Бібл. вісн. – 1999. – №2. – С. 25 – 28.
20. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. – К.: Наукова думка, 1978 р., т. 10, 542 с.
21. Лешко У. О. Відродження «Дзвіночка» – журналу українських дітей [Електронний ресурс] / У. О. Лешко // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – 2006. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1457>.
22. Монолатій І. Українські часописи Коломиї [Електронний ресурс] / І. Монолатій. – Режим доступу: <http://kolomyia.org/histpub/historypub20.htm>.
23. Новаківська Л. Олена Пчілка і українські діти / Л. Новаківська // Рідна школа. – 1998. – №11. – С. 8-9.
24. О газете. Пионерка. Детско-юношеский информационный портал [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pionerka.ru/pages/ogazete.html>.
25. Олена Пчілка – найкраще для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.5ka.ru/44/9293/1.html>.
26. Передирій В. А. Становлення української періодики для дітей: (на матеріалах журналу «Дзвінок», 1890–1914 рр.) / В. А. Передирій // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики; За ред. М. М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. 3/4. – С. 117-125.
27. Підкова Ш. Довідник з історії України: У 3-х тт. [Електронний ресурс] / Ш. Підкова, Р. Шуст. – 2002. – Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>.
28. Почекутова О. І. Преса Закарпаття 2-ої пол. XIX – 1-ої пол. XX століття. Бібліографічний покажчик. – Ужгород: , 2009. – 182 с.
29. Сташко Л. Ювілей улюбленого журналу [Електронний ресурс] – / Любов Сташко. – Режим доступу: lodb.org.ua/parents/uploads/files/1207579082_barv_nok-zhurnal.doc.
30. Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2. К-О. – 706 с.
31. Філіп Ю. Л. Сторінками чернівецького журналу для дітей «Українська ластівка» (1933-1940 рр.) / Ю. Л. Філіп // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Філологія. Літературознавство. – 2009. – Т. 124, Вип. 111. – С. 98-101.
32. Швед О. У Львові видали перший в Україні журнал для незрячих дітей – [Електронний ресурс] / О. Швед. – Режим доступу: <http://culture.unian.net/ukr/detail/190111>.

1.3. Структура та зміст курсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів»

Ознайомлення з дитячою періодикою у процесі підготовки вчителів початкової школи відбувається в межах вивчення дисциплін із циклу професійної підготовки. Так, навчальним планом підготовки *бакалавра* за предметною спеціалізацією «Початкова освіта» передбачено вивчення курсів «Дитяча література з основами культури і техніки мовлення» та «Методика навчання української мови, каліграфії та літературного читання», що входять до нормативної частини плану навчального процесу. Здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня *«спеціаліст»* визначає опрацювання ряду дисциплін професійної і практичної підготовки, серед яких – курс «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів». Планом підготовки *магістра* у нормативній частині циклу професійної підготовки встановлено вивчення «Інноваційних технологій навчання української мови в початковій школі».

Окреслені дисципліни є базою для підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з дитячими періодичними виданнями. Пропонуємо розглянути структуру курсу, який, на нашу думку, найбільш повно реалізує підготовку майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» є логічне поглиблення, доповнення відповідного розділу вузівського курсу «Методика викладання української мови в початкових класах», що дає можливість практично заглибитись у методику формування комунікативної компетентності молодших школярів, навчити планувати цей процес, реалізувати його й таким чином підвищити методичну

компетентність майбутніх учителів. Зауважимо, що курс «Методика викладання української мови в початкових класах» передбачає роботу зі студентами 3-4 курсів у напрямку забезпечення обізнаності студентів щодо розвитку мовлення молодших школярів, формування їх комунікативної компетентності. Проте обмежена кількість годин, виділених на читання курсу, не дозволяє на належному рівні сформувати теоретичний рівень знань студентів і особливо їх практичні навички. Саме курс «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» сприяє вирішенню цієї проблеми.

1.2. Основними *завданнями* вивчення дисципліни «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів» є:

- Поглиблення та розширення теоретичних знань з методики розвитку мовлення молодших школярів у світлі сучасних вимог.
- Удосконалення вмінь укладати системи вправ з розвитку мовлення учнів за різними темами відповідно до нової програми та їх ефективно впроваджувати.
- Формування в студентів умінь, спрямованих на розробку матеріально-дидактичного забезпечення формування комунікативної компетентності молодших школярів.
- Підвищення ефективності методики проведення майбутніми вчителями уроків розвитку української мови, літературного читання та розвитку зв'язного мовлення в сучасній початковій школі.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні *знати*:

- психологічні та лінгводидактичні основи навчання української мови в початкових класах;
- зміст шкільних програм та підручників з рідної мови в цілому та розділи, що стосуються розвитку мовлення зокрема;
- принципи, методи та прийоми розвитку мовлення та формування комунікативної компетентності молодших школярів;

- особливості структури уроків навчання грамоти, української мови, літературного читання, позакласного читання та розвитку зв'язного мовлення;
- передовий педагогічний досвід та новинки науково-методичної літератури з проблем формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Студенти повинні *вміти*:

- демонструвати володіння системою знань з методики викладання української мови в цілому та з розвитку мовлення молодших школярів зокрема, а також сукупністю необхідних умінь та навичок для реалізації здобутих знань у майбутній професійній діяльності;
- добирати системи вправ з розвитку мовлення, обґрунтувати методику їх проведення на відповідному етапі засвоєння школярами знань, формування умінь та навичок;
- самостійно розробляти конспекти уроків різних видів і типів із введенням вправ з розвитку мовлення та проводити їх у школі;
- використовувати найефективніші методи та прийоми ознайомлення школярів з мовними явищами та формувати в учнів навички культурного толерантного спілкування;
- добирати та виготовляти різноманітні дидактичні матеріали, засоби унаочнення до уроків української мови та розвитку зв'язного мови;
- впроваджувати елементи передового педагогічного досвіду, працювати над психолого-педагогічною та методичною літературою;
- орієнтуватися в документах Міністерства освіти і науки, що регламентують роботу початкової школи в напрямку формування комунікативної компетентності учнів.

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1,5	Галузь знань 01 Освіта	Нормативна	
Модулів – 1	Спеціальність 013 Початкова освіта	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		5-й	5-й
Загальна кількість годин - 54		Семестр	
		9-й	9-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: 2 аудиторних – 18 самостійної роботи студента - 36	Освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст	4 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	6 год.
		Лабораторні	
		- год.	- год.
		Самостійна робота	
		36 год.	42 год.
Індивідуальні завдання: - год.			
Вид контролю: МКР, залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 18/36;
- для заочної форми навчання – 12/42.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів

Тема 1. Наукові основи організації мовленнєвого розвитку молодших школярів

Комунікативне спрямування початкового курсу української мови.

Комунікативні вміння та умови їх формування.

Наукові основи укладання системи вправ з розвитку мовлення молодших школярів.

Система вправ з розвитку мовлення (напрями, види вправ).

Напрямки роботи з розвитку мовлення на вимовному рівні.

Тема 2. Методика розвитку діалогічного мовлення школярів

Говоріння як вид мовленнєвої діяльності особистості.

Особливості діалогічного мовлення.

Навчально-мовленнєві ситуації, їх роль у процесі розвитку діалогічного мовлення учнів.

Ситуативні завдання і вправи. Інструкції. Мовно-мовленнєва підтримка.

Тема 3. Методика організації роботи з деформованими текстами

Робота зі структурно деформованим текстом.

Робота зі стилістично деформованим текстом.

Редагування як ефективний прийом формування синтаксичних умінь школярів. Варіанти завдань редагування.

Структура уроку роботи з деформованим текстом.

Тема 4. Методика підготовки молодших школярів до побудови тексту-розповіді за малюнком, серією малюнків

Критерії добору малюнка, серії малюнків як джерела для побудови тексту-розповіді.

Методика роботи над планом.

Укладання робочих матеріалів за змістом малюнків серії.

Пропедевтична орфографічна робота.

Структура уроку побудови тексту-розповіді за малюнком (серією).

Тема 5. Методика підготовки учнів до побудови тексту-опису за репродукцією картини

Критерії добору репродукцій художніх полотен як джерела для мовленнєвої діяльності молодших учнів.

Формування вмінь «читати» зміст репродукції картини.

Методичні особливості структури уроку побудови тексту-опису.

Мовленнєві ігри, їх значення для розвитку мовленнєвої компетентності школярів.

Тема 6. Методика організації мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі спостережень у природі

Добір об'єктів для спостережень як джерела мовленнєвої діяльності учнів.

Способи організації спостережень за предметами та явищами природи. Методика організації екскурсії в природу.

Види супровідної мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Методичні особливості структури уроку побудови текстів різних типів на основі спостережень у природі.

Тема 7. Модульна контрольна робота

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		лк	пр	інд.	с.р.		лк	пр	інд.	с.р.
Модуль 1										
Змістовий модуль 1										
Тема 1. Наукові основи організації мовленнєвого розвитку молодших школярів.	10	4			6	10	2			8
Тема 2. Методика розвитку діалогічного мовлення школярів.	8		2		6	8	2			6
Тема 3. Методика організації роботи з деформованими текстами.	8		2		6	8		2		6
Тема 4. Методика підготовки молодших школярів до побудови тексту-розповіді за малюнком, серією малюнків.	8		2		6	8		2		6
Тема 5. Методика підготовки учнів до побудови тексту-опису за репродукцією картини.	10		4		6	10	2			8
Тема 6. Методика організації мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі спостережень у природі.	8		2		6	8				8
Тема 7. Модульна контрольна робота.	2		2			2		2		
Разом за змістовим модулем 1	54	4	14		36	54	6	6		42
Усього годин	54	4	14		36	54	6	6		42

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Методика розвитку діалогічного мовлення школярів.	2
2.	Методика організації роботи з деформованими текстами.	2
3.	Методика підготовки молодших школярів до побудови тексту-розповіді за малюнком, серією малюнків.	2
4.	Методика підготовки учнів до побудови тексту-опису за репродукцією картини.	4
5.	Методика організації мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі спостережень у природі.	2
6.	Модульна контрольна робота.	2
	Усього	14

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Наукові основи організації мовленнєвого розвитку молодших школярів.	6
2.	Методика розвитку діалогічного мовлення школярів.	6
3.	Методика організації роботи з деформованими текстами.	6
4.	Методика підготовки молодших школярів до побудови тексту-розповіді за малюнком, серією малюнків.	6
5.	Методика підготовки учнів до побудови тексту-опису за репродукцією картини.	6
6.	Методика організації мовленнєвої діяльності молодших школярів на основі спостережень у природі.	6
	Усього	36

7. Індивідуальні завдання

1. Мікровисловлювання в системі підготовчих вправ для навчання діалогічного мовлення.
2. Дайте тлумачення тези «Вивчення початкового курсу української мови комунікативно спрямоване».
3. Доберіть матеріал із дитячих періодичних видань, спрямований на розвиток діалогічного мовлення школярів.
4. Дайте визначення поняття «текст», окреслити основні ознаки тексту.
5. Укладіть тести до теми «Типи текстів за метою висловлювання» (для школярів 3-4 класів).
6. Доберіть тексти з дитячої періодики для перевірки сформованості аудіативних умінь школярів (по 3 тексти для кожного класу).

7. Укладіть систему вправ із дитячих періодичних видань для роботи з деформованим текстом.
8. Побудуйте бесіду за змістом малюнка з підручника «Літературне читання» (3 клас, малюнок за вибором).
9. Розкрийте особливості роботи за сюжетним малюнком.
10. На основі опрацьованої літератури запропонуйте різноманітні джерела для побудови текстів-описів у практиці початкової школи.
11. Побудуйте бесіду за змістом сюжетного малюнка з дитячого періодичного видання (малюнок і видання за вибором).
12. Запропонуйте художні полотна авторів, які, на вашу думку, варто пропонувати учням для ознайомлення.
13. Доберіть із дитячого журналу «Джміль» зображення картин, доречних для використання на уроках розвитку зв'язного мовлення.
14. Охарактеризуйте психологічні основи розвитку спостережливості в молодших школярів.
15. Аргументуйте, чому на етапі підготовки учнів до побудови тексту і в ході проведення екскурсії в природу бажано широко залучати літературні активізатори.
16. Поміркуйте над доцільністю пропонування учням будувати тексти-описи, розповіді, міркування на одну і ту ж або подібну тему із оточуючого життя.
17. Укладіть бібліографічний покажчик статей за темами курсу, надрукованих у науково-методичній періодиці за останні 5 років.
18. Підготуйте виступ з оглядом найцікавіших, на Ваш погляд, статей за темами курсу.
19. Укладіть орієнтовний перелік дитячих періодичних видань, які, на Вашу думку, будуть корисними для розвитку комунікативної компетентності школярів.
20. Укладіть систему вправ за матеріалами дитячих періодичних видань, спрямовану на розвиток комунікативної компетентності учнів.

8. Контрольні завдання

1. Виконання завдань контрольної роботи за підсумками курсу.
2. Написання планів-конспектів уроків з використанням матеріалів дитячих періодичних видань.
3. Захист індивідуальних начально-дослідних завдань.
4. **Підсумковий метод контролю – залік**

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. Методичне забезпечення

1. Навчально-методичний комплекс з дисципліни.
2. Тематичні папки з ілюстративним матеріалом.
3. Друковані та електронні матеріали дитячих періодичних видань.
4. Зразки конспектів уроків з української мови та розвитку зв'язного мовлення в 1-4 класах.
5. Зразки кращих студентських творчих робіт.
6. Відеозаписи уроків з розвитку мовлення в початкових класах.
7. Навчально-методична література за темами курсу.

11. Рекомендована література

Базова:

1. Бадер В. І. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів / В. І. Бадер. – К. : АПН, 2000. – 316 с.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. / М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2006. – 268 с.
3. Методика викладання української мови: Навч. посібник / С. І. Дорошенко, М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко та ін.; За ред. С. І. Дорошенка. – К.: Вища школа, 1992. – 398 с.
4. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. / [ред. М. С. Вашуленко] . – К. : Літера ЛТД, 2011. – 364 с.

5. Навчальні програми для початкової школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>.

Допоміжна:

1. Большакова І. Ситуативно-мовленнєва діяльність школярів на уроках української мови / І. Большакова // Почат. шк. – 2002. – № 10. – С. 9-12.
2. Вашуленко М. С. Компетентнісний підхід до перевірки мовних і мовленнєвих знань молодших школярів / М. С. Вашуленко // Почат. шк. – 2009. – №1, 2.
3. Вороненко Л. Вчимося читати картину / Л. Вороненко, Т. Ігнатенко // Почат. шк. – 2005. – №3. – С. 25 – 26.
4. Дубовик С. Розвиток діалогічного мовлення школярів на уроках української мови / С. Дубовик // Почат. шк. – 2003. – № 7. – С. 19-22.
5. Ігнатенко Т. Творчі завдання на уроках розвитку мовлення / Т. Ігнатенко // Почат. шк. – 2006. – № 2.
6. Кидисюк Н. Розвиток зв'язного мовлення (перекази). 4 клас. / Н. Кидисюк // Почат. шк. – 2007. – №11. – С.12 – 15.
7. Крайнова Ж. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на заняттях з рідної мови / Ж. Крайнова // Почат. шк. – 2003. – № 11. – С. 24-26.
8. Красоткіна Н. Вчимося писати твори. Нестандартні уроки розвитку мовлення у 3 – 4 класах / Н. Красоткіна. – К. : Інтерпрес ЛТД, 1999. – 63 с.
9. Курач Л. Ситуативні ролі – позитивний фактор розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів / Л. Курач, О. Прищепа // Почат. шк. – 2005. – № 10.
10. Лах Н. Удосконалення знань учнів про тексти-описи (урок розвитку зв'язного мовлення) / Н. Лах // Почат. шк. – 2007. – №11. – С. 9 – 11.
11. Лещенко Г. Комунікативні завдання на уроках мови / Г. Лещенко, Л. Іванова. – К. : Шкільний світ, 2009. – 125 с.
12. Лобчук О. Знання про текст як система орієнтирів у побудові висловлювань різних типів / О. Лобчук // Почат. шк. – 2002. – № 4.
13. Лобчук О. Перевірка і оцінювання зв'язних висловлювань молодших школярів / О. Лобчук // Почат. шк. – 2004. – № 3.
14. Лобчук О. Складання твору за спостереженнями / О. Лобчук // Почат. шк. – 2005. – № 1.
15. Лобчук О. Складання твору за художньою картиною / О. Лобчук // Почат. шк. – 2003. – № 3.
16. Лобчук О. Усний переказ як засіб розвитку зв'язного мовлення / О. Лобчук // Почат. шк. – 2002. – № 2.
17. Логачевська С. Диференційовані завдання на уроках розвитку мовлення / С. Логачевська // Почат. шк. – 2004. – № 5. – С. 16 – 19.
18. Москаленко Н. А. Застосування ігрових та мовленнєвих ситуацій / Н. А. Москаленко // Почат. шк. – 1990. – № 2. – С. 24-26.

- 19.Онищенко О. Робота за ілюстрацією як засіб розвитку зв'язного мовлення першокласників / О. Онищенко // Почат. шк. – 2000. – № 2. – С. 7 – 9.
- 20.Петрик О. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів / О. Петрик // Почат. шк. – 2005. – № 11.
- 21.Пономарьова К. І. Розвиток зв'язного мовлення учнів 1 – 4 класів / К. І. Пономарьова // Почат. шк. – 2007. – № 2.
- 22.Пономарьова К. І. Формування в молодших школярів умінь будувати зв'язні висловлювання / К. І. Пономарьова // Почат. шк. – 2005. – № 11.
- 23.Пономарьова К. Формування мовленнєвої компетентності в учнів 3 – 4 класів на уроках розвитку мовлення / К. Пономарьова // Почат. шк. – 2007. – № 10. – С. 11 – 15.
- 24.Сидор Е. Вправи для розвитку в учнів загальномовленнєвих, комунікативних текстотворчих умінь / Е. Сидор // Почат. шк. – 2001. – № 6.
- 25.Химинець В. Інновації в початковій школі / В. Химинець, М. Кірик. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 312 с.

Інформаційні ресурси

- 26.Державний стандарт початкової загальної освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р., № 462. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/derj-standart-pochatk-new.pdf>.
- 27.Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Додаток до наказу МОН України від 19.08.2016 №1009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-2-08-%D1%96.pdf>.

2. Завдання часописів для дітей, спрямованих на формування комунікативної компетентності учнів

Метою вивчення української мови є формування в учнів комунікативної компетентності шляхом засвоєння доступного і необхідного обсягу мовних знань, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності та набуття певного соціального досвіду. Особливість мови навчання полягає в тому, що вона є не тільки навчальним предметом, а й найважливішим засобом навчання, виховання і розвитку особистості у процесі опанування всіх інших предметів початкової загальної освіти. Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань: формування в учнів мотивації вивчення мови; забезпечення гармонійного розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання і письма); формування комунікативних умінь; опанування найважливішими функціональними складовими мовної системи з урахуванням особливостей фонетичної і граматичної систем.

Базуючись на окреслених у Державному стандарті орієнтирах формування комунікативної компетентності молодших школярів, простежимо, які можливості для цього пропонує дитяча періодика. Розглянемо завдання часописів для дітей, спрямовані на формування комунікативної компетентності.

Завдання на розвиток видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання і письма)

Аудіювання

Сформованість навички аудіювання у початковій школі здійснюватися у процесі поточної перевірки. У 1 класі вона проводиться у ході формування в учнів умінь слухати й розуміти усне мовлення. У дітей формуються уміння сприймати на слух матеріал, що складається з декількох мовних одиниць (звуків, складів, слів, словосполучень) та виявляти серед них ті, які відповідають вказаним ознакам. Учні також вчаться розуміти та запам'ятовувати зміст невеликих текстів художнього й розмовного стилів (казка, розповідь, вірш). Орієнтовний обсяг тексту на кінець навчального року становить 70-90 слів. Не менш важливим є

сприймання інструкцій, що стосуються виконання навчальних дій чи ігрових завдань. Результатом поточної перевірки з аудіювання є вербальні оцінні судження вчителя, що ґрунтуються на позитивному принципі.

Учнів необхідно вчити стежити за розвитком думки, адекватно сприймати інформацію; помічати в тексті слова, найважливіші для розуміння висловлювання, виділяти певні факти; усвідомлювати зміст прослуханого тексту зважаючи на загальний тон, тембр, темп, силу голосу того, хто озвучує текст. Розвиток аудіативних умінь у 2-4 класах передбачає формування уміння уважно слухати, розуміти прослухане, виконувати після одного/двох прослуховувань певні завдання, переважно це відбувається на матеріалі художніх (2-4 клас) та науково-художніх (4 клас) творів. У вправлянні з аудіювання, як правило, використовують фронтальні види роботи; для його проведення добирають завдання на створення малюнка за текстом, вибір правильної відповіді на запитання до тексту з кількох пропонованих варіантів, висловлювання вражень, почуттів щодо змісту прослуханого тексту тощо.

Другокласники вчаться сприймати на слух художні твори (казка обсягом 140-160 слів), відповідати на запитання за прослуханим текстом, називати послідовність подій у ньому, розповідати про почуття, які викликав прослуханий текст. А також програмою передбачено сприймання інструкцій, що стосуються виконання навчальних дій.

Учні *третього* класу працюють над аудіюванням художніх текстів, переважно оповідань (обсягом 210-230 слів). Вони відтворюють зміст прослуханого, називають персонажів, місце і час дії, послідовність подій у прослуханому тексті; визначають тему, розповідають про свої враження, почуття, які виникли під час слухання, висловлюють власну думку про факти, події у сприйнятому на слух тексті

Вимогами до аудіювання у *четвертому* класі передбачено прослуховування художніх та науково-художніх творів обсягом 280-300 слів. Продовжується робота над усвідомленням фактичного змісту, школярі запам'ятовують, про що, або про кого йдеться у творі, місце і час дії, послідовність подій; встановлюють причиново-наслідкові зв'язки; визначають тему і основну думку сприйнятого на слух твору; виражальні засоби мови у висловлюванні та формулюють власні думки з приводу почутого.

Добираючи для школярів цікавий та доступний дидактичний матеріал, учителі використовують готові методичні розробки, інструктивно-методичні посібники, тексти з художньої літератури, невинувато залишаючи поза увагою дитячі періодичні видання. Матеріали, розміщені у них, найчастіше мають розважальний характер, однак, ретельно проаналізувавши номер, можна знайти завдання, що будуть виправдано та доречно застосовані під час формування та перевірки аудіативних умінь школярів. Розглянемо, для прикладу, які можливості для цього пропонує дитячий журнал «Джміль».

Матеріал для аудіювання у 1 класі

Забула («Джміль». – 2016. - № 1)

Бабуся захворіла. Зовсім у ліжку злягла.

— Онучко, люба, принеси мені водички.

— Зараз, бабусю, — відгукнулася дівчинка, не відриваючись від мультика, та відразу й забула про бабусине прохання. Аж раптом почулося якесь човгання — то старенька мало-помалу, тримаючись за стінку, йшла на кухню.

— Бабусю, тобі ж уставати не можна! — закричала мала.

— Дякую за турботу, — відповіла старенька. — Справді, я б краще полежала, але пити ще більше хочеться.

— Ой, — знітилася внучка. — А я й забула... (70 сл.)

Любов Яковенко

Дуб під вікном («Джміль». – 2014. - № 5)

Молодий лісник звів у лісі великий кам'яний будинок та посадив під вікном дуб.

Минали роки, виростали лісникові діти, розростався дубок, старів лісник.

І ось через багато літ, коли лісник став дідусем, дуб розрісся так, що закрив вікно.

Стало темно в хаті, а в ній жила красуня – лісникова внучка.

- Зрубайте дуба, дідусю, - просить внучка, – темно в хаті.

- Завтра вранці почнемо, - відповів дідусь.

Настав ранок. Покликав дідусь трьох синів і дев'ятьох онуків. Покликав онучку-красуню і сказав:

- Будемо хату переносити в інше місце.

Узяв дідусь лопату і пішов копати рівчак під фундамент для нової хати. За ним пішли троє синів, дев'ятеро онуків та красуня-онучка. (105 сл.)

Василь Сухомлинський

Рис. 3.1. Ілюстрації до оповідання В. Сухомлинського
«Дуб під вікном» із журналу «Джміль»

Казка про ясен («Джміль». – 2014. - № 5)

Прийшла весна, всі дерева вкрилися новими листочками й запашиними квітами. І лише ясен стоїть голий, як узимку, і не помічає нічого навколо себе. Запитують у нього дерева, чому він не перевдягнувся у весняне вбрання.

- А хіба вже час? - дивується ясен.

- Давно! – відказують дерева.

Почав ясен готувати собі одержину, але так поспішав, що листочки вийшли не рівні, а із зазубринами.

Восени, коли подув холодний вітер, ясен запитав у дерев:

- Осінь скоро прийде?

- Так вона вже тут, - відповіли ті.

Почув це ясен і не схотів більше спізнюватися. Миттю скинув своє листя. Інші дерева ще довго стояли в яскравих шатах, а ясен лише голими вітами розгойдував на осінньому вітрі. (112 сл.)

Матеріал для аудіювання у 2 класі

Небезпечна забавка («Джміль». – 2013. - № 3)

Діти гралися в пісочниці на майданчику. Аж раптом Леся голосно скрикнула й висмикнула з піску руку. З руки текла кров — вона порізала об уламок скла, який чомусь опинився в пісочниці. Покликали Лесину маму. Вона прибігла рятувати доньку — з бинтом, перекисом та зеленкою.

— І хто ж це міг у пісочницю скло кинути? Адже тут малі діти граються! — обурювалася вона, обробляючи доньчину рану.

— А це он той хлопчик, що там бляшанку ганяє. Спочатку тут, по майданчику, пляшку ганяв, вона розбилася, друзки розлетілися в різні боки, і у пісочницю, мабуть, потрапили, — сказали діти.

Узявши Лесю за руку, мама попрямувала до того хлопця.

— Це ти розбив пляшку і викинув скельця в пісочницю? — суворо запитала вона.

Хлопець знітився, злякано подивився на маму, на Лесину забинтовану руку.

— Я ненавмисно, я не хотів, вибачте, будь ласка, — благально промовив він. — Тільки прошу, не розповідайте батькові. (137 сл.)

Закарбувати собі на носі («Джміль». – 2012. - № 2)

Ця пригода трапилася з трьома друзями – Вітьком, Сашком та Сергійком. Вони живуть у невеличкому місті, кожний – у гарному будинку, навколо якого розбито сад. Але Вітькові заманулося підмовити друзів залізити до сусідського саду – там, мовляв, такі груші, пальчики оближеш.

– Зустрінемося о 10-й вечора, – сказав Вітько.

– Так темно ж у цей час, хоч око виколи, – заперечив Сашко.

– А в мене ліхтар гарний є. Усе буде видно, як на долоні, — озвався Сергій. От і десята вечора. Зійшлися хлопці. І раптом їм чомусь стало так холодно, аж зуб на зуб не попадає. Підійшли тихенько до хвіртки, прочинили її і очам своїм не повірили: перед ними, ніби з-під землі виріс, великий собака. Він настовбурчив вуха і хотів загавкати. З переляку у хлоп'ят душа в п'яти сховалася і вони так накивали п'ятами, що аж у вухах свистіло. Відбігли далеченько і зупинилися, щоб відхекатися.

– Як я злякався! У мене аж волосся дибом стало, — мовив Сашко.

– І налякалися, і груші не покуштували, — побивався Вітько.

– Не берімо в голову. Може й краще, що так вийшло. І зарубаймо собі на носі: брати чуже не годиться, — підбив підсумки невдалої пригоди Сергійко. (180 сл.)

Як хлопці мед поїли

Мати послала Олега й Романа до дідуся. Він у сусідньому селі живе.

Зраділи близнята: давно не були в дідуся. “У нього в садку яблука смачні, ото вже поласуємо”,— думають хлопці.

Принесли дідусеві нову вишиванку, що мати передала. Подякував дідусь і каже:

— Ідіть, діти, в садок, їжте яблука.

Побігли Олег і Роман у садок. Вилізуть на одну яблуню, зірвуть кілька яблук, з'їдять... а на другій ще смачніші, так і ваблять око.

Наїлися хлопці яблук, а дідусь поставив на столі тарілку меду. Взяли вони по ложці й не можуть більше.

Зібралися хлопці додому. Дає дідусь баночку меду й каже:

— Хай і мама покуштує.

Пішли хлопці. Дорога далека. Захотілося їсти. Сіли під вербою, з'їли трохи меду.

Та й знову йдуть. Захотілося їсти ще дужче. Ще сіли, наче й небагато з'їли, а меду лишилося тільки на денці.

Ще раз сіли. Баночка й спорожніла.

Підійшли вже до хати, сіли під явором та й думають: “Що ж мама скаже?”

Вийшла мати з хати, дивиться — хлопці сидять і плачуть.

— Чого це ви, хлопці, плачете? — здивувалася мати. Розповіли хлопці, як мед поїли. Мама зраділа, сміється. Хлопці дивуються та й питають:

— Мамо, чого ви радієте?

— Того, що ви плачете...

(185 сл.) В. Сухомлинський («Джміль». – 2003. - №3)

Матеріал для аудіювання у 3 класі

Як Оксана вербою стала («Джміль». – 2015. - № 2)

Колись давно в одному селі жила вродлива дівчина Оксана. Дуже любила вона вбратися у вишивану сорочку, плахту, взути на ноги червоні чобітки, надіти на шию намисто, прикрасити волосся стрічками. І так гарно вбрана ходила дівчина на річку — помилуватися своїм відображенням в її гладкому плесі. Могла годинами так сидіти, задивляючись на свою вроду та усміхаючись сама до себе. Кликали Оксану дівчата водити хороводи, а вона лише плечима знизувала. Мати просила доньку допомогти — води з криниці принести, на городі попоратися. Та у відповідь завжди чула лише: «Ой, не зараз, мамо...».

Одного вечора, коли дівчина, як зазвичай, стояла на березі, з води визирнув Водяник. Побачив він красуню та й завмер, зачарований її вродою. Саме у цей час нагодилася Оксанчина матуся й покликала дівчину додому. А та у відповідь: «Не хочу йти до хати! Немила вона мені! Я б так усе життя стояла край води, милуючись своєю вродою!». Почувши таке бажання Оксани, Водяник уміть виконав його. І тут ніжки дівчини перетворилися на коріння, яке міцно трималося за берег, і вже не могла красуня зрушити з місця. Гнучкий дівочий стан став тонким вербовим стовбуром, руки перетворилися на гілля, а довге кучеряве волосся — на тонесенькі гілочки, що схилялися до самої води, торкаючись свого відображення в ній. Саме так, як мріяла Оксана. А Водяник, плеснувши по воді хвостом, опустився, задоволений, на самісіньке дно: тепер красуня-верба завжди буде перед його очима. (223 сл.)

Матеріал для аудіювання у 4 класі

Як вогонь став служити людині («Джміль». – 2015. - № 5)

Невідомо, коли наші пращури вперше почали користуватися вогнем. Це сталося багато тисяч років тому, коли первісні люди ще жили в печерах, вдягалися в шкури звірів і їли те, що вдавалося назбирати або вполювати.

Ніхто не знає, як люди познайомилися з вогнем. Можливо, блискавка вдарила в сухе дерево, чи вулканічна лава запалила рослини на схилі вулкана, чи трапилося щось інше. Первісні люди швидко зрозуміли: вогонь — чудовий подарунок, завдяки якому можна грітися біля багаття та споживати гарячу їжу. Але добувати вогонь наші пращури тоді ще не вміли. Дуже довго люди могли лише підтримувати вогонь, який сам спалахнув з якоїсь причини. Зазвичай це робили жінки, які стежили, щоб полум'я не згасало, вчасно підкладаючи дрова у багаття.

Минуло багато часу, і нарешті в історії людства сталася визначна подія — люди винайшли спосіб добувати вогонь! Трапилося це випадково. Хтось із первісних майстрів помітив: якщо довго обробляти деревину, тручи по ній якимось знаряддям, вона дуже сильно розігрівається, і дрібненька тирса починає тліти. Так було відкрито, що вогонь можна добувати тертям.

Загострений кінець сухої палиці втирали в суху дощечку й швидко крутили цю палицю між долонями, допоки крихітні часточки деревини не починали тліти. Після цього на шматочки, що тліли, клали суху траву або мох і роздмухували вогонь. Це потребувало великого досвіду й вправності, а також багато часу. Але ще дуже довго люди не знали іншого способу добувати вогонь. До речі, цей давній спосіб і донині виручає мандрівників, якщо в них під рукою немає сірників.

З розвитком цивілізації потреба в дешевому та швидкому способі добування вогню ставала дедалі актуальнішою. Вчені час від часу пропонували нові способи отримання вогню, проте вони виявлялися неефективними, незручними, а подекуди навіть небезпечними, до того ж дуже дорогими. Так, один учений пропонував використовувати сірники завдовжки 1 метр. Інший намагався зробити їх з речовин, які, сполучаючись, вибухали й спалахували, виділяючи дим, що мав дуже неприємний запах і був отруйним. Експерименти проводилися в різних країнах, і жоден з них не дав бажаного результату.

Аж ось, нарешті, у 1855 р. шведський хімік Юхан Лундстрем здогадався зробити сірники такими, якими ми знаємо їх сьогодні. За це він навіть був нагороджений медаллю. А сірниками стали користуватися в усьому світі, адже вони були дешевими, зручними та безпечними (за правильного поводження). (360 сл.)

Дружна сім'я («Колосочок». – 2012. - № 10)

Колись бджоли жили не так, як тепер – сім'ями у дуплах або вуликах. Вони літали поодиночі, і кожна бджола ночувала окремо у власній квітці, яка закривала її своїми пелюстками.

Якось улітку дуже рясно цвіла липа. Бджоли злетілися звідусіль. Вони літали з квітки на квітку і з насолодою пили нектар, їли пилок. Ніхто ні з ким не знайомився, ніхто ні на кого не звертав уваги. Раптом на листочки вдарили великі краплі дощу. Одна кмітлива бджілка зрозуміла, що не встигне повернутися до своєї квітки до заходу сонця і стала шукати схованку на стовбурі дерева, щоб перечекати дощ і ніч. Вона помітила невеличку розщелину та сховалася у ній.

Через деякий час бджола почула крик і визирнула назовні:

– Ой-ой-ой! Боляче! – Ще одна бджілка поблизу дупла намагалася розправити побиті дощем крильця.

– Які великі краплі! Я вся змокла, – поскаржилася гостя.

– Заходь до моєї схованки, – запросила перша бджола. – Тут багато місця.

Минуло декілька хвилин, і вони почули дивний звук – наче хтось плакав. Комахи визирнули і побачили бджолу, яка тремтіла від холоду і намагалася загорнутися у листочок.

– Не люблю дощ, – пояснила вона, помітивши, як здивовано за нею спостерігають із розщелини.

– Заходь до нас, – в один голос запросили доброзичливі бджілки. – У нас тепло і сухо.

Поки йшов дощ, до схованки попросилися кілька десятків бджіл.

Коли визирнуло сонечко, а у повітрі запахло квітами, бджоли ринулися до виходу.

– Друзі, – зупинила їх бджола, яка першою знайшла дупло, – хіба нам не було затишно і весело разом? Ми так гарно провели час! Невже ми розлетимося і знову будемо жити окремо, не помічаючи одна одної?

– А й справді, – підтримала її бджола, що прилетіла другою, – давайте жити разом! Будемо одна одній допомагати.

– Чудово! – озвалася ще одна бджілка. – Розподілимо обов'язки. Разом – легше.

Одразу звідусіль почулися голоси:

– Я буду літати за нектаром!

– А я – воду носити!

– Можна, я буду прибирати усередині?

– Я хочу стояти на варті. Я не пропущу у нашу домівку жодного чужинця.

Відтоді бджоли живуть у дуплах роєм, як одна сім'я. Вони будують стільники, літають за пилком та нектаром, роблять мед та закривають його на зиму у спеціальні бочечки. Живуть дружно і заможно. А з настанням холодів зачиняються у своїй домівці, збираються до купки, щоб було тепліше. Їдять мед, розповідають одна одній про яскраве сонячне літо, яке виблискувало у кожній краплині їхньої спільної улюбленої страви. (368 сл.)

Марина Яремійчук

До кожного з пропонованих текстів можливо укласти систему тестових завдань з метою аналізу розуміння прослуханого. Проведення тестової перевірки рекомендовано проводити фронтально, працюючи в зошитах або на попередньо підготовлених картках. Завдання на визначення розуміння тексту можуть бути єдиними для всіх учнів класу чи з використанням кількох різних варіантів.

Говоріння

Розвиток навички говоріння у школярів 1-4 класів передбачає роботу над регулюванням дихання, силою голосу, темпом мовлення; читання напам'ять віршів, прозових текстів, загадування загадок, промовляння скоромовок тощо. Водночас відбувається відтворення (за ролями) діалогів із прослуханих казок, розповідей; побудова запитань і відповідей на них за прослуханим чи прочитаним текстом, малюнком, діафільмом, навчальною ситуацією у класі та ін.; складання, розігрування діалогів за темами, близькими до життєвого досвіду дітей, після попередньої підготовки

(обговорення змісту, робота зі словом, словосполученням, етикетними мовленнєвими формулами, що використовуються у діалогах) та в подальшому без неї. Обов'язковим є вивчення формул мовленнєвого етикету, правил спілкування, розширення уявлень про культуру мовлення і культуру спілкування.

Робота над розвитком зв'язного мовлення відбувається також і за допомогою повторення зразка висловлювання, пропонуваного вчителем; переказування невеликого тексту з опорою на подані словосполучення, запитання, план; висловлення своєї думки про певні предмети, явища, події; побудовою зв'язного висловлювання за поданим початком і малюнком (серією малюнків), на основі прослуханого тексту, випадку з життя, описаною ситуацією; складання розповіді на основі спостережень, власного досвіду, за малюнком, серією малюнків, заданим початком, початком і кінцівкою тощо.

Школярі не лише складають, а й оцінюють діалоги або зв'язні висловлювання, відзначають у них достоїнства та виявляють те, що потребує доопрацювання, удосконалюють тексти.

Особливим умінням, яке є конкретною реалізацією комунікативної компетентності школяра, стає орієнтування його мовлення на слухача (співрозмовника), врахування ситуації, теми і мети повідомлення.

Розглянемо деякі завдання на розвиток навички говоріння із дитячої періодики.

Завдання на відтворення діалогів

Запитання для бесіди з дітьми за коміксом:

- Як ви гадаєте, чи правильно повелися дерева? Чи варто було їм хвалити самих себе?
- А яке дерево вчинило мудро? Чому?
- Чому ялинка себе не похвалила? Чи правильно вона вчинила? Чи справді вона негарна?
- Можливо, іншим деревам варто було її похвалити? Чому?
- Знайдіть гарні добрі слова для кожного дерева. Чи є насправді негарні дерева?
- Чи зрозуміли листяні дерева, що вони вчинили неправильно? Що допомогло їм помітити красу ялинки?
- Чи завжди краса помітна одразу? У чому справжня краса?
- Яке дерево було справді гарним восени? Чому?
- Чи можна назвати ялинку скромною? Як ви розумієте вислів «Скромність прикрашає»?
- Чи завжди скромність прикрашає? Коли варто себе похвалити?
- Чи буває, що так само, як дерева у коміксі, діють люди?
- Хвалитися — це добре чи погано? Чому?
- Чия похвала більше гріє душу — власна чи інших людей? Чому?
- Що означає подивитися на себе збоку? Чому це варто робити? Що тоді можна побачити?

Завдання: відтворити прослуханий діалог за картинками

Завдання на складання та розігрування діалогів

Зайчик був справжнісіньким боягузом: у кожному куці бачив загрозу, від кожного шурхоту тікав і ховався під ліжку. Мама Зайчика дуже непокоїлася, чи зможе її син перемогти свої страхи. Лісові мешканці час від часу кепкували з сіренького, але він нічого не міг із собою вдіяти.

Одного дня Зайчикова мама захворіла. Пізно ввечері, коли на ліс упала темрява, їй стало зовсім зле. Треба було йти по лікаря. А Сова, лісова лікарка, мешкала у самісінькій хащі, та ще й поряд з лисячою норую. Іти до неї вночі було дуже страшно і небезпечно. Хоч як наш Зайчик страхався нічного лісу, та залишити маму без допомоги було в сто разів страшніше. Тож боязко прочинивши двері, він ступив за поріг. Темрява немов оповила його невагомим покривалом. Серце так калатало, що, здавалося, от-от вистрибне з грудей. Наш герой тремтів, як осиковий листок, та все-таки крок за кроком наближався до мети. Кілька разів він був ладен повернути назад, та, пересиливши себе, продовжував свій шлях...

І ось він уже біля оселі лікарки Сови....(«Джміль». – 2015. – № 3).

(Завдання: уявіть себе на місці Зайчика і Сови, спробуйте відтворити їх розмову).

Про Михася та Люка Скайуокера

Михась і Дмитрик дружили з першого класу. На кожній перерві вони разом гралися: принісши з дому лего-фігурки, машинки, космічні кораблі, розбирали, складали з деталей щось нове. Шкодували тільки, що перерви надто короткі.

Одного дня Дмитрик приніс до школи нових лего-чоловічків — йому подарували набір «Зоряні війни» на день народження. Там були і Люк Скайуокер, і клони, і Дарт Вейдер. Михась теж захопив із собою своїх джедаїв. Усю велику перерву друзі рятували галактику. Так захопилися, що незчулися, як минув час. Дзвінок на урок пролунав зовсім несподівано, тож Дмитрик і Михась похапцем повкидали чоловічків до рюкзаків і розбіглися.

Лише вдома Мишко виявив, що випадково захопив Дмитрикового Люка Скайуокера. Ой, як же він подобався хлопцеві! У нього були біляве волосся, чорний плащ та світловий меч! Мишкові давно хотілося мати такого. І він вирішив, що пограється з Люком кілька днів, а потім обов'язково поверне другові.

Наступного дня після першого ж уроку Дмитрик підійшов до Мишка: — Ти не бачив мого Люка Скайуокера? Ми гралися ним учора... («Джміль». – 2015. – № 3).

(Завдання: уявіть себе на місці хлопчиків, спробуйте відтворити їх розмову).

Я загубився! Я знайшовся! («Джміль». – 2014. - №3)

Завдання: Уяви, що ти загубився (загубив маму в магазині, у театрі, заблукав під час прогулянки в парку тощо). Що ти будеш робити? До кого звернешся по допомогу? Чим тобі може зарадити незнайома людина? Відтворить з другом розмову, яка допоможе тобі знайти рідних.

Бути справжнім українцем («Джміль». – 2015. - №1)

Завдання: скласти і розіграти діалог за картинками.

Висловлення власної думки щодо розуміння пропонованих прислів'їв

Народні прислів'я («Колосочок». – 2012. – № 10)

- Раді люди літу, а бджоли – цвіту.
- Бджола маленька, та мед – солоденький.
- Мала бджілка, але й та працює.
- Буде бджола на квітці – буде і яблуко на столі.
- Працьовита, як бджілка

Складання зв'язних висловлювань за поданим початком

ЧИТАЙ-ЯРМАРК

СІЧЕНЬ ПРИСВЯЧУЄМО КАЗЦІ

ПРИДУМАЙ САМ!
КОЛОБОК-II

Якось Колобок заблукав і прикотився до нас на урок. Учителька й каже:
— Колобок, Колобок...

Придумай продовження казки з веселим кінцем. Лише пам'ятай: "Казка вчить, як на світі жить". І неодмінно напиши на Читай-ярмарок, яка з казок твоя улюблена.

УПІЗНАЙ!
Спробуй упізнати казки:

- "Пані Лисицька"
- "Тупий пан"
- "Ведмежа олія"
- "Мовчазний Петро"
- "Песик у кедах"
- "Рудий капелюшок"
- "Чорнявка і семеро велетнів"
- "Дощова служниця"

Найталановитішого казкарика чекає подарунок.

«Барвінок». – 2009. - №7.

Складання текстів-розповідей за ілюстрацією

Складання розповіді за малюнком та опорними словами
(«Жирафа Рафа». – 2012. - № 6)

Жирафа Рафа пропонує тобі скласти розповідь за малюнками, використовуючи слова: *виступ, арена, гімнастка, обруч, м'яч, аплодисменти, музика, веселий настрій*.

Жили-були Дід та Баба, і була у них курочка Ряба, а ще песик та киця, й онучка білолиця, а ще скриня та пічка, й комора невеличка, і свіженьке тісто, і червоне намисто, півник і курчата та ще друзів багато! Щоліта друзі та онуки приїжджали до Бабусі й Дідуся на гостину.

Розгляньте всю картину і складіть оповідку про літній відпочинок Джмелика і його друзів у селі («Джміль». – 2012. – №2).

Сюжетні ілюстрації для складання текстів-розповідей. У журналі пропонуються розгорнуті бесіди за ними та цікавий додатковий матеріал. Наявні також інтерактивні версії сюжетних картин.

«Джміль». – 2016. - № 2.

«Джміль». – 2014. - № 5.

Складання текстів-описів за картиною

Червона калина

Гуляючи осіннім парком, Пензлик милувався мерехтінням різноколірних листочків на тлі блакитного неба. «Листочки схожі на скельця мозаїки, — захоплювався він, — так само, як на полотнах відомого художника Дмитра Добровольського».

Рослина-оберіг

Восени сонце особливо ніжно позолочує верхівки дерев, і листя на них змінює свій колір, набуваючи казкових відтінків — бурштинового, жовтогарячого, бузкового, лимонного...

Це помітив і відобразив в одній зі своїх картин український художник Дмитро Добровольський.

Чи здогадалися ви, який час доби зображений на картині? Погляньте-но, як виграє сонце гранатовим полиском на верхівках дерев, як полум'яніють куші понад тином! Так буває у надвечірніх сутінках. А чи впізнали ви зображену на полотні рослину? Хоча художник не виписав деталей, ми розуміємо: це калина — український оберіг, один із символів нашої Батьківщини.

Картина Дмитра Добровольського
«Червона калина»

Пригадайте, які на вигляд плоди калини. Вони ростуть на високих гіллястих кущах, зібрані в кетяги — в кожному по 15-20 червоних ягідок, що туляться одна до одної. Калина цвіте білим цвітом у травні, а ягоди на ній досягають на початку осені й можуть зберігатися на кущі до зими, яскраво вирізняючись на тлі білого снігу.

Скільки чудових віршів, пісень та картин присвячено улюбленій рослині українців! «Ой у лузі калина стояла», «При долині кущ калини» — правда, ви не раз чули ці пісні? А які ще пісні, легенди та приказки про калину ви знаєте?

Уважніше розгляньмо картину. За кущами заховалася чепурна хатинка — охайно побілена, вкрита очеретом. Наші предки саджали калинові кущі на найпочеснішому місці у садибі — перед вікнами, мов своєрідний оберіг. Калина і справді оберігала господарів, зокрема допомагала їм (та й нині допомагає) долати хвороби. Запитайте в бабусі про цілющі властивості калини — дізнаєтеся багато цікавого!

За результатами пропонованої бесіди та додаткових запитань учителя, діти складають текст-опис за картиною («Джміль». – 2014. - № 5).

Картина Ігоря Роп'яника «Відлига»

Відлига

Бесіда за картиною Ігоря Роп'яника.

Настала Пензликів черга розповісти, як мистецтво пробуджує наші почуття, показати, що картину можна не лише побачити, а й почути та відчувати. На вас чекає чарівний зимовий пейзаж Ігоря Роп'яника.

Застрибнемо у картину

Стриб! Ноги відразу потонули в глибокому снігу, який майже сягає колін, їх огорнув холод. А обличчя, навпаки, лоскочуть теплі промені сонечка. Вони виграють на довгих

бурульках, що звисають з даху, й крапають, танучи. Чуєте мелодію краплинок? Сніг зсунувся до краю стріхи. Що це означає? Після тривалих холодів настала відлига.

Запах свіжого весняного повітря підказує: зимі вже недовго лишилося панувати. Про це й синичка співає. Чуєте її пісню? Опишіть її. Підійдіть ближче, розгляньте жовте пір'ячко. Прислухайтесь, як рипить сніг під вашими ногами.

Пройдіть далі, туди, де багато снігу, візьміть його в руки. Який сніг на дотик? Холодний, вологий, рихлий. Відчуйте, як він пощипує долоньки. Зліпіть кульку або й цілого сніговика — це буде легко, адже сніг за теплої погоди стає м'яким, добре ліпиться, не розсипається.

Звук, що пролунав зненацька, змусив озирнутися, прислухатися, поглянути на церкву. Що це? Урочисто дзвонять дзвони. Сполохана синичка спурхнула з гілки. Чуєте, як тріпочуть маленькі крильця?

- Що вам іще пощастило почути?

- Які запахи ви вловили?

За результатами пропонованої бесіди та доповнень діти складають текст-опис за картиною («Джміль». – 2016. - № 1).

Картини для складання зв'язних висловлювань із журналу «Джміль»

*«Ходить Літо поміж квітів»,
художник – Ольга Кваша
(«Джміль». – 2015. - №3).*

*«У ранковому сяйві»,
художник – Арнольд Лоурі
(«Джміль». – 2014. - №3)*

Складання твору за спостереженням

Бесіда може стати основою заняття з художньо-естетичного розвитку, образотворчого мистецтва, природознавства, розвитку зв'язного мовлення, допоможе розвивати естетичний смак, мислення, мовлення дітей, вчити їх розуміти й відчувати мистецтво. Розглядаючи картини, діти вчать бути спостережливими, уважними до найменших деталей, зіставляють побачене у повсякденному житті й створене художником, розвивають креативність, мовлення, уяву.

Весняний день

Незвичайна прогулянка стежинками акварельних пейзажів

Весняні фарби

Сумна повернулася Наталочка з прогулянки. Швиденько скинула шапочку, шубку, чобітки і сіла грітися до печі, куди матуся щойно поставила пектися пиріг.

— І скільки ще лютуватиме цей мороз? — невдоволено буркотіла дівчинка. — Вже перші дні весни, а він усе не відступає й не відступає.

— А хочеш, доню, потрапити зараз у весняний день? — запитав татусь, почувши Наталоччині скарги.

— А хіба це можливо? — здивовано й водночас з надією промовила дочка і побігла мерщій до вікна.

— О, той, хто вміє фантазувати, може без проблем потрапити куди завгодно, — відповів, таємниче посміхаючись, тато. Давай візьмемо аркуш паперу, оці новенькі акварельні фарби і... поринемо у світ весняної блакиті, тепла сонячних променів, пахощів перших квітів...

— Тату, а чому саме акварель?

— Бо тільки ці фарби можуть створити відчуття прозорості, чистоти, свіжості кольору та форми. З'єднуючись із водою, акварельна фарба неначе живе своїм життям. Ось дивися — на палітрі темно-синя фарба. Я додаю крапельку води — і вона стала синьою, ще крапельку — і ми бачимо прозору блакить неба. А от для того, щоб виплести мереживо гілок та квіточок, просто необхідні гуашеві фарби і неодмінно тоненький пензлик. Ось, тримай!

- ▶ **Як ви вважаєте, коли починається весна? Які її головні прикмети?**
- ▶ **Поміркуйте, якби ви малювали весну, що зобразили б насамперед?**
- ▶ **Якого кольору весна? Чому?**
- ▶ **Відлига буває і взимку. Чим відрізняється весняне танення снігів**

від зимового?

- ▶ **Де раніше тане сніг? Чому?**
- ▶ **Як святкують прихід весни тварини?**

Незвичайна прогулянка

Які барви у весни? Який у неї голос?

Не встигла Наталочка взяти пензлик і намалювати перші жовто-коричневі талинки, як на неї вже повіяло весною... Трішки білої фарби — і на пагорбі забіліли стрункі берізки, зеленої — і вже вдалині височіють густі ялини, з ясно-блакитною фарбою з'явилося прозоре небо, а завдяки салатовому — перші ніжні листочки на кущику та перша травичка. Пірнаючи у білу, ясно-синю та жовту фарби, пензлик, скоряючись Наталчиній уяві, вимальовував невеличкі барвисті килимки весняних квіток. А ось нарешті почулося і радісне щебетання пташок.

Дар'я Ревіна «Весняна вода»

Сергій Краєв «Весна»

Роман Романов «Весняний день»

- ▶ **Який голос у весни?**
- ▶ **Хто є солістами весняного хору?**
- ▶ **Чим весняні звуки в лісі відрізняються від звуків у місті?**
- ▶ **Спробуйте відтворити весняні звуки.**
- ▶ **Чому кажуть, що все радіє весні?**

Можливе прослуховування аудіозапису звуків весни.

Слухаючи цю чарівну музику та дивляючись у свою картину, Наталочка й не помітила, як подумки перенеслася з татком у весняний ліс, вірніше — на узлісся.

Берізки-красунечки

— Дерева і кущі навколо неначе мереживо — це тому, що їхні віти без листя. Дивись, татусю, от-от розкриються бруньки і з'являться маленькі тендітні листочки. А які ніжно-зворушливі цієї пори білокорі красуні берізки! Так і хочеться притулитися

щокою до стовбура, почути тихий шепіт умитих росами віт. Мені здається, що це зовсім не берізка, а заворожена дівчина-красуня, — промовила Наталка.

► *Як ви гадаєте, чому Наталочка порівняла берізку з дівчиною-красунею?*

► *Які берізки? Чим вони відрізняються від інших дерев?*

► *Чому переплетіння березових віт створює ніби мереживо?*

Квіточки немов сонечка

— Татусю, дивись! — залунав голосок Наталочки. — Ще подекуди лежить сніг, а на південних схилах доріг уже пробиваються маленькі жовті квіточки. Вони — немов малесенькі сонечка на

коротких товстеньких ніжках.

Акварель з виставки княжни Ольги Олександрівни «Весняний пейзаж з квітами мати-й-мачухи»

► *Які квіточки, схожі на малесенькі сонечка, знайшла Наталочка?*

► *Чим ці квіточки подібні до сонечка?*

► *Чому їхні пелюсточки добре видно?*

► *Опиши весняні квіточки-сонечка. Добери влучні слова-прикраси.*

— Це цвіте мати-й-мачуха, — сказав тато. — В ясну, як зараз, погоду, її квіточки розкриті, та досить хмарам закрити сонечко, як пелюстки цих квіток ураз стуляються.

Провісники весни

— Ой, таточку, обережніше! Тут ще якісь квіточки, не наступи на них, — озирнувшись, вигукнула донька.

— Чудово, ось і пролісок, — сказав тато, обережно відступивши вбік. — Ця лісова квітка справляє незабутнє враження. Неначе клаптики голубої блакиті неба впали на землю і засиніли на лісових галявинах. За свою красу пролісок потерпає від людей — його квіти нещадно зривають. Ця рослина стала рідкісною. Тож я здивувався, побачивши її тут.

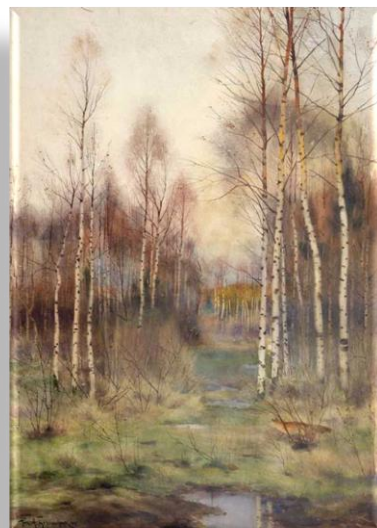

Олександр Сердюков «Проліски»

Наталія Шайкіна «Проліски»

► *Подивіться, яка гарна галявина пролісків! Помилуйтеся нею, доберіть влучні слова-прикраси. З чим іще можна порівняти галявинки пролісків? Як яскравіше розповісти про них?*

Річард Берггольц
«Лісовий пейзаж»

- *Чим особлива ця квітка?*
- *Чи можна назвати її ніжною? Тендітною? Стрункою?*
- *Чим пролісок відрізняється від мати-й-мачухи?*
- *Уявіть, що промайнув легенький вітерець, і дзвоники-проліски завели тиху розмову. Про що вони розповідають один одному? Чи є поряд їхні подружки-квіти? Які саме?*

— А он біля берізок теж багато маленьких квіточок. Ходімо подивимось! — і Наталочка потягнула татка вперед.

П. Єськов «Підсніжники»

К. Нікольська «Підсніжники»

► *Квіточки, які побачила Наталочка, називають провісниками весни. Як вони називаються? Чому ці квіточки зуть саме так?*

- *Опишіть квіточки. Які вони? На які квіти схожі? Чим?*
- *Чи можна назвати ці квіти сміливими? Сильними? Чому?*
- *Які ще квіточки можна назвати провісниками весни?*
- *Як нам зберегти весняні квіти? Чому їх слід оберігати?*
- *Як треба ставитися до природи? Чому?*

— О, ці квітки — справжні посланці зеленоокої весни. Вони повідомляють усім, що прийшла радісна пора пробудження природи від зимового сну. Але квіточки підсніжників, так само, як і проліски, завдяки своїй красі, а також тому, що вони першими відкривають весняний карнавал квітів, користуються величезним попитом у городян. Їх зривають для продажу. Тож підсніжник потребує охорони.

Весняні ялинки

— Татусю, а ходімо до отих високих ялинок, що видніються вдалині. Мені й про них хочеться почути щось цікаве. Як ти вважаєш, вони вже прокинулися від зимового сну?

— Ялинки не поспішають це зробити. От наче і сонечко тепле, і небо поголубішало, та їх не обдуриш. Дерево немовби знає, що морози ще можуть повернутися. Тож пробуджує ялинку не сонце, а весняний день. Навесні дні стають довшими, ніж узимку. Ялинка хоч і спить, але відчуває це. І ось, нарешті, коли дні стають такі довгі, як їй потрібно, вона прокидається.

Роман Романов «Березень»

Віталій Зайцев «Весна»

- **Як ви гадаєте, чи радіють ялинки приходу весни?**
- **Як прокидаються ялинки?**
- **А як пробуджуються інші дерева?**
- **Які ще дерева в лісі схожі на ялинки? Чим саме?**
- **Хто пробуджує природу?**
- **Які прикмети весни ви побачили на картинах?**
- **А які звуки почули, роздивляючись ці картини?**

— Татку, невже ялини зовсім не змінюють свого зеленого вбрання?

— Змінюють, але не одразу. Ялинці для того, щоб «переодягтися» — повністю замінити старі голочки на нові — потрібно 9 років.

— Ох і високі ж вони вирости!

— Це тому, що їх ніхто не чіпав, не рубав. От і росли вони у спокої собі на славу, нам на радість. А люди навчилися до свята робити штучні ялинки, щоб зберегти життя цих красунь. І це дуже добре.

Як пташки весну зустрічають?

І тут Наталочка почула веселий гомін пташок. Напевно, вони так весело гомонять тому, що додому повернулися!

- **Які птахи навесні додому повертаються?**
- **Як вони вітаються з батьківщиною? Як радіють приходу весни?**
- **А як ми зустрічаємо птахів?**

— Дивись, таточку, вже й шпаки повернулися додому. Он який красень на березі сидить, мабуть, лагодить свою оселю, готується завести сім'ю.

— А чи знаєш ти, що шпаки дуже добре наслідують різні звуки? Вони можуть точно відтворити голоси не тільки різних тварин, а й людини, і не тільки слова, а й інтонацію.

— А горобці теж можуть наслідувати нас?

— Ні. Горобчики — пташки дуже заклопотані. Бачиш — цей шукає, що б самому попоїсти або віднести своїм діткам. А он той несе у дзьобі соломинку. Адже в березні горобчики збирають різні дрібні гіллячки та соломинки для майбутнього гнізда, а в середині квітня у них уже є пташенята. Тож горобці — працелюбні пташки. Хоч ми й звикли бачити в них лише забіяк, та спостерігаючи за ними, переконуємося, що їхнє життя наповнене невтомною працею і піклуванням про себе й свою родину.

Оксана Кравченко «Горобці»

Олександр Прокопенко «Горобці»

- **Як горобчики зустрічають весну?**
- **Як радіють приходу весни?**
- **Що роблять горобчики, зображені на картинах? Який у них настрій? Про що вони цвірінькають?**
- **Чи можна назвати картини з горобчиками веселими?**
- **З чого видно, що на картинах зображено весну?**

- **Чим особливі весняні картини?**
- **Чи можна сказати, що ці картини мають весняний настрій?**
- А синичка теж працююча?
- Так. Синичка виводить пташенят двічі на рік, і дуже піклується про них.

Барбара Фокс «Синиця влітку»

Людмила Неуступкіна «Синички»

- **Опиши синичок, які зображені на картинах.**
- **Як ти вважаєш, який у них характер?**
- **Чим горобчики відрізняються від синичок?**
- **Який настрій передано на картинах?**
- **Чи можна сказати, що ці картини весняні? Чому?**

З прогулянки — додому

— Та й забарилися ми з тобою! — спохопився тато. — Час повертатися додому, мабуть, уже й пиріг готовий.

— Ну як, мандрівники, сподобався вам весняний день?

— Дуже, матусю! Багато можна побачити і почути — варто лиш уявити собі те, чого дуже бажаєш!

► **Сьогодні ми побачили картини з весняним настроєм. Який настрій у весни? Чому він саме такий?**

► **Як відрізнити весняні картини від зимових?**

► **Які барви у весни?**

► **Намалюйте свою картину з весняним настроєм та складіть текст про прихід весни.**

Читання

Одним із найважливіших видів мовленнєвої діяльності, робота над яким відбувається в початкових класах, є читання. На уроках української мови та літературного читання цьому виду мовленнєвої діяльності важливо приділяти належну увагу. Пропонуємо окремі завдання з дитячих періодичних видань, спрямованих на її розвиток. Зазначимо також, що доречним буде й використання пропонованих у виданнях віршів, оповідань та казок українських літераторів, вивчення творчості яких передбачено програмою з літературного читання у 2-4 класах.

Зима

Ой багато снігу,
Ой, багато!
Прибрались дерева,
Мов свято:

У садочку яблунька
І бузок
Одягли білесенький
Кожушок.

А сніжок все падає
І згори,
Запушує вулиці
І двори.

Ой лети, легесенький,
Ой лети!
У садочку кучугуру
Намети.

Кучугуру високою,
Як гора,
Щоб санчатами
спускалась
Дітвора.
Катерина Перелісна

Метелиця

Закрутилась метелиця
У танку.
Засипала всі дороги
У ліску.

Вітер в дуба, наче в
бубон,
Бубонить,
А метелиця шаліє,
Стугонить.

Вітер стриба по ялині,
Виграва,
А метелиця гасає,
Не вгава.

Кучугури серед поля
Намела,
Загукала та й помчала
До села.

Розбиває вікна-двері,
Стріху рве,
Снігом хату замітає,
Аж реве.

Катерина Перелісна

Зимова ніч

Кришталево сяє
Місячна стежинка.
Наче пух, кружляють
Крихітні сніжинки,

Пісеньку тихеньку
Вітерець співає,
То пливе низенько,
То, як птах, злітає.

Небо темно-синє
Мерехтить зірками,
Колискова лине
Ніжними словами...

Засинають віти
У дзвінкім намисті,
Причайвся вітер,
Ніби у колисці.

Ходить Морозенко
Та хапає нишком
Кущики й дерева
За холодні ніжки.

Валентина Зорік

Школа
Шляхетності

Мудрі казочки

Видатний український педагог **Василь Сухомлинський** написав для дітей багато оповідань та казочок, щоб малята, які читатимуть їх, училися бути розумними, добрими, чуйними. Ми пропонуємо лише кілька його творів. Прочитайте уважно ці оповідання й подумайте, чого вони навчають, від чого застерігають.

Тільки живий красивий

Величезний красивий метелик сів на червону квітку канни. Махаон. Сів і ворухить крильми.

До Махаона підкрався хлопчик і спіймав його. Тріпочеться метелик, а вирватися не може. Хлопчик приколов його великою шпилькою до аркуша паперу. Крильця метелика й зів'яли.

— Чого ти перестав тріпотіти крильми, Махаоне? — питає хлопчик.

Махаон мовчить. Хлопчик поклав аркуш із мертвим метеликом на підвіконня. За кілька днів дивиться — крильця посохли й розсипалися, по черевцю повзають мурашки.

— Ні, він тільки живий красивий, — сказав засмучений хлопчик.
— Коли крильця його тріпочуть на квітці канни, а не на папері.

«Пізнайко від 6 років». – 2005 – № 1.

Подорож до цирку

Ми прийшли до цирку з татом, Вони справжні акробати,
Тут дзвінке, веселе свято: Ще й і клоуни завзяті.
На манежі гасне світло, Добре з татом відпочили
Тут чарівно і привітно. І морозива поїли.
Все навколо кольорове, Так не хочеться додому,
І вистава йде чудова. Зовсім я не маю втоми:
Ось і мавпи вибігають, Я б у цирку все дивився, -
Через обруча стрибають, Бо я мрію стать артистом.

Світлана Швець

«Жиrafa Рафа». – 2012. - № 6.

Весняні промінці

Марія Пономаренко

Вийшло сонечко із хати
Для весни сорочку ткати.
На верстаті веселкову
Враз поставило основу.
В човник шпунечку заклало,
І поткало, і поткало.
Ну і вийшла та тканина
Легка, ніжна, мов хмарина!
А весна на моріжочку
Шие сонечку сорочку.
Бо весна — кравчиня ловка.
Є у неї нитки й голка.
Одягає ж бо в обнови
Всі сади, поля, діброви.

Вітер пензлика узяв,
Вітер сонце малював!
— Раз — промінчик,
— Два — промінчик...
— Сів вітрисько на ослінчик,
— Із чола він вітер піт:
— Я живу чимало літ,
Та від спеки й на малюнку,
Я не маю порятунку.
Намалюю білолиці
Ще й хмариноньки-сестриці,
Намалюю дощик
З кошиком і горщиком.
Сонце каже: — Навесні
Не зашкодить дощ мені,
То ж нехай із краю в край
Буде гарний урожай!

«Яблунька». - 2009. - №2

СНІГОВИЧОК

Написала Лідія Сергієнко

Намалювала Вікторія Дунаєва

ЩЕ ВЧОРА В БУЛО ПОХМУРО. А СЬОГОДНІ
ВИБРАВСЯ ІЗ СВОЄЇ – Й ЗАВМЕР: І ,
І , Й ЗЕМЛЯ – ВСЕ ВКРИТО ПУХКИМ . КОЖНА
 ПІД ВИБЛИСКУЄ, МОВ . ЗРАДІВ
І ВИРІШИВ ЗЛІПИТИ ВЕСЕЛОГО . СКАЧАВ ЗІ СНІГУ
ТРИ , ПОСТАВИВ ЇХ ОДНУ НА ОДНУ, НАЧЕПИВ
ЗВЕРХУ . АЛЕ ВИЙШОВ ЧОМУСЬ НЕВЕСЕЛИМ.
ПОБАЧИЛА , ЩО ЗАЖУРЕНО СИДИТЬ НА
 БІЛЯ СВОГО , Й ПОКЛИКАЛА ЗВІРЯТ.

«Малятко». – 2006. – № 12

Робота з дитячою книжкою

За вимогами навчальної програми з української мови учні **1 класу** під час роботи з дитячою книжкою повинні ознайомитись із періодичним виданням: навчитися практично розрізняти дитячі часописи (газету, журнал), правильно називати 1-2 журнали для дітей. Така робота передбачена мовленнєвою змістовою лінією програми.

У програмі з літературного читання для загальноосвітніх навчальних закладів для 2-4 класів також запропоновані вимоги до роботи з дитячою книжкою, інформацією та вимоги до кола читання учнів [12]. У змісті навчального матеріалу для **2 класу** рекомендовано практичне ознайомлення учнів із поняттям "рубрика"⁶ часопису. Не менш важливим аспектом визначено розвиток умінь самостійно працювати з дитячими періодичними виданнями. Водночас серед запропонованого програмою матеріалу, що входить до кола дитячого читання учнів 2 класу, журналів та газет немає.

До змістової лінії "Коло читання" наступних класів початкової школи введено матеріали дитячих журналів. У **3 класі** діяльність учителя спрямована на активізацію розвитку умінь школярів самостійно читати дитячу періодику. Зміст навчального матеріалу програми з літературного читання для цього класу передбачає практичне ознайомлення з поняттями "число журналу", "рік видання", "примірник", "комплект".

Серед вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів **4 класу** – уміння самостійно добирати дитячі видання за завданням учителя, а також із власної ініціативи, користуючись відкритим книжковим фондом бібліотеки, різними видами бібліотечно-бібліографічної допомоги; знаходити потрібну навчально-пізнавальну інформацію, використовуючи різні джерела друкованої продукції, зокрема періодичні видання для дітей.

---

⁶Рубрика – відокремлена складова частина видання (ДСТУ 3018–95. Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення.).

Письмо

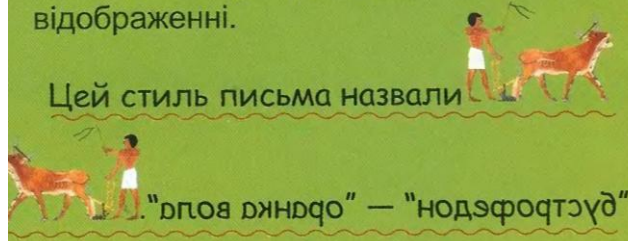
Розвиток навички письма для учнів початкової школи розпочинається з уявлення про те, що письмо є важливим винаходом, який дає змогу передавати інформацію на відстані, зберігати її тривалий час. Окремі часописи пропонують дітям ознайомитися з відомостями про давнє й сучасне письмо, зокрема письмо інших народів.

АРАБСЬКЕ ПИСЬМО

Напрямок арабського письма для нас незвичний — справа наліво. Чому так стали писати? Це ж незручно! Та ні, виявляється, дуже зручно, зважаючи, що треба було вирубувати літери на камені. Тримали зубило в лівій руці, а молоток — у правій. Арабське письмо походить саме від написів, які були зроблені на камені. А те, яким пишемо ми, — від написів паличкою на папірсі.

ЧИ ВМІЮТЬ ВОЛИ ПИСАТИ?

Давні греки писали по-особливому — так, як оре віл. Адже хлібороб, дійшовши до кінця борозни, не повертається на початок поля, а завертає вола в зворотному напрямку. Так і стали писати. Ще й букви були у дзеркальному відображенні.

Цей стиль письма називали

"αποα ρηναφο" — "нодэфортзүд"

ЗІ СХОДУ НА ЗАХІД? ЧИ НАВПАКИ?

У японській мові в газетах та книжках і досі використовують вертикальний спосіб письма.

Символи тут читають згори донизу, а стовпчики — справа наліво, за рухом зі Сходу на Захід. А от у наукових статтях та в комп'ютерах пишуть так, як і ми, — зліва направо. Адже в такі

тексти вставляють фрази іншими мовами, формули. Тому читання зі Сходу на Захід перетвориться у суцільний ребус.

Жителі острова Пасхи теж писали по-особливому.

На дерев'яних табличках із рапануйською мовою, якою

тут розмовляли, починали читати з найнижчого рядка зліва направо.

А в наступному рядкові — верхньому — букви розміщувалися догори ногами. Щоб прочитати цей рядок, треба було просто перевернути табличку. І так крутили табличкою доти, доки не прочитували увесь текст.

«Професор Крейд». – 2010. - № 7

Розвиваючи писемне мовлення молодших школярів, учитель має заохочувати їх занотовувати свої думки, враження, писати про те, що їх справді хвилює. Під час навчальної діяльності відбувається вправляння учнів у написання окремих речень і зв'язних висловлювань за ілюстраціями, за прочитаним, навчальною ситуацією, подіями з життя тощо. Такі завдання орієнтовані на удосконалення писемного монологічного та діалогічного мовлення. Водночас проводиться робота з деформованим текстом та запис поновленого його варіанту (упорядкування частин тексту, окремих речень, добір заголовка, усунення порушення логічності і послідовності викладу думок, одноманітних конструкцій речень, невиправданих лексичних повторів).

**Як Джмелик та Книжечка з друзями листувалися,
або На помилках вчаться («Джміль». – 2016. - № 4).**

Публікація ознайомлює дитину із зразками текстів різних стилів (художнього, наукового, ділового), наводить наочні ілюстрації типових помилок, вчить визначати стиль твору, його тему та основну думку, самостійно складати твори різних стилів. Матеріал також допоможе педагогу закріпити вміння дітей писати листи, пригадати обов'язкові частини тексту листа та порядок їх розташування (привітання, подяка, основний зміст, прощання, підпис).

Нижче наведено окремі тексти «листів» для аналізу та редагування школярами.

Жив собі хом'як на ім'я Сашко.

Щоранку він прокидався о сьомій, він умивався.

Він снідав, він вдягав джинси і светр.

Він розчісувався.

Він ішов працювати на таємну наукову базу.

Він дуже пишався тим, що він працює науковцем.

*У шиншили хутро. Вона їсть сіно. Хутро сіре буває, а буває не сіре.
Суше листя теж їсть. Якщо хоче. В Україні шиншила живе лише у когось удома. Вона, мабуть, боляче кусається. А в Південній Америці – в горах.*

Завдання на опанування функціональними складовими мовної системи

Пропонуємо ознайомитись зі зразками представлених у деяких дитячих виданнях завдань, розподілених відповідно до мовних рівнів – фонологічного, лексичного, морфологічного та синтаксичного.

Фонологічний рівень

Завдання фонологічного рівня представлені переважно вправами на удосконалення звуковимови (виконання різних аналітико-синтетичних вправ, вивчення чистомовок, скоромовок та віршів з алітерованими звуками) та матеріалами до вивчення читачами звуків та літер, що їх позначають.

Чистомовка

ХАТ-ХАТ-ХАТ – махровий халат.

ХІТ-ХІТ-ХІТ – кріт вирив хід.

КАН-КАН-КАН – дикий кабан.

КОК-КОК-КОК – голубий клубок.

УСЬ-УСЬ-УСЬ – білий гусь.

АСЬ-АСЬ-АСЬ – маленький карась («Зростаємо разом». – 2010. - № 6).

Скоромовки

Мав мороки я нівроку, поки стер на тертці моркву.

(*Малятко.* – 1992. – № 385)

У нас надворі погода розмокропогодилася.

Синку, принеси синьку. Принеси синьку, Васильку.

Галасливі гави й галки в гусенят взяли скакалки. Гусенята їм гелпочуть, що й вони скакати хочуть.

Обережний хитрий лис до нори вечерю ніс.

(«Жирафа Рафа». – 2012. – № 1)

Сорока пісеньку скрекоче

І сорочки синочку строчить,

Син сидить біля майстрині

Сорочки складає в скриню.

(«Джміль». – 2014. – № 2)

Півдня працював павучок,

Наткав павутинок пучок,

Почав помаленьку привчати
Панчішки плести павучаток (М. Заєць)
(«Малютко». – 1987. – №10)

(«Барвінок». – 2006. – № 1. – С. 18)

Вірш (нісенітниця) з алітерованими звуками

Краков'як

Із крамниці три ворони викрадали макарони.
Крамарі ворон карали, та ворони крали й крали,
не боялися покар... - Кар-р!
Але от одного разу крокодил приїхав КрАЗом,
розігнавши трьох ворон, викрав з краму макарон
І повіз в Мадагаскар... - Кар-р!
І тому без макарону зимували три ворони,
та не мерзли, позаяк танцювали краков'як («Соняшник». – 1993. – № 3-4.).

Завдання на складоподіл

Знайди слова, правильно поділені на склади («Джміль». – 2016. - №6)

Матеріали до вивчення та закріплення вивчених мовних явищ, звуків і літер, що їх позначають

Знайдіть у вірші слова з апострофом
(«Джміль». – 2016. - №2).

Б'є Дем'ян
м'ячем по м'яті —
В'януть
пуп'янки пом'яті.

Буква Йот така ж, як И,
Наче рідні дві сестри.
Лише носить стрічку
Буква Йот-сестричка.

На осоння змій повзе,
Вигнувсь він, як буква Зе.
Буква Зе — як цифра 3.
Щоб завчити, повтори!

Варвара Гринько

«Пізнайко». – 1997. – №6

Прочитайте, що ЇО та ЙО сказали про себе. Згадайте, кому з них яке висловлювання належить, та з'єднайте їх лініями («Джміль». – 2016. - № 5).

Наша пара може стояти на початку слова й складу.

Наша пара позначає м'якість приголосного перед О.

Ми ніколи не починаємо слів.

Наша пара позначає два звуки.

Ми не стоїмо після голосного.

Можемо стояти і після голосного, і після приголосного.

ВЕСЕЛА АБЕТКА

Згадай та проспівай голосні звуки.
[А], [О], [У], [И], [І], [Е].

Розглянь та запам'ятай велику та маленьку літеру К. Наведи літеру. Проспівай склади.

Кк

Котик котику хвалився:
- Коло мене куц вродився!
Котик з котиком жартує,
Котик з котика кепкує:
- Коло тебе вродить хата,
- Коли будеш довго спати!

Ганна Чубач

Назви тварин, що зображені на малюнку. Познач місце звука [к] на звуковій схемі. Тварину, в назві якої звук [к'] м'який, розфарбуй.

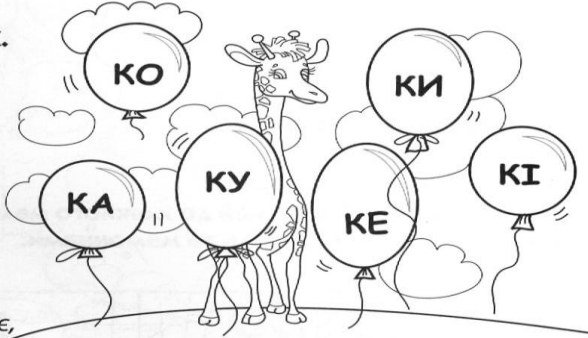

Склади звукову схему слова «кулька».

«Жирафа Рафа». – 2012. - №2

Лексичний рівень

Завдання лексичного рівня, представлені у періодичних виданнях, спрямовані переважно на збагачення та активізацію словникового запасу, правильне вживання слів відповідно до їх значень, роботу з синонімами, антонімами, багатозначним словами, фразеологізмами. Особливо вагомим є те, що нова інформація вводиться в ігрову ситуацію та легко сприймається і запам'ятовується читачами.

Словникова робота

Що ж таке **бюджет**? Це французьке слово. І означає воно «шкіряний мішок» або «сумка». Ось цю сумку і наповнюють податками. Податок – це частинка від заробітку, яку «кидають» у цей «шкіряний мішок».

«Гаманець» у перекладі з тюркської мови означає «шкіряний мішечок». Ці мішечки – прадіди сучасних гаманців. Трохи згодом їх стали виробляти не лише зі шкіри, а й з тканини. Та ще й гаптували, плели з бісеру, розфарбовували. Зараз у гаманцях, крім грошей, носять візитівки, кредитні картки. («Пізнайко від 6 років». – 2007. – № 11)

Професор
Крейд». –
2009. - №
11.; 2009. -
№ 9;
2009. -
№6.

Завдання на збагачення словникового запасу школярів
(визначення правильного лексичного значення)

Тест

- 1) *городина - садовина*
це: квіти, овочі, фрукти
- 2) *помаранчі - цитрини*
це: апельсини, ананаси, лимони
- 3) *тридев'яте царство -*
тридесяте государство
це: вісімнадцяте царство, тридцять царство, двадцять сьоме царство

4) *скроні* - *вилиці*

це: веки (рос.), виски (рос.), скулы (рос.)

5) *пацятко* - *пацячатко*

це: курча, щуреня, поросля

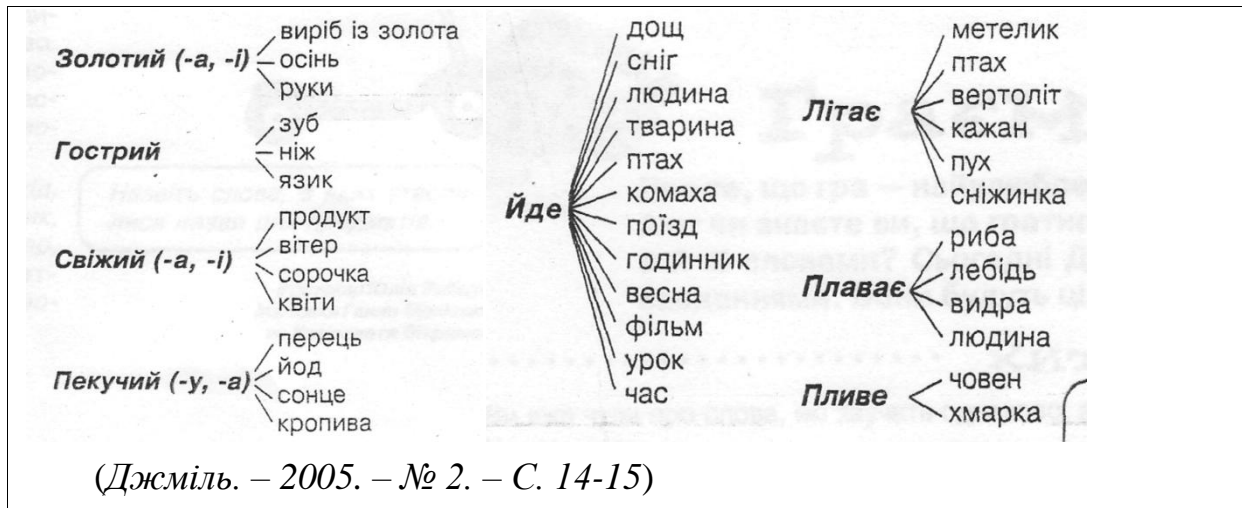
6) *лісник* - *лісовик*

це: міфічна істота, доглядач лісу, працівник деревообробного підприємства

7) *шульга* - *лівер*

це: лівша, права рука людини, печінка і нирки, які вживають у їжу
(Барвінок. – 2011. - № 5. – С. 10).

Робота з багатозначними словами

Завдання на роботу з омонімами

Ви вже чули про слова, які звучать однаково, а означають різне? Так, це омоніми. Знайдіть їх у віршиках («Джміль». – 2005. – № 2).

На *косі* трава росте,
Пляж найкращий на *косі*.
Поки ще трава в *росі*,
Із *косою* йде на *косу*
Хлопець той,
Що трави *косить*.
(А. Свашенко)

Зайчик *косий*
дивиться *скося*,
Як дівчинка з *косою*
За піщаною *косою*
Косить сіно *косою*.
(Я. Щоголів)

Галі матуся голівку *чесала*,
Стрічки *яскраві* в *коси* *вплітала*.
Зирка в люстерко *Галинка* *мала*.
Ой яка ж *гарна*, яка *чепурна*!

Знайди однакові за написанням слова, але різні за значенням
(«Жирафа Рафа». – 2012. – № 1).

Мама лисиця вчить своїх малят про омоніми

1. Вчителька розказувала про чудесний Луцький замок і про те, що на ньому великий замок.
2. Роман читав роман про козаків.
3. «Тихо!» – сказав учитель, але промовив це він дуже тихо.

Завдання для роботи з синонімами

◆ Доберіть синоніми до виділених слів

От біда! Квіточки геть **похнюпилися**.

Швидше б **припливла** хмаринка, пішов
дощик! Хай земля знову стане **пухкою**,
а **зелений** килим — свіжим.

зів'яли   трав'яний

з'явилася

м'якою

«Джміль». – 2016. – № 2

Вправи для роботи з антонімами

Прочитай веселі віршовані рядочки і добери слова, які мають протилежне до виділених слів значення:

Поки я **знайшов** гриби,

То корзину .....

Довго **вгору** Петрик ліз,

Та за мить скотився ..... («Малятко». – 2007. – № 3).

Книжечка прочитала віршики, а Джмелик у кожному знайшов пари слів з протилежними значеннями. Спробуйте й ви це зробити.

Повна валіза пишається:

У мандри далекі збирається.

Та не заздрить їй порожня:

Вдома відпочити можна («Джміль». – 2014. – № 2).

Відгадування загадок

На галявинці в гайочку
Визирають з-під
листочка,
Ще й червоні мають
щічки.
Здогадалися? ....

\пхпнпн\

Лісом, лугом та полями
Йде зеленими стежками
І пісні птахам розносить,
Ще й дарує травам роси,
Розсипає диво-квіти.
Хто це? Ну звичайно...

\ошп\

У квітах чи у житі
Завжди гудуть-літають,
Маленькі, працюваті
Нектар вони збирають.

\пвожрр\

«Пізнайко». – 1997. – № 6

Завдання для роботи з фразеологізмами

Вибери потрібний варіант. Це перифрази – слова, словосполучення або речення, що описово називають предмети.

Гнат безп'ятий – жертва пластичної хірургії, злий мутант, чорт.

Корабель пустелі – верблюд, човен, джип.

Столиця гумору – Одеса, Париж, Нью-Йорк.

Царство Нептуна – пекло, море, ліс.

Білі мухи – міль, сніг, тополиний пух.

Сірий гігант – миша, слон, НЛО.

Другий хліб – сухарі, чіпси, картопля.

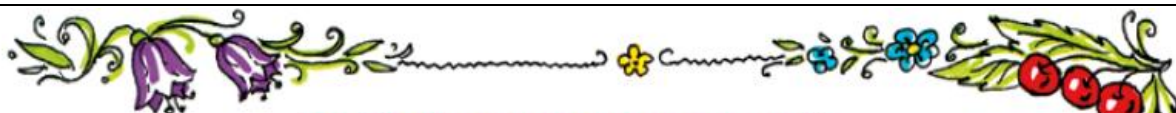
Чотириногий друг – собака, молодший брат, ліжко («Барвінок». – 2007. – № 1).

Пригадай та запам'ятай

Назва частини тіла або органа людини	Вираз	Значення
Голова	з ніг до голови	повністю, цілком
Волосся	волосся стало дибом	хтось перелякався
Обличчя	на обличчі написано	зрозуміло без слів за виразом обличчя
Очі	не вірити своїм очам	здивуватися побаченому
Ніс	похнюпити носа	засмутитися
Вуса	намотати на вус	усвідомити, запам'ятати
Рот	наче води в рот набрати	мовчати
Губи	накопилити губи	обурюватись, ображатися
Зуби	зуб на зуб не попадає	дуже холодно
Язик	проковтнути язика	бути не в змозі говорити
Вуха	пропускати повз вуха	не слухати, не звертати уваги
Шия	висіти на шиї	зловживати чиеюсь допомогою
Плечі	мати голову на плечах	розсудливо діяти
Груди	бити себе в груди	енергійно доводити щось
Серце	не брати близько до серця	не турбуватися
Живіт	набивати живіт	наїдатися
Спина	гнути спину	важко працювати
Рука	на всі руки майстер	вправний та умілий майстер
Долоня	видно, як на долоні	видно дуже добре
Пальці	по пальцях можна порахувати	дуже мало чогось
Нога	поставити на ноги	виросити
П'ята	накивати п'ятами	втекти

«Джміль». – 2012. – № 2

Гра "Закінчи правильно речення"

Джмелик. Пане Поете, а я придумав цікаву гру для дітей. Ось послухайте, яку.

Перший етап гри

Я читатиму початок речення і два варіанти його закінчення. Завдання — обрати правильний варіант.

Даринка дуже образилася на свого брата. Вона...

- а) накопили губи;
- б) нафарбувала губи.

Сергійко пропускав слова мами ...

- а) крізь вуха;
- б) повз вуха.

Олег не вимовив ані слова, ніби ...

- а) чаю в рот набрав;
- б) води в рот набрав.

"В тебе ж є голова ..."

- а) на плечах;
- б) на шиї.

Мама сказала Олі:

- а) "Не бери близько до серця";
- б) "Не хапай близько до серця".

Олег мовчав, наче ...

- а) язика проковтнув;
- б) язика загубив.

Вдарив грім. Олексійко так налякався, аж ...

- а) волосся повипадало;
- б) волосся стало дибом.

"Обіцяю: більше так робити не буду", — хлопчик бив себе ...

- а) у живіт;
- б) у груди.

Було прикро. Хлопчик ...

- а) почухав носа;
- б) похнюпив носа.

Він доклав багато сил, щоб виховати сина, щоб його на ноги ...

- а) поставити;
- б) підвести.

Дощові дні літку можна полічити ...

- а) по пальцях;
- б) на калькуляторі.

Батько в Тарасика був майстер ...

- а) на всі руки;
- б) на свої руки.

Він так змерз, аж ...

- а) зуб хитався;
- б) зуб на зуб не попадав.

Другий етап гри

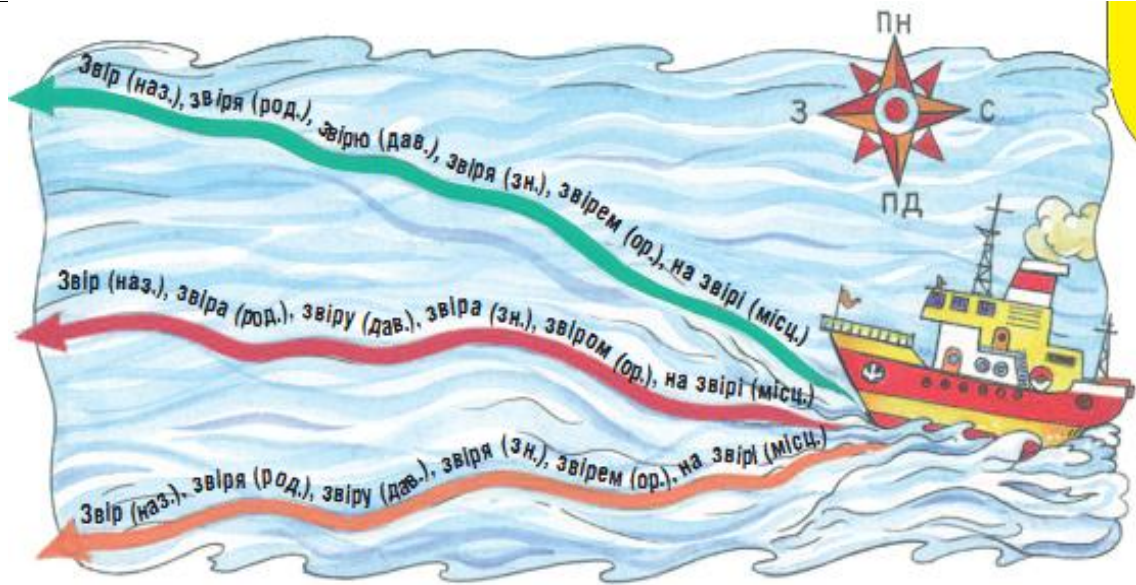
Діти діляться на дві команди. Ведучий бере в руки ляльку та по черзі викликає гравців кожної команди, пропонуючи доторкнутися до будь-якої частини тіла цієї ляльки та назвати її, а команда-суперник має пригадати фразеологічний вираз з цим словом.

За кожну правильну відповідь команда отримує паперову квіточку. Перемагають ті, в кого "букет" виявиться більшим.

«Джміль». — 2012. — №2

Морфологічний рівень

Завдання на визначення правильної форми слів

«Барвінок». – 2012. - № 4. – С. 11

Завдання на пошук спільнокореневих слів

«Джміль». – 2016. – № 2

Вправи на словотворення

Допиши слова, що починаються на «сніг», користуючись підказками

С	Н	І	Г				
---	---	---	---	--	--	--	--

Цей сніг може падати день без упину.

С	Н	І	Г				
---	---	---	---	--	--	--	--

Оцей сніг за ніс собі має морквину.

С	Н	І	Г				
---	---	---	---	--	--	--	--

На цьому снігу можна взимку кататись.

С	Н	І	Г				
---	---	---	---	--	--	--	--

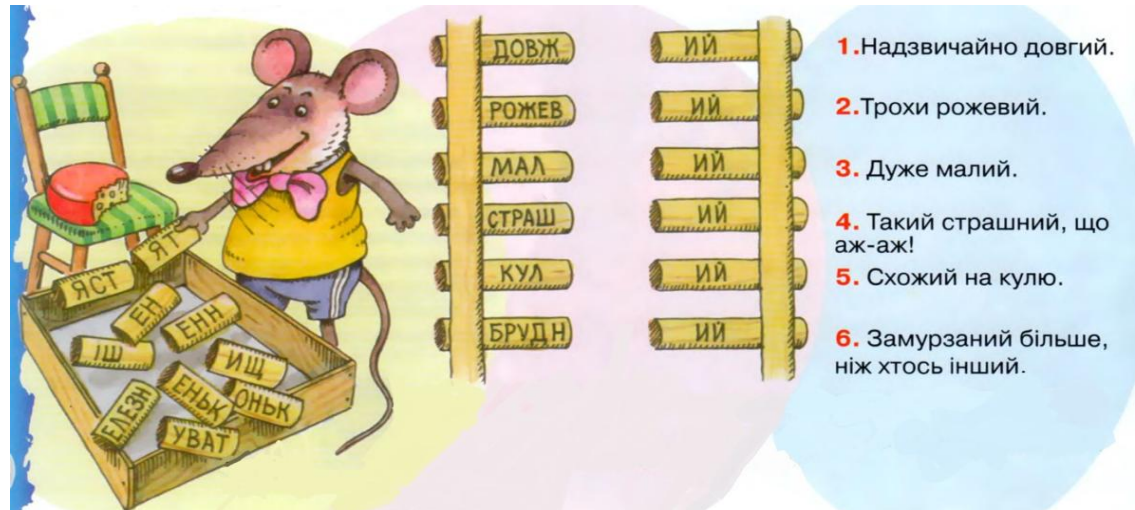
Цей з Дідом Морозом приходить на свято («Стежка». – 2009. – № 4).

Знайдіть у рядку зайве і поясніть свій вибір («Барвінок». – 2012. - № 3): Гірка, горишний, гора, вгорі, гірський, горе.

Допоможи правильно утворити прикметники:

Рахів – рахівський, Мукачеве – ... , Улич – ... , Кіцмань – ... , Белз – ... , Павлиш – ... , Ков'яги – ... , Маріуполь – ... , Темрюк – ... , Ялта – ... , Золотий Потік – ... («Барвінок». – 2008. – № 3. – С. 10).

Спробуйте полагодити драбину за допомогою суфіксів:

«Барвінок». – 2006. – № 1. – С. 10

Синтаксичний рівень

Формування граматичного ладу мовлення здійснюється через виконання завдань із деформованим текстом, вправ на доповнення словосполучень та речень, редагування. Особливо корисним є поданий у виданнях текстовий матеріал, оскільки прозові чи поетичні твори є зразками для наслідування юними читачами. На основі поданого матеріалу можна сформувати або закріпити базові знання учнів із синтаксису.

Формування і закріплення поняття про речення

Розглянь малюнок. Прослухай речення.

Котик ловить рибку.

Про кого це речення?

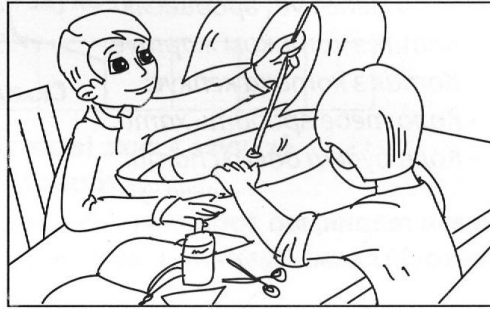
Скільки слів у цьому реченні?

Назви перше, друге, третє слово.

Прочитай речення за схемою.

Роздивись малюнки. Придумай до кожного малюнка речення за схемою.
У тебе вийде цікава розповідь за малюнками.

«Жирафа Рафа». – 2012. – № 2

Робота з деформованим текстом

Віднайди закінчення до кожного вірша («Джміль». – 2004. – № 3).

Має Галя добру звичку –
Класти книжку на ..

Я поклала спати кішку
У м'яке дитяче ...

Я недавно кремом білим
Замастив красивий ...

— Ти, Надієчко, не плач,
Я ввімкну тобі ...
— Обережним будь, Іванку,
Не розбий з варенням ...

До землі зігнулась гілочка,
Як по ній пробігла ...

Шафу, двері, чобіток
Ремонтує ...

Усміхнулася Лукерка,
Як поглянула в ...

Слова для довідок: люстерко, килим, молоток, приймач, банку,
поличку, ліжко, білочка.

З поданих нижче слів вибери потрібні і впиши у віршик замість крапок («Стежка». – 2009. - № 6)

Котики

Сонце по діброві

Ходить, як ...

Котики вербові
Жмурять жовті вічка.
Вже не хочуть спати,
Хоч і трішки сонні.
Гріють ....

На яснім осонні. (А. Камінчук)

Слова для довідок: *квартири, лапєнята, береги, шапки, лисичка, садки, пташки.*

ЧИТАЄМО

Вибери із дужок потрібні слова, які підходять за змістом та римою, і підкресли або впиши їх у рядок. Прочитай віршик.

Суничка
Наталка Книшова

Я — ягідка-_____ (помідорка, суничка, грушка)
Червоні в мене _____ (шічки, ручки, ніжки)
Росту я у _____ (лісочку, полі, лісочку)
Накрилася _____ (листочком, грибочком, парасолькою)
Галинка он _____ (сидить, стоїть, гуляє)
Мене, мабуть, _____ (виглядає, шукає, знайшла)
Я за пеньок сховуюсь —
У піжмурки пограюсь!

19

«Колобочок». — 2012. — № 3

Завдання на доповнення зв'язного висловлювання

Були собі ... . Якось пішли ... у ... . Гарно навкруги та ... Аж раптом бачать... . "Тікай!" - крикнув ... . А ... тільки очі широко розкрив і.... Тоді..., не довго думаючи, схопив ... і як ... . Тут звідкись узявся ... . І стало навкруги так ... У цей час ... вже встиг ... . А ... каже: "...". Поміркував ... й відповідає: "...". Засміявся ... : "Чому ж ти ... ?" ... вже перестав .... Він ... та розвеселився. Потім ... взяли ... . А ... навздогін крикнув: "Бережіться ... !" ... почимчикували далі. Довго йшли, аж ось ... . Стрибнув ... , вихопив ... , замахнувся ... . Тут і настала .... Пішли ... додому ... .

Дуже дивна казочка? Не зовсім зрозуміла? А ти спробуй додумати її сам! Це легко і дуже цікаво! Напиши на місці крапок свої слова так, щоб склалася зрозуміла історія («Пізнайко від 6 років». — 2005. — № 1).

Завдання на редагування речень

Виправ помилки у реченнях (Барвінок. – 2008. – № 4. – С. 10).

Задача розв'язана вірно. Я їм виключно овочі й фрукти. Квартира Петренків знаходиться на другому поверсі. Наші думки співпадають. Гов'язі шніцелі готуються швидко.

Дерево узнають по плодах,
а школяра — по оцінках.
Приятелів тьма, а шпаргалки нема.
Сміливому — Інтернет по коліна.
Він ні у воді не втоне, ні у вогні
не згорить, ні у мережі не заблукає.
Друзі пізнаються на контрольній.
Доки сонце зійде, комп'ютер очі виїсть.
У голові йому рінгтони цвірінкають.
Не голова, а два навушники
і кепка зверху.
До народних приказок
пробралися чужі слова. Віднови їх.
горобці; людину — по ділах; друга; ро-
са; вуха і шапка; в біді; море, у лісі.

«Барвінок». – 2011. – №1

"Ми з братом взяли за руки
й пішли в різні боки".
"У порожній бочці було
п'ятдесят кілограмів меду".
"Васько катався на велосипеді
з невивченими уроками".
"Північний Льодовитий океан
дуже замерзнутий".

"У далечині чорніло щось біле".
"Моя бабуся працює дояркою,
а дідусь — трактором".
"Мама звеліла мені вимити
шию до пояса".
"Мій старший брат молодший
від мене на два роки".
"Птахи допомагають нам
дзьобати комах".

«Барвінок». – 2008. – №3

Отже, дитяча періодична преса є потужним джерелом дидактичного матеріалу для уроків української мови, засобом формування комунікативної компетентності школярів. Проте слід зважати на те, що завдання, дібрані з дитячих періодичних видань, повинні задовольняти деякі вимоги. Зокрема вони мають відповідати віковим і психологічним особливостям школярів, бути змістовними і суб'єктивно значущими для учнів. Добре, коли наявний ілюстративний матеріал, оскільки за таких умов завдання краще сприймаються дітьми.

3. Зразки планів-конспектів уроків з використанням матеріалів дитячих періодичних видань⁷

Урок української мови (2 клас)

Тема: Звуки [дж], [дз], [дз'], позначення їх буквосполученнями дж, дз.
Перенос слів із буквосполученнями дж, дз.

Мета: уточнити і закріпити знання учнів про приголосні звуки [дз], [дз'], [дж] та позначення їх на письмі; розвивати навички переносу слів з рядка на рядок; розвивати логічне мислення; виховувати любов до природи.

Обладнання: картки для індивідуальної роботи, предметні та сюжетні зображення, відео для фізкультхвилинки, завдання дитячого журналу «Джміль».

Хід уроку

I. Організація класу.

Дзвонить дзвіночок:

- Дзелень, дзелень!

Сміється сонце, прокинувся день.

Кличе дзвіночок:

- Бім-бам! Бім-бам!

Урок розпочати час школярам.

II. Хвилинка каліграфії.

— Відгадайте загадку:

Я крилатий і пухнастий,

Золотистий і смугастий,

Над лузком танок веду,

Дзвінко, весело гуду.

Ні бджола я, ні метелик,

А малесенький я...(джмелик).

Дж е л и к Джмелик

---

⁷ Плани-конспекти уроків виконані студентами у якості контрольного завдання з курсу «Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів».

Складання речень зі словом «джмелик», вибір найкращого та його запис.

III. Перевірка домашнього завдання.

- 2 учні працюють на місці з індивідуальними картками.

1 картка. Зі слів складіть і запишіть речення, вставляючи пропущені звуки та звукосполучення:

Мама, на, працює, Со (ф/хв)ійчина, (ф/хв)абриці.

(Ф/хв)ланель, у, цеху, тчуть, маминому.

2 картка.

Прийшов, на, клас, сюди, екскурсію, Со(ф/хв)ійчин.

Показали, цікавого, дітям, багато, робітники.

- Перевірка домашнього завдання (вправа 94⁸).
- Прочитайте 5 слів із буквою ф і 5 слів із буквосполученням хв.
- Зачитайте речення, які ви склали.

Оцінювання відповідей учнів.

3. Перевірка індивідуальних завдань за картками.

4. Підсумок перевірки.

IV. Робота над новим матеріалом.

1. Повідомлення теми та мети уроку.

Під час літніх канікул Джмелик і його друзі відвідали Країну Граматики. Цього разу вони хотіли більше дізнатися про незвичайні звуки.

— Сьогодні ми більше дізнаємося про приголосні звуки [дж], [дз], [дз'].

2. Спостереження за мовним матеріалом.

- Лист із помилками («Джміль». – 2016. – №3. – С.6).
- Почалося все з листа, якого Джмелик отримав на свою електронну пошту.

Любий Жмелику!
Я дудже хочу, щоб ми з тобою
стали друзями.

Павлик Д-
жмеленко

⁸ За підручником Українська мова: підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 160 с.

— Як гадаєте, чи зрадів Джмелик посланню? І так, і ні. Бо ж приємно дізнатися, що хтось хоче з тобою дружити, але неприємно, коли цей хтось такий неграмотний. Джмелик знайшов у листі чотири помилки. Знайдіть їх і ви! Запишіть правильно написаний лист у зошит.

— Ви правильно знайшли і виправили помилки, але Павлик припустився ще однієї дуже грубої помилки. Він неправильно переніс своє прізвище. А як же правильно переносити буквосполучення дз, дж, Джмелик з Павликом вирішили дізнатися у Країні Граматики.

Головний Грамотійко показав їм дорогу. Пройшли вони трохи стежкою і побачили річку. Перейти через неї можна було по незвичайному місточку, кожна дощечка якого була підписана.

- Подивіться на малюнок і прочитайте записи (*«Джміль»*. – 2016. – №3. – С.6). (діти читають вголос записи)

3. Робота з підручником: ознайомлення з правилом
(Впр. 95, с. 35).

4. Фізкультхвилинка (відеозапис музичної фізкультхвилинки).

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Попрямували вони далі. Аж тут усі замовкли і прислухалися – навколо було тихо-тихо. Не шуміли струмки, завмерли квіточки-дзвоники, на них нерухомо сиділи комашки (*«Джміль»*. – 2016. – №3. – С.7).

- Виконання завдання на поєднання назв предметів з їхніми діями.

Запис утворених сполучень слів на дошці школярами, які їх перші склали.

- Робота з підручником. Вправа 96.

Учні записують речення, доповнюють їх словами, користуючись малюнками.

— Поділіть для переносу слова з буквосполученнями дж, дз.

— Полічіть кількість звуків і букв у цих словах.

- Гуляючи, друзі дійшли до головного майдану міста. Там вони побачили величезне запрошення на день народження:

Джмелик розсміявся:

- Ну й чудасія! Мене, Джмелика, запрошують на день народження Джмеля! Мерщій ходімо на кульбабову галявину, що біля джерела!
- Вправа 97.
- Давайте ж все-таки дізнаємось, чим наш Джмелик відрізняється від Джмеля. А це ми з'ясуємо, виконавши вправу.

Учні читають текст.

— Чим відрізняються джміль і джмелик? (Джміль більший від джмелика за розміром, старший за віком.)

— Користуючись текстом, усно опишіть джмелика за запитаннями.

1. На що схожий джмелик? (Джмелик схожий на вертоліт.)

2. Якого він кольору? (Джмелик чорний, мов вуглинка.)

3. Що у нього на голівці і на спинці? (У нього на спинці та голівці дві плямки, мов пелюсточки квітки прилипли.)

4. На що схожі крильця джмелика? (Крильця джмелика схожі на пропелери.)

5. Як джмелик гуде? («Джу-джу- джу!» — дзвінко гуде джмелик.)

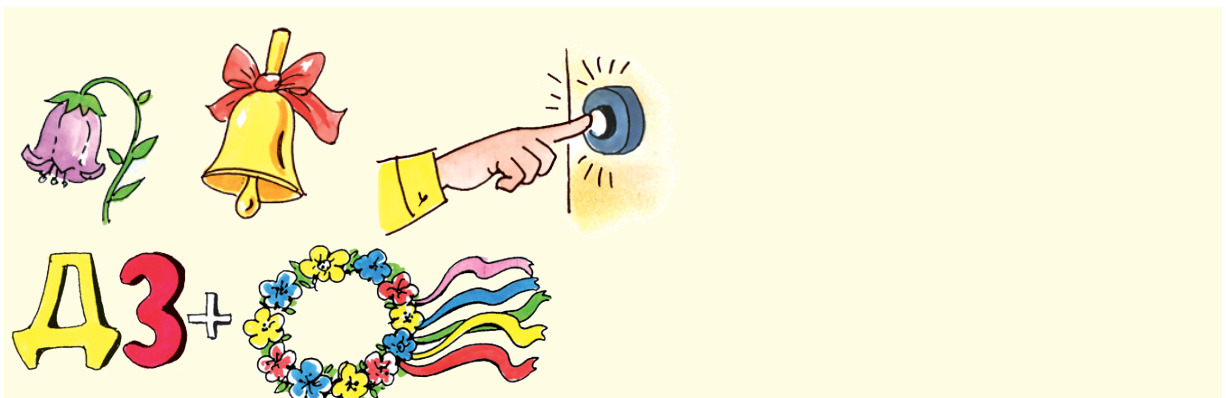
• Друзі поспішили на свято. Скільки тут комашні зібралося! Усі повзають, літають, подарунки несуть, та не прості – лише такі, в назвах яких є звуки [дж] та [дз].

Розгляньте зображені предмети й виберіть із них лише ті, які годяться Джмелеві на подарунок («Джміль». – 2016. – №3. – С.8).

Поділіть слова-подарунки на склади (усно). Чому ви поділили саме так? Доведіть свою думку за допомогою правила.

Пензлик намалював колекцію дзвіночків, а Павлик придумав до них ребус.

- Давайте його розгадаємо.

• Наостанок у Країні Граматики Павлику потрібно було пройти ще одне випробування. Ми ж йому допоможемо? (*«Джміль»*. – 2016. – №3. – С.9).

1. У які квадратики слід вставити буквосполучення дж? А в які букву ж?

си□у   мо□у
ве□а   хо□у   са□анці
пропа□а

2. У які квадратики слід вставити буквосполучення дз? А в які букву з?

□умкати   □умів
гу□ик
му□ика
кукуру□а
пове□у

Насамкінець Павлик самостійно виправив у своєму листі помилки. До речі, виявилось, що прізвище хлопця не Жмеленко, а Джмеленко. Тож можна було з легким серцем повертатися додому. Прощаючись, мандрівники щиро подякували мешканцям Країни Граматики за гостинність і допомогу. А найбільше, звісно, дякував вам Павлик Джмеленко, за те, що ви допомогли йому пройти цей нелегкий, але цікавий шлях.

VI. Підсумок уроку

— Ось і завершується наш урок. Що ми сьогодні нового вивчили?

— Що вам найбільше сподобалось?

— З якими завданнями виникали труднощі?

(Аргументоване оцінювання учнів)

Урок української мови (2 клас)

Тема: Апостроф.

Мета: поглибити знання учнів про апостроф; вчити правильно вимовляти, читати і писати слова з апострофом; розвивати навички звуко-буквеного аналізу слів; формувати пізнавальний інтерес, старання; виховувати старанність, відповідальність за свої слова та дії.

Обладнання: завдання дитячих періодичних видань, деформований текст прислів'я, звукові фішки, предметні зображення.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

1. Хвилинка каліграфії.

- Урок почнемо без зупинки з каліграфічної хвилинки..

М'я в'ю р'я в'ї б'є пір'я

- Що таке пір'я?

◆ Знайдіть "родичів" слова *пір'я*

ДЖМІЛЬ
Дітям: любові, мрії і добрих справ
Передплатний
індекс журналу
40295

(«Джміль». – 2016. - № 2. – С.10.)

- Прочитай в'єтнамське прислів'я і запиши його. Поясни значення.

Тьв'яде гідланих івсл ен дятьглаза гонноод гоганопо.

(Дев'ять лагідних слів не заглядять одного поганого). («Барвінок». - 2012. - № 4.)

2. Гра «Модельєр».

- До слів моделі враз побудує клас.
- Побудувати звукові схеми до слів **пір'я** і **знання**.
- Проаналізувати звуки, позначені буквою я.

3. Передбачення теми уроку.

- Як ви гадаєте, над чим ми будемо працювати?

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ.

- *Знайдіть у віршику слова з апострофом.*

*Гороб'ята Чив і Чик
Над подвір'ям в'ються.
А як зернятко знайдуть,
Не з'їдять – поб'ються. («Джміль». – 2016. - № 2. – С.8.)*

- Сьогодні на уроці ми будемо вчитися читати і писати слова, в яких букви я, ю, є, ї позначають два звуки після твердих приголосних, тобто слова з апострофом і самостійно складемо ціле правило про вживання апострофа.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ.

1. Гра «Дослідники» (утворити слова)

1) Апостроф з нами грається. Які слова складаються?

- Утвори нові слова від слова *їсти*. У яких із них потрібен апостроф?

Ви-, з-, під-, пере-, об-, роз-, на-. («Джміль». – 2016. - № 2. – С.11.)

- Утвори нові слова від слова *єднати*. У яких із них потрібен апостроф?

Пере-, з-, на-, роз-, під-, в-, об-. («Джміль». – 2016. - № 2. – С.11.)

2. Вибіркове списування.

- *Якщо уважний учень ти, в слова апостроф зможеш вставити.*

Запис слів, у яких на місці пропусків ставимо апостроф.

Кав..ярня, верхів..я, пам..ятник, тво..ї, здоров..я, мал..юк, по..єдинок.
(«Джміль». – 2016. - № 2. – С.11.)

- Після яких букв пишеться апостроф?

Висновок: апостроф пишеться після букв Б, П, В, М, Ф, Р. (доповнити правило)

Робота з правилом (читання, самостійне повторювання, заучування, перевірка в парах, перевірка вчителем).

3. Добери синоніми до виділених слів. («Джміль». – 2016. - № 2. – С.11.)

От біда! Квіточки геть **похнюпилися**.
Швидше б **припливла** хмаринка, пішов
Дощик! Хай земля знову стане **пухкою**,
А **зелений** килим – свіжим.

Слова для довідки: зів'яли, трав'яний, м'якою, з'явилася.

Фізкультхвилинка

4. Робота за підручником⁹ (с. 54-55).

Вправа 3.

- Прочитайте текст. Про що розповіла Антону фея П'ятинка?
- Вимовте виділене слово. Поділіть його на склади для переносу.
- Спишіть перший абзац. Підкресліть слова, які пишуться з апострофом. Поясніть правопис апострофа.
- Яку пораду ви прочитали? Як ви її розумієте?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ.

1. Мовна гра.

- Розумову фіззарядку

Зробить наша голова.

Правило ви пригадайте,

Впишіть апостроф у слова.

- Назви яких предметів пишуться з апострофом? («Джміль». – 2016. - № 2. – С.11.)

підручник
40295

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. РЕФЛЕКСІЯ.

Вправа «Незакінчене речення».

- Цікаво...
- Складно...
- Знаю ...
- Вмію ...

Аргументоване оцінювання учнів.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ. ІНСТРУКТАЖ.

С. 54, вправа 3.

— Поясніть, як ви розумієте слова феї П'ятинки. Спишіть їх. Поясніть правопис слів з апострофом. Зробіть звукову схему підкресленого слова.

⁹ За підручником Захарійчук М. Д. Українська мова: підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. укр. Мовою. – К.: Грамота, 2012. – 176 с.

Урок розвитку зв'язного мовлення (2 клас)

Тема: Сонечко, сонечко, заглянь у віконечко. Робота над виражальними засобами мови (без уживання термінів). Складання закличок.

Мета: формувати поняття про закличку як вид усної народної творчості, вчити складати заклички, будувати діалогічне висловлювання; розвивати образність мовлення; виховувати любов до природи.

Обладнання: малюнки казкових персонажів: Хмаринки, Сонечка, Веселки.

Хід уроку

1. Організація класу до уроку.

2. Актуалізація знань учнів.

2.1. Робота з деформованими реченнями. («Барвінок». – 2012. - № 3)

- Прочитайте і поясніть прислів'я.

РЕБЕЗЕНЬ У МИЗИ ПИКУВ ХАЖУКО,
А АН ТІЙТРЕ НЬДЕ ДАПРОВ.
ДІВ ЗНЕРЕБЕВИХ ЩІВДО ЛЯМЗЕ ВІТКНЕ.
НІЙРАН ІМГР У РЕБЕЗНІ —
КАЙЧЕ ВЕРПОНЯНЕН РОМОЗІВ.

- Березень у зими купив кожуха, а на третій день продав.
- Від березневих дощів земля квітне.
- Ранній грім у березні – чекай повернення морозів.

2.2. Виділення ознак, створення синонімічних рядів.

А. Бесіда з учнями.

- Яка зараз пора року?

- Який місяць?

- Які слова вам нагадують березень? (Створення асоціативного куща – запис його на дошці)

- Дощ, сонце, хмари, блискавка.

- Доберемо слова, які їх характеризують.

Дощ (який?) затяжний, набридливий, дрібний, густий, рясний, сильний.

Дощ (що робить?) іде, сиплеться, сіється, ллє.

- Як назвати одним словом вислів «сильний дощ»? (Сильний дощ – злива).

Сонце (яке?) *тепле, ласкаве, веселе.*

Сонце (що робить?) *світить, гріє, звеселяє, зігріває, радує.*

3. Мотивація навчальної діяльності.

3.1. Бесіда.

- Як ви гадаєте, чи впливає погода на настрій людини?

- Який у вас настрій?

- Давайте спробуємо змінити погоду, а тим самим і покращити настрій.

Звернемося до хмаринки.

(Читають хором)

- *Люба хмаринко, нам допоможи:*

Сонечко красне з полону звільни.

(З'являється Хмаринка)

- Я здійснию, дітки, ваше бажання, якщо ви виконаєте моє завдання.

(«Барвінок». – 2011. - №5)

- Давайте спробуємо виконати завдання Хмаринки.

4. Оголошення теми уроку.

- Сьогодні на уроці ми навчимося складати заклички.

- Хто знає, що таке закличка?

(Закличка - це вид усної народної творчості, який прийшов до нас із сивої давнини, короткий римований твір, у якому висловлюється прохання, заклик до сил природи як до живих істот: дощика, сонечка, вітру...)

5. Опрацювання нового матеріалу.

5.1. Склади правильно і прочитай закличку. («Барвінок». – 2012. - №3)

5.2. Перевірка сприймання учнями тексту.

- До кого звертаються в закличці?
- Що висловлено в закличці?
- Віднайдіть рими в тексті заклички.

5.3. Складання власної заклички.

- А тепер спробуємо самостійно скласти закличку про сонечко.

Доберіть необхідні слова:

Заглянь, заглянь, (сонечко),
У наше (віконечко).
Завітай до нас (на урок),
Звесели маленьких (діток).
Настрій гарний вони хочуть мати
І знання (здобувати).

Фізкультхвилинка

Встало вранці ясне сонце,
Зазирає у віконце.
І до нього потяглися
За промінчики взялися,
Будем дружно присідати,
Сонечко розвеселяти.

Встали-сіли, встали-сіли.
Бачите, як розвеселили.
Стало сонце танцювати,
Нас до танцю закликати.
Нумо, разом, нумо, всі
Потанцюєм по росі.

6. Робота з мовним матеріалом.

6.1. Розгадай ребуси і поясни прислів'я («Барвінок». – 2011. - №3).

Робота в групах на картках: кожна група отримує одне зашифроване прислів'я.

6.2. Робота над розвитком зв'язного мовлення («Барвінок». – 2011. - №3).

Колективне усне виконання завдання.

У кожному рядку знайдіть щось зайве і поясніть свій вибір.

Гірка (Б), горішний (Т), гора (Ж),
вгорі (Д), гірський (Ш), горе (С).

Красивий (Є), гарний (Ф), хороший (І),
славний (І), файний (И), чудовий (О),
чарівний (Ю), огидний (Е), казковий (У).

Продавати зуби (К), гнути кирглу (П), дерти
носа (Р), задирати голову (Ф), губи копити (Л).

Радість (Х), нежить (В), любов (Б), розкіш
(Ц), подорож (Н), мати (Я), зелень (Й).

Феєрверк (У), фое (О), феєричний (Е),
секвоя (І).

Рундук — це: ганок (Ю), критий
прилавок (Ь), собача будка (Я), ящик
для сидіння (А).

С — горе (не належить до спільнокоренових слів); Е — огидний (слово, не синонімічне іншим словам); К — продавати зуби (фразеологізм, не синонімічний іншим фразеологізмам); В — нежить (належить до чоловічого, а не до жіночого роду); О — фое (слід писати не так, як інші слова, а з літерою й — фойе); Я — рундук (не означає собача будка); дерево — секвоя.

6.3 Робота над структурно деформованим текстом.

ЩО ЛЮБИТЬ МИШКА?

і Мишка знайшла клатик паперу із рядками колискової пісні. Та от біда — одна літера нагадала їй те, що вона дуже любить. І мишка понадгризала усі такі літери. Віднови колискову. Що любить мишка?

ХСДИТЬ ССН КСЛС ВІКСН,
А ДРІМСТА КСЛС ПЛСТА,
ПИТАЄТЬСЯ ССН ДРІМСТИ:
— А ДЕ БУДЕМ НСЧУВАТИ?
— ДЕ ХАТСНЬКА ТЕПЛЕСЕНЬКА,
ДЕ ДИТИНА МАЛЕСЕНЬКА,
ТАМ МИ БУДЕМ НСЧУВАТИ,
ДИТИНСЧКУ КСЛИСАТИ.

- Ми сьогодні працювали з закличками, а до якого жанру належить виправлений вами текст? Хто її найчастіше виконує? Згадайте, будь ласка, які ви знаєте колискові?

7. Підсумок уроку.

7.1. Хвилинка-цікавинка («Барвінок». — 2011. - № 3)

Звукові хвилі передаються зі швидкістю 340 метрів на секунду — набагато повільніше, ніж світло. Тому під час грози ми спочатку бачимо блискавку, а вже потім чуємо грім.

Сонце — це зірка. Учені вважають, що воно, можливо, утворилося 5 мільярдів років тому. Зараз Сонце перебуває в середині свого життя. Тобто, ймовірно, світитиме ще 5 мільярдів років, а потім вибухне.

7.2. Бесіда.

- Чи сподобались вам завдання Хмаринки?
- Які із завдань, що пропонувало сонечко, вам припали до душі?
- Що нового ви дізналися про сонце і про блискавку?

(Вербальне оцінювання роботи учнів)

Урок розвитку зв'язного мовлення (3 клас).

Тема: Складання розповіді за серією сюжетних малюнків («Як книга з'являється на світ»).

Мета: навчити складати текст-розповідь за опорою (словами, словосполученнями, серією сюжетних малюнків); розвивати логічне мислення та зв'язне мовлення; виховувати інтерес до читання, любов до книги, бережне ставлення до природи.

Обладнання: сюжетні зображення із журналу «Джміль» (повне та індивідуальні часткові).

Хід уроку

I. Організація класу.

Сьогодні у нас незвичайний урок.

У світ фантазії зробимо ще один крок.

А з творчістю ми вже стрічались не раз,

І знову вона завітала до нас.

II. Актуалізація знань учнів про текст-розповідь.

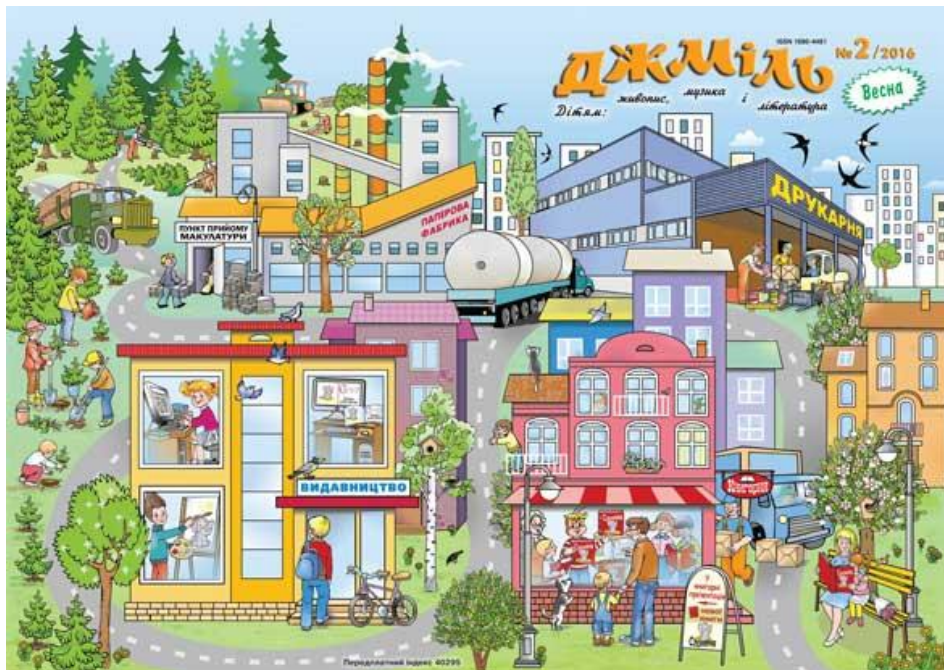
- Діти, давайте згадаємо, що таке текст?
- З яких частин він складається?
- За метою висловлювання текст поділяється на ...?
- Що таке текст-розповідь?
- Про що може йтися у тексті розповіді?

III. Вступна бесіда. Оголошення теми і мети уроку.

- Діти, ви любите читати?
- Скільки книжок ви вже прочитали?
- Яка ваша найулюбленіша книга?
- Хто знає, як називається людина, яка пише книжки?
- А ви хотіли б написати свою книгу?
- Сьогодні кожен з вас стане письменником. Ви складете розповідь про те, як з'являється книга на світ.

IV. Розгляд малюнка (серії сюжетних малюнків).

- Розгляньте, будь ласка, малюнок, який ви бачите. Останні ряди можуть підійти до малюнка ближче (єдиний сюжетний малюнок заздалегідь вивішений на дошці) .

V. Зачитування орієнтовного зразка твору.

Народження книги

Одного разу захотіли люди надрукувати книгу. Для цього вони поїхали у ліс. У лісі лісоруби зрубали дерева, щоб створити папір. Діти натомість посадили нові дерева. Використавши папір, хлопчик поніс його до пункту прийому макулатури. Макулатуру, тобто використаний папір, везуть на пункти переробки. Там її подрібнюють, обробляють, спресовують, створюючи в такий спосіб новий папір. Потім новий папір відвозять у друкарню. І ось книжка потрапила до друкарні. Там працюють величезні друкарські машини. Вони наносять текст на папір, інші машини зшивають папір у книгу. Книгу постачають у видавництво. Видавництво робить рекламу для нової книги. Деякі книгарні замовляють ці книги, та хочуть продавати їх у своїх магазинах. Так потрапляє книга до книгарні. Відвідувачі книгарні, яким сподобалася книга, купують її та можуть насолодитися прочитанням нової книги.

VI. Аналіз змісту картини.

У кожного учня на парті елементи повного сюжетного зображення, відокремлені за процесами.

- Скільки малюнків вибачите перед собою? (8).
- Опишіть, що ви бачите на кожному з цих малюнків?
- Що знаходиться попереду на малюнку?

- Що ви бачите позаду, зверху, знизу?
- Доберімо заголовки до кожного малюнка.

VII. Складання орієнтовного плану.

- Давайте разом із вами складемо план за дібраними заголовками.

План

1. Зрубання дерев у лісі.
2. Діти саджають дерева.
3. Прийом макулатури.
4. Паперова фабрика.
5. Друкарня.
6. Видавництво.
7. Книгарня.
8. Відпочинок з книгою.

VIII. Складання опорного матеріалу.

- Які слова та словосполучення ми можемо дібрати до кожного малюнка?

Запис вчителем дібраних опорних слів і словосполучень на дошці навпроти кожного зображення.

IX. Побудова всього тексту-розповіді в усній формі. Первинне редагування.

- Про що будемо говорити в зачині?
- Що спочатку зробили лісоруби та діти?
- Як папір потрапив у пункт прийому макулатури?
- Про що буде йтися в основній частині?
- Куди потрапив папір після пункту прийому макулатури?
- Що роблять з папером на друкарні та у видавництві?
- Як ми закінчимо наш текст?
- Куди наша книга потрапляє після видавництва?
- Що роблять з книгою у книгарні?
- Для чого людям книга?

X. Орфографічна робота (якщо твір письмовий).

- Діти, у вашому тексті можуть трапитися складні для запису слова, давайте поглянемо, як вони пишуться.

Книгарня, лісоруб, макулатура, видавництво (можливі й інші варіанти).

XI. Запис твору.

- Запишіть, будь ласка, свій твір у зошит. Пишіть уважно та охайно.
Перевіряйте свої записи. (Індивідуальна допомога окремим учням)

XII. Зачитування кількох робіт*.

- Хто хоче прочитати власний твір? (Попереднє вербальне оцінювання).

XIII. Підсумок уроку.

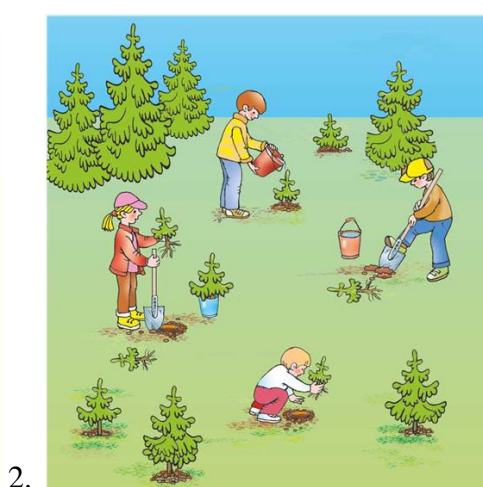
- Отже, чи вдалося нам виконати заплановане на початку уроку?
- Що нового ви дізналися про книгу?
- Чи складно вам бути письменниками?
- Що було легко?

XIV. Домашнє завдання.

На вибір учнів:

1. Спробуйте вдома вигадати (усно) продовження до нашого тексту.
2. Намалуйте один із процесів створення книги.
3. Підготуйте розповідь про найцікавішу для вас книгу.

Індивідуальні сюжетні зображення

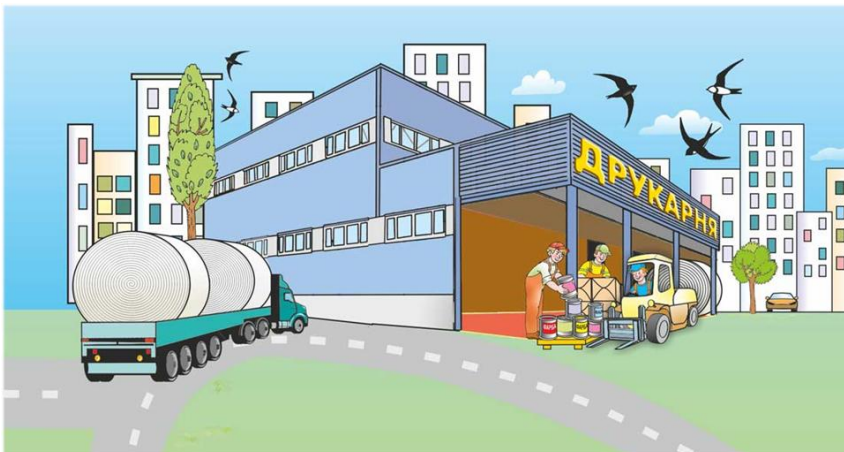

5.

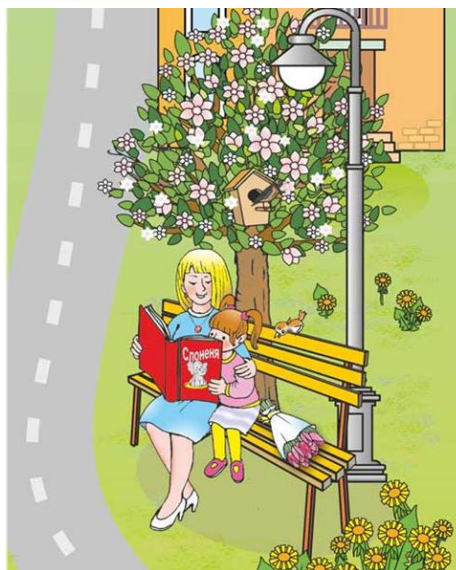
6.

7.

8.

Дитячі періодичні видання України (станом на 2017 рік)¹⁰

Газети	
1.	АБВГДЕЙКА МАЛЮКА (укр.) Львів
2.	АБЕТКА ДЛЯ ДІТЕЙ (укр.) Львів
3.	АБЕТКА КАЗОК (укр.) Львів
4.	БЕДРИК (укр.) Луцьк
5.	ВЕЛИКА ДИТЯЧА ГАЗЕТА - КРОСВОРДНА, ІГРОВА (укр.)
6.	ВЕСЕЛКА (укр.)
7.	ДАШКА (укр., рос.) Дніпро
8.	ДІТОЧКИ - КВІТОЧКИ, МАТУСЯ, БАБУСЯ (укр., рос.) Кропивницький
9.	ДОЛОНЬКА (укр.) Хмельницький
10.	ЇЖИК (рос.)
11.	ЖУРАВЛИК (укр.) Харків
12.	ЗАДАВАКА (укр., рос.) Черкаси
13.	ХАТИНКА СКАНВОРДІВ (укр.) Львів
14.	КАЗКОВІ КРОСВОРДИ (укр.)
15.	КАЛЕНДАРЬ (рос.) Харків
16.	КАПЛЯ. КАЗКИ - РОЗМАЛЬОВКИ (укр.) Дніпро
17.	КЛЯКСА (рос., укр.) Запоріжжя
18.	КОЛОСОЧОК (укр.) Львів
19.	КОНФЕТКА (рос., укр.) Харків
20.	КУЗЯ (рос.)
21.	КУЗЯ (укр.)
22.	ЛУЧШИЕ ДЕТСКИЕ КРОССВОРДЫ (рос.)
23.	МАЙСТЕР - КЛАС (рос., укр.) Запоріжжя
24.	МУДРАГЕЛИК (укр.) Львів
25.	НАЙКРАЩІ ДИТЯЧІ КРОСВОРДИ (укр.)
26.	НАСТЕНЬКА (рос., укр.) Запоріжжя
27.	ПРИЗОВІ ДИТЯЧІ СКАНВОРДИ (укр.) Львів
28.	РОЗУМАШКИ (укр.)
29.	САША И МАША (рос.)
30.	СКАНВОРДЁНОК (рос.)
31.	ХАТИНКА СКАНВОРДІВ (укр.) Львів
32.	ЮННАТ (укр.)
Журнали	
33.	АКАДЕМІЯ САМОРОБКІНА (укр., рос.)
34.	АКАДЕМІЯ ФОКС (укр.) Львів
35.	АКАДЕМІЯ ЮНОГО МОДЕЛІСТА (укр., рос.)
36.	АМЕРИКАНСЬКА БІБЛІОТЕКА (англ.)
37.	АМЕРИКАНСЬКА БІБЛІОТЕКА (укр.)
38.	АНГЕЛЯТКО (укр.) Львів
39.	АНГЕЛЯТКОВА НАУКА (укр.) Львів
40.	АНГЛІЙСЬКА БІБЛІОТЕКА (укр.)
41.	АНГЛІЙСЬКА БІБЛІОТЕКА (англ.)

¹⁰ За матеріалами Державного підприємства по розповсюдженню періодичних видань «Преса».

42.	АРТКЛАС (укр.) ЛЬВІВ
43.	БАРБИ (укр.)
44.	БАРБОС (рос.)
45.	БАРВІНОК (укр.)
46.	БОГДАН (рос., укр.) ДНІПРО
47.	БЭМС! (рос.) ЗАПОРІЖЖЯ
48.	В ГОСТЯХ У КАЗКИ (укр.)
49.	В ГОСТЯХ У СКАЗКИ (рос.)
50.	ВДГ / ВИГАДУЙ, ДУМАЙ, ГРАЙ (укр.)
51.	ВЕДМЕДИК БАРРІ (укр., рос.)
52.	ВЕСЁЛЫЕ ЖИВОТНЫЕ (рос.)
53.	ВЕСЁЛЫЙ СВЕТЛЯЧОК (рос., араб.)
54.	ВЕСЕЛА МАЛЕЧА (укр.)
55.	ВЕСЕЛА ПЕРЕРВА – JOLLY BREAK (укр., англ.)
56.	ВЕСЕЛИЙ САМОРОБКІН (укр.)
57.	ВЕСЕЛИЙ СУПЕРЖУРНАЛЬЧИК КЕНГУРУ (укр.) ЛЬВІВ
58.	ВЕСЕЛІ КАРТИНКИ – JOLLY PICTURES (укр., англ.)
59.	ВЕСЕЛІ САМОРОБКИ (укр., рос.)
60.	ВЕСЕЛІ УРОКИ – JOLLY LESSONS (укр., англ.)
61.	ВІЗЕРУНОК У ДОЛОНЯХ (укр.)
62.	В МИРЕ СКАЗОК (рос.)
63.	ВНЕКЛАССНЫЙ ЖУРНАЛ: ХОЧУ ВСЁ ЗНАТЬ (рос.)
64.	ВОДОГРАЙ (укр.)
65.	ВОДОГРАЙЧИК (укр.)
66.	ГРАЮЧИСЬ ВЧИМОСЯ (укр.)
67.	ГУБКА БОБ И ЕГО ДРУЗЬЯ (рос.)
68.	ДЕТСКИЕ КРОССВОРДЫ (рос.)
69.	ДЖМІЛЬ (ДІТЯМ: ЖИВОПИС, МУЗИКА І ЛІТЕРАТУРА) (укр.)
70.	ДЗВІНОЧОК (укр.) ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
71.	ДНІПРО (укр.)
72.	ДОМОВИЧОК (укр.)
73.	DORA THE EXPLORER (рос., англ.)
74.	ЕРАЛАШ (рос.)
75.	ЄРАЛАШ (укр.)
76.	ЖАСМИН (укр., рос.)
77.	ЖИВЕ ДЖЕРЕЛЬЦЕ (укр.) ЧЕРКАСИ
78.	ЖИВОЙ РОДНИЧОК (рос.) ЧЕРКАСИ
79.	ЖИРАФА РАФА (укр.)
80.	ЗАЙКА (рос., укр.) ЗАПОРІЖЖЯ
81.	ЗЕРНЯТКО (укр.) ЛЬВІВ
82.	ЗІН (укр.)
83.	ЗНАЙКА (рос.)
84.	ЗРОСТАЄМО РАЗОМ (укр.) ХАРКІВ
85.	КАРАМЕЛЬКИ (укр.)
86.	КАРАМЕЛЬКИ (рос.)
87.	КЛАСНА ЛІТЕРАТУРА (укр.)
88.	КОЛОБОЧОК (укр.) ЧЕРНІВЦІ
89.	КОЛОСОК (укр.) ЛЬВІВ
90.	КОТЭЛЮ (рос.)
91.	КРАЇНА ЗНАНЬ (укр.)
92.	КРАЇНА ІСТОРІЙ (укр., англ., рос.) ДНІПРО

93.	КРИЛАТІ (укр.)
94.	КУЛЯ (укр.) ЛЬВІВ
95.	ЛОШАДКИ (рос.)
96.	МАЛЕНЬКА ФЕЯ ТА СІМ ГНОМІВ (укр.)
97.	МАЛЕНЬКИЙ РОЗУМНИК (укр.)
98.	МАЛЮК КОТЯ (укр.)
99.	МАЛЯТКО (укр.)
100.	МАМИНЕ СОНЕЧКО - ЖУРНАЛ ДЛЯ ДІТЕЙ ВІД 1 ДО 3 РОКІВ (укр.)
101.	МАМИНЕ СОНЕЧКО - ЖУРНАЛ ДЛЯ ДІТЕЙ ВІД 2 ДО 5 РОКІВ (укр.)
102.	МАШИНКИ (рос.)
103.	МОЄ ХОБІ (укр.)
104.	МУРЗИЛКА (рос.)
105.	ОДНОКЛАСНИК (укр.)
106.	ОДЯГАЛОЧКА (укр.)
107.	ПАРОСТОК (укр.)
108.	«ПІЗНАЙКО ВІД 2 ДО 6» ЖУРНАЛ ДЛЯ НАЙМЕНШИХ (укр.)
109.	«ПІЗНАЙКО ВІД 6» - ДИТЯЧИЙ ЖУРНАЛ (укр.)
110.	ПИСТОЛЕТКИ (рос.)
111.	РОЛАК МАЛУ (укр., польськ.) ЛЬВІВ
112.	ПОМІРКУЙ І РОЗГАДАЙ (укр.) ЛЬВІВ
113.	РАВЛИК (укр.)
114.	РОЗВИВАЙКО (укр.)
115.	РОЗГАДАЙКО (укр.) ЛЬВІВ
116.	РОЗМАЛЬОВКИ (укр.)
117.	РОЗМАЛЬОВКИ АНГЕЛЯТКА (укр.) ЛЬВІВ
118.	РОЗМАЛЬОВОК 20 (укр.)
119.	САШКА (укр., рос., англ., нім.) ПОЛТАВА
120.	СВІТ ДИТИНИ (укр.) ЛЬВІВ
121.	SELFIE - НЯШКИ (укр.) ЛЬВІВ
122.	СКАРБИ (укр.)
123.	СМАЙЛИК (укр., англ.) ЛЬВІВ
124.	СТЕЖИНКА (укр.)
125.	ТАЧКИ (укр.)
126.	3/9 ЦАРСТВО (рос.)
127.	3/9 ЦАРСТВО (укр.)
128.	ТРОПИНКА (рос.)
129.	УМІЙКО (укр.) 4-10р.
130.	У СВІТІ КАЗОК (укр.)
131.	«ЧАРІВНА КАЗКА» / ЖУРНАЛ - РОЗМАЛЬОВКА - ДОДАТОК ДО ЖУРНАЛУ «ЯБЛУНЬКА» (укр.)
132.	ЧАРІВНА ПРИНЦЕСА (укр.)
133.	ЧЕРЕПАШКИ НИНДЗЯ. ИГРАЙ И УЧИСЬ (рос.)
134.	ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ (рос.)
135.	ШКОЛА МОНСТРІВ (укр.)
136.	ЮНАЯ ЛЕДИ (рос.)
137.	ЮНИЙ МОДЕЛІСТ - АРХІТЕКТОР (укр., англ.)
138.	ЮНИЙ МОДЕЛІСТ - КОНСТРУКТОР ТЕХНІКИ (укр., англ.)
139.	ЮНИЙ МОДЕЛІСТ - НАТУРАЛІСТ (рос., англ.)
140.	Я, СТУДЕНТ (укр., рос.)
141.	Я - МОДНИЦА (рос.)
142.	ЯБЛУНЬКА (укр.)

Окремі дитячі періодичні видання України та їх електронні адреси

	Видання	Електронна адреса
1.	«Академія Саморобкіна», «Жасмин», «Академія юного моделіста»	http://samorobkin.com.ua/
2.	«Ангелятко» й «Ангеляткова наука»	http://www.angelyatko.com.ua/
3.	«Барвінок»	www.barvinok.info
4.	«Джміль: дітям – живопис, музика і література»	http://jmil.com.ua/
5.	«Зайка», «Клякса», «Бэмс!»	http://zayka.klyaksa-fan.com/
6.	«Колобочок»	http://kolobochok.com.ua/
7.	«Колосок» (журнал), «Колосочок» (газета)	http://kolosok.lviv.ua/
8.	«Малюк Котя»	https://kotya.com.ua/
9.	«Країна знань»	http://som.org.ua/k239211.html
10.	«Крилаті»	http://www.krylati.org/krylati/
11.	«Куля»	http://kulia.com.ua/
12.	«Мамине сонечко», «Маленький розумник», «Маленька Фея та сім гномів» «ВДГ» та журнал «Саморобки»	http://www.feya.net.ua/
13.	«Однокласник»	http://odnoklasnyk.org.ua/
14.	«Паросток»	https://nenc.gov.ua/wp/?p=597
15.	«Пізнайко»	http://www.posnayko.com/
16.	«Професор Крейд»	http://kraid.com.ua/
17.	«Равлик»	http://www.ravlyk.net.ua/
18.	«Ромчик» (Інтернет-журнал)	http://improvisus.com/ua/
19.	«Стежинка», «Тропинка»	http://christperiodic.com/project/tropinka
20.	«Стежка»	http://stezhka.com.ua/

Навчальне видання

МАРУЩАК Олександра Миколаївна

**Формування
комунікативної компетентності
молодших школярів засобами
дитячої періодики**

Методичні рекомендації

Надруковано з оригінал-макета автора

Підп. до друку 29.02.2017. Формат 60х84/16. Папір офсетний
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 4.8. Обл.-вид. арк. 4.1. Наклад 50. Зам. 72.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка
10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ЖТ № 10 від 07.12.2004 р.
Електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua